

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TÜRK ROMANINDA ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR

Yüksek Lisans Tezi

Dursun YILDIRIM

Sivas

Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TÜRK ROMANINDA ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR

Yüksek Lisans Tezi

Dursun YILDIRIM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN

Sivas
Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : TÜRK ROMANINDA ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR
Savunma Tarihi : 01.10.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Süheyla YÜKSEL

Üye : Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN

Üye : Doç. Dr. Ramis KARABULUT

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Dursun YILDIRIM tarafından hazırlanan TÜRK ROMANINDA ŞEYH
ŞAMİL VE TİMUR başlıklı tez, kabul edilmiştir. ..../..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

14.10.2019

Dursun YILDIRIM

ÖN SÖZ

Şeyh Şamil ve Timur, Türk tarihini yakından ilgilendiren iki önemli şahsiyettir. Şeyh Şamil ve Timur'un Türklüğü üzerinde tartışmalar olmakla birlikte bu iki isim tarihi vesikalarda Türk olarak ifade edilmektedir. Kafkaslarda hüküm süren ve Rusya'ya karşı giriştiği özgürlük mücadelesiyle ölümsüzleşen Şeyh Şamil özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi denildiğinde şöhretiyle Kafkas coğrafyasının da ötesine geçmiş bir liderdir. Şeyh Şamil ile birlikte bu çalışmada ele alınan bir diğer isim olan Timur da kurmuş olduğu Timur Devleti ve bu devleti yönetirken gösterdiği başarılar ile adından söz ettirmiş Türk coğrafyasında derin tesirler uyandıracak işlere imza atmıştır. Bu iki önemli isim Türk romancılarının da radarına girerek Türk romanına da malzeme teşkil etmişlerdir.

Türk edebiyatında Timur'dan bahseden ilk roman Dünder Alp'in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk* (1912) isimli romandır. Bu eserden sonra Timur ile ilgili üretilen ikinci roman Turhan Tan'ın (1935) yılında kaleme aldığı *Timurlenk* olmuştur. Şeyh Şamil ile ilgili yazılmış ilk roman ise Samih Nafiz Tansu'nun *Çağlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil* (1963) isimli romanıdır.

Roman elbette bir tarih kitabı değildir; ancak romanlar aracılığı ile belli tarihsel süreçleri anlamak, bu tarihsel süreçlerde toplumların sosyolojik yapısını idrak etmek ve toplumların değer yargılarını, dünya görüşlerini, dünyayı algılayış biçimleri ile diğer milletlerle olan etkileşimlerini analiz edecek verilere ulaşmak mümkündür (Bozdoğan 2009: 8). Bu bakımdan bu çalışma aracılığıyla çalışmaya kaynaklık eden eserlerden yola çıkılarak Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili veriler yorumlanarak Türk muhayyilesinde Şeyh Şamil ve Timur'un nasıl bir konumda yer aldığı anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu romanlar aracılığıyla Şeyh Şamil ve Timur'un karakterleri, onları ele alan eserlerde Türklük, İslam ve Türk-İslam algısının yansımaları gibi birçok bilgiye ulaşmak ve bu bilgiler doğrultusunda çıkarım yapmak mümkün

olacaktır. Ayrıca bu eserler aracılığı ile Türk romancılarının bu isimleri nasıl ele aldıkları da görülecektir.

Tüm bu söylenenlerle birlikte Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan romanlar edebiyat biliminin sunduğu imkânlar dâhilinde incelenmiştir. Çalışmada öncelikle Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan romanların bir listesi çıkarılmıştır. Bu listede mevcut bulunan eserlerden toplanan malzeme aracılığı ile de Şeyh Şamil ve Timur'un yaşantısı, askerî, siyasi karakteri, İslamiyet'e bakış açıları, Türklük ve İslamiyet içerisindeki yerleri, onları başarılı kılan liderlik özellikleri gibi hususlar üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde çalışmanın amacına ve Şeyh Şamil ile Timur'un çalışmadaki yerine değinilmiştir. Çalışmanın "Tarihî Roman Kavramı ve Şeyh Şamil ve Timur'un Tarihî Roman İçerisindeki Yeri" başlıklı "1. Bölüm"de "Tarihî Roman Kavramı" başlığı altında tarihî roman kavramından "Tarihî Romanın Seyri" başlığı altında da tarihî romanın seyrinden bahsedilmiş daha sonra "Tarihî Romanda Türkçü İslamcı Damar" başlığı altında tarihî romanda Türkçü İslamcı damarın nasıl şekillendiğine değinilmiştir. Bu bölümün devamında ise "Türk Tarihi ve Dünya Tarihi İçerisinde Şeyh Şamil ve Timur'un Yeri" başlığı altında Timur ile Şeyh Şamil'in hayat hikâyeleri anlatılmıştır. Daha sonra ise "Şeyh Şamil ve Timur'un Türklüğü Meselesi" başlığı altında Şeyh Şamil ile Timur'un Türklüğü meselesine değinilmiş ve son olarak "Çalışmanın Evreni" başlığı altında Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili romanların hangi bakış açısı ile roman türünün malzemesi hâline geldiklerine değinilerek çalışmaya malzeme olan eserlerin seçilme gerekçeleri ve çalışmada kullanılmayan eserlerin seçilmeme sebepleri ele alınmıştır.

Çalışmanın "Türk Romanında Şeyh Şamil ve Timur" başlığını taşıyan "2. Bölüm"de ise tarihçilerin çalışmaları referans alınarak bilgi verilmiş ve bu çalışmada yer alan eserlerin yayımlanış sırası üzerinde durularak Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan Türk romanları hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca bu romanların dikkat çeken noktaları, benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. Bu kısımda yazar ve eser merkezli nitel

eleştiri yapılarak romanlar teknik açıdan analiz edilmiştir. Daha sonra ise “Eserlere Yönelik Bazı Dikkatler” başlığı altında çalışmaya dâhil edilen eserler ile ilgili tarihî gerçekliğe vurgu gibi bazı noktalara dikkat çekilmiştir. Bu kısımda özellikle çalışmaya konu olan eserlerin Şeyh Şamil ve Timur’u ele alış biçimleri ve eserlerin içeriklerindeki farklılık üzerinde durulmuştur.

“2. Bölüm”ün devamında bu çalışmada kullanılan Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili romanların olay örgüleri verilmiştir. “2. Bölüm”ün sonunda “Eserlerde Tarihsel Gerçeklik Üzerine Vurgular” başlığı altında ele alınan romanlardaki tarihsel gerçekliğe dair yapılan vurgular üzerine birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma ağırlık olarak “Tematik İnceleme” başlıklı “3. Bölüm”den oluşmaktadır. “Çalışmanın “3. Bölüm”ünde Şeyh Şamil ve Timur romanlarında tespit edilen ortak temalar; eserlerin kronolojisi göz önünde bulundurularak sıralı bir şekilde ele alınmıştır. Benzer şekilde romanların tematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi esnasında romanların ilk baskılarının yapıldığı tarihler göz önünde bulundurularak bir sıralama yapılmıştır. Bu bölümde, çalışmanın malzemesi olan eserlerde yer alan Şeyh Şamil ve Timur romanları Türklük, İslam, Türk-İslam vurgusu, Şeyh Şamil ve Timur vurgusu, adalet/hukuk ve aile konuları ile diğer milletler ve dinlere yaklaşım bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda ulaşılan yargılar, her bir bölümün sonunda kısaca özetlenip yapılan tespitlerin tamamı ise “Sonuç” kısmında toplu olarak değerlendirilmiştir. Sonuç kısmından sonra da “Kaynakça”ya yer verilmiştir.

Çalışmaya konu olan eserlerin belirlenmesinde esas alınan birincil kıstas eserlerin isimlerinin Şeyh Şamil ve Timur isimlerini taşıması olmuştur. Çalışmada kullanılan eserlerin belirlenmesinde kullanılan diğer kıstaslar da “Çalışmanın Evreni” başlığı altında verilmiştir. Buna karşın çalışmaya konu olması gerekirken gözden kaçmış ve çalışma dışı bırakılmış eserler olabileceği gerçeği de kabul edilmektedir.

Romanlardan yapılan alıntılarda ve ilgili bölümlerde ve çalışmanın içeriği oluşturulurken TDK'nin *Yazım Kılavuzu* esas alınmıştır.

Tezin hazırlanma sürecinde emeğini ve desteğini esirgemedен rehberlik eden Sayın Prof. Dr. Ahmet Bozdoğan'a akademik katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
TARİHÎ ROMAN KAVRAMI VE ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR’UN TARİHÎ ROMAN İÇERİSİNDEKİ YERİ	3
1.1. Tarihî Roman Kavramı.....	3
1.2. Tarihî Romanın Seyri	8
1.3. Tarihî Romanda Türkçü İslamcı Damar.....	11
1.4. Türk Tarihi ve Dünya Tarihi İçerisinde Şeyh Şamil ve Timur’un Yeri.....	14
1.4.1. Timur (8 Nisan 1336-18 Şubat 1405).....	14
1.4.2. Şeyh Şamil (1797-4 Şubat 1871).....	19
1.5. Şeyh Şamil ve Timur’un Türklüğü Meselesi	23
1.6. Çalışmanın Evreni	26
2. BÖLÜM	31
TÜRK ROMANINDA ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR	31
2.1. Türk Romanında Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Eserlerin Serüveni	31
2.2. Eserlere Yönelik Bazı Dikkatler.....	34
2.3. Şeyh Şamil’i Konu Alan Romanların Olay Örgüsü	47
2.4. Timur’u Konu Alan Romanların Olay Örgüsü.....	65
3. BÖLÜM	75
TEMATİK İNCELEME	75
3.1. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Türklük	75
3.2. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda İslam	81
3.3. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Türk-İslam Vurgusu.....	87
3.4. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Şeyh Şamil ve Timur Vurgusu	93
3.5. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Diğer Milletle İlgili Yaklaşımlar	101

3.6. Şeyh Şamil ve Timur'u Konu Alan Romanlarda Adalet/Hukuk.....	108
3.7. Şeyh Şamil ve Timur'u Konu Alan Romanlarda Aile (Aile Bireyleri ve Eşler Arasındaki İlişki).....	117
3.8. Şeyh Şamil ve Timur'u Konu Alan Romanlarda Farklı Dinlere Yaklaşım..	125
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	137
ÖZ GEÇMİŞ.....	141

ÖZET

Türk tarihi ile doğrudan bağlantılı olan Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili yayımlanan romanlarda Şeyh Şamil ve Timur, Türklük ve İslam kavramları ile bağlantılı olarak ele alınmışlardır. İslamiyet'in yayılmasında ve kurdukları yapılanmalarda İslami usulleri esas alarak oluşturdukları düzenlerle Türk-İslam geleneğine hizmet eden bu isimler Türk tarihi açısından üzerinde ayrı bir dikkatle durulması gereken tarihî şahsiyetlerdir. Bu isimlerle ilgili yayımlanan ilk roman Dünder Alp'in *Şarkın En Büyük Hükümdarı Timurlenk* (1912) isimli romanı olmuştur. Bu romandan sonra Türk-İslam sentezi ile oluşturulan bu tür eserlerin sayısı giderek artmıştır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra Türk romancıları tarafından Şeyh Şamil ve Timur gibi Türk tarihini yakından ilgilendiren hükümdarlar hakkında yazılan romanların sayısında bir artış meydana gelmiştir.

Bu çalışma kapsamında özellikle Türklüğü konusunda tartışmalar bulunan Şeyh Şamil ve Timur hakkındaki romanlar ele alınmıştır. Bu isimlerin bir arada ele alınmasının temel sebebi olarak Türklük kavramı kıstas alınmıştır. Çalışmanın malzemesi toplandıktan sonra bu iki isim arasında dinî inanç, yaşam biçimi, askerî ve siyasi karakter bakımından da benzerlikler olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada öncelikle tarihî roman kavramına ve tarihî romanın serüvenine yer verilmiş daha sonra Şeyh Şamil ve Timur'un yaşam öykülerinden bahsedilmiştir. Ayrıca tarihî roman perspektifinden Şeyh Şamil ve Timur'u ele alan romanların macerasına değinilmiştir. Şeyh Şamil ve Timur'un liderlik özellikleri, Türklük ve İslam ile olan yakınlıkları üzerinde durulduktan sonra Türk romancıları tarafından nasıl ele alındıklarına yönelik bir tematik inceleme yapılmış ve bu inceleme sonuçları yorumlanmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda Türk romancılarının Şeyh Şamil ve Timur'u Türklüğe ve İslamiyet'e hizmet eden liderler olarak ele aldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Şamil, Timur, Türklük, İslam, Türk-İslam Sentezi, Türk Romanı, Tarihî Roman

ABSTRACT

Shaykh Shamil and Timur were examined in connection with the concepts of Turkic and Islamic in the novels about Shaykh Shamil and Timur, which are directly related to Turkish history. These names which serve the Turkish-Islamic tradition with the arrangements they have established on the basis of the Islamic methods in the dissemination of Islam and the structures they have established, are the historical personalities that need to be carefully considered in terms of Turkish history. The first novel about these names was published by Dündar Alp *Şarkın En Büyük Hükümdarı Timurlenk* (1912). After this novel, the number of such works created by the Turkish-Islamic synthesis has gradually increased. Especially after the 1970s, there was an increase in the number of novels written by the Turkish novelists about the history of the sovereigns such as Shaykh Shamil and Timur.

Within the scope of this study, the stories about Shaykh Shamil and Timur were discussed. The concept of Turkishness was taken as the main reason why these names were discussed together. After the material of the study was collected, it was seen that these two names have similarities in terms of religious belief, life style, military and political character.

In this study, firstly the concept of historical novel and the adventure of the historical novel were given and later the life stories of Shaykh Shamil and Timur were mentioned. In addition, the novels of Shaykh Shamil and Timur, from the perspective of historical novel, has been mentioned. After the study of Shaykh Shamil and Timur's leadership characteristics, Turkishness and their closeness to Islam, a thematic study was conducted on how Turkish novelists were dealt with and their results were interpreted.

As a result of the examinations, it was seen that the Turkish novelists say that Shamil and Timur are leaders who serve Turkishness and Islam.

Keywords: Shaykh Shamil, Timur, Turkishness, Islam, Turkish-Islamic Synthesis, Turkish Novel, Historical Novel

GİRİŞ

Türk edebiyatı muhteva bakımından çok büyük bir edebiyattır. Türk edebiyatının bu zengin muhtevası içerisinde yer alan konulardan birisi de Şeyh Şamil ve Timur gibi Türk tarihine damga vurmuş önemli isimlerin çevresinde gelişen olaylar ve onların olağanüstü ve efsanevi hayat hikâyeleridir. Bu kişilerin efsanevi tarihsel kişilikleri doğal olarak edebiyatın konusu hâline gelmiş ve bir takım yazarlar tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmanın konusu Türk edebiyatının bir parçası olan Türk romanında Şeyh Şamil ve Timur'un nasıl, ne şekilde ve hangi yönleriyle ele alındığıdır. Elbette bu önemli tarihsel kişilerle ilgili Türk romanında yeterli kaynak bulmak noktasında eksikliklerin varlığını da kabul etmek gerekmektedir. Bununla birlikte bu tez çalışmasını oluşturacak zenginlikte materyalin var olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu çalışmanın temel amacı birer tarihsel kişilik olan Şeyh Şamil ve Timur'un Türk romanına nasıl yansıdığıdır. Bu tarihsel kişilerin Türk romanında hangi yönleriyle ele alındığı ve konu oldukları eserlerde nasıl işlendikleri çalışmanın çekirdeğini oluşturacaktır. Bu çalışma doğrultusunda Türk romanında anlatılan Şeyh Şamil ve Timur'un tarihsel kişilikleri ile ne derece örtüştükleri ortaya çıktığı gibi Türk milletinin zihnindeki, muhayyilesindeki yerleri hakkında da bir tespitte bulunulmuş olacaktır.

Çalışmanın her safhasında bu iki önemli şahsiyetin Türk tarihine nasıl bir damga vurduğu ve bu damganın Türk romanına ne şekilde yansıdığı anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca büyük Türk tarihinin engin sayfaları arasına adını altın harflerle yazdırmayı başarabilmiş bu önemli iki ismin olumlu ya da olumsuz yönleri bakımından Türk romanında nasıl ele alındıkları da bu çalışmanın temel meselelerinden birisi olacaktır.

Türk edebiyatının bir parçası olan Türk romanında Şeyh Şamil ve Timur gibi iki önemli ismin ne şekilde yer aldığını ele almak ve bilimsel metotlar ışığında incelemek büyük Türk dünyasının bilim âlemi tarafından aydınlatılmamış noktalarını aydınlatmak açısından çok büyük bir önemi haizdir. Bu çalışma ile tarihe damga vurmuş Türk tarihinin önemli bir parçası olmuş ve aynı zamanda tarihe yön vermiş

iki önemli ismin Türk romanına ne derece etki ettiği ve bu romanlarda ne şekilde işlendiği üzerinde durulacaktır. Bu husus Türk romanının önemli bir malzemesinin aydınlatılması bakımından çok dikkate değerdir. Şeyh Şamil ve Timur'un önemli kişiliklerinin edebiyat sahasında nasıl ele alındığını aydınlatmak Türk edebiyatı sahasında yapılan diğer çalışmalara da ışık tutacaktır. Büyük Türk dünyasının önemli bir parçası olan bu isimlerin icraatları sadece bir ulusu değil birçok ulusu etkilemiştir.

Şeyh Şamil ve Timur'un karakterlerindeki farklılık ve yaptıkları mücadeleleri İslam bayrağını dalgalandırmak amacıyla yapmış olmaları ve Türklükleri konusunda tartışmalar bulunması onların bu çalışma çatısı altında birlikte ele alınması noktasında belirleyici bir etken olmuştur. Türk edebiyatının da mercek altına aldığı Şeyh Şamil ve Timur, Türk tarihiyle olan bağları bakımından dikkate değerdir. Türklerin sadece Oğuz Türklerinden oluşmadığı ve Türk tarihinin sadece Anadolu merkezli olarak kurulan Türk devletlerinden ibaret olmadığı gerçeği Şeyh Şamil ve Timur gibi isimlerin de Türk tarihinin bir parçası olarak değerlendirilmesi büyük Türk devlet mantığının uzantılarının nelere muktedir olduğunu göstermek bakımından büyük öneme sahiptir. Türkistan coğrafyasından başlayarak Anadolu'ya kadar özellikle son iki bin yılda bir Türk imzasının kazındığı ve bu coğrafi yelpazenin Türk kültürü ve Türk mantığı ile şekillendiğinin en önemli göstergelerinden birisi de Şeyh Şamil ve Timur gibi isimlerdir. Türk'ün gücünü anlamak ve Türk kültürünün etkisinin boyutlarını görebilmek için Türk tarihini yakından ilgilendiren ve Türklükleri konusunda ciddi deliller bulunan bu isimlerle ilgili daha fazla çalışma yapılması ve Türk tarihinin ve o tarihten etkilenen edebiyatın bütünlük içinde ele alınması gerekmektedir.

1. BÖLÜM

TARİHÎ ROMAN KAVRAMI VE ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR'UN TARİHÎ ROMAN İÇERİSİNDEKİ YERİ

1.1. Tarihî Roman Kavramı

Tarihî roman konusunda dört başı mamur tam bir tanım yapmak pek mümkün olmamakla birlikte tarihî romanın ne olduğu hususuyla ilgili bir takım görüşler ortaya atılmıştır. Elbette bu görüşlerin büyük bir kısmı birbiriyle bezer özellikler taşımaktadır. Tarihî roman kavramıyla ilgili olarak hemen hemen ortak bir kanaatin var olduğunu söylemek mümkündür.

Alemdar Yalçın, *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı* isimli incelemesinde Hawthorn, Gray ve Cuddon'un tarihî roman tarifine yer verir. Bunlar sırasıyla:

“Tanımlanmış bir tarihi çevre içinde karakterler ve olayların işlendiği roman türüne tarihi roman adı verilir. Hem tarihi, hem de itibari karakterleri ihtiva edebilir. Tarihî romanları diğerlerinden (tarih içinde) seçilmiş bir mekânın görünüşü, kurumlar, binalar ve tavırların kabul edilebilir tarifleri ayırır. Bu romanlar genellikle tarihî gerçeklerin özünü nakletmeye çalışırlar. İngiltere’de en tanınmış ustası Sir Walter Scott’tır.

Günümüzde tarihi roman, içindeki formdan gerçeği atarak fanteziye yönelir. Hayali incelemeler, tenkitler ve gerçeklerden kaçarak duygunun değişik şekillerine ilgi duyar.

Sir Walter Scott tarafından geliştirilmiş bir roman türü. Waverle (1814) ile başlamış, tarih içinde bir zaman dilimindeki bir mekânda geçen romandır. Tarihi bir yer ve olaylara bağlı olaylarla durumu tarif eder. Şahıslar gerçek ve itibari olarak görülebildiği gibi karakterler de görülebilir. 19. ve 20. yüzyılın en popüler türüdür.

Tarihin yeniden kurulduğu ve yapıldığı sanal bir anlatım şeklidir. (Romanda) gerçek veya itibari karakterler görülebilir. İyi bir tarihi roman yazarı, seçtiği zaman diliminin gerçeklerini aynen yansıtmak için çalışır. Son elli yıl içinde fiction’un bu

türü çok popüler olmuştur. Çeşitli kalitelerde olanları vardır. Bir kısmı kütüphanelerde bekleyen zayıf malzemelere dayanan eserlerdir. Fakat bazıları çok iyidir” (Yalçın, 2016 250-251).

Alemdar Yalçın *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı* adlı incelemesinde tarihî roman kavramına değinirken daha önce yapılmış tanımları ele alır ve bu tanımlarda tarihî romandan bahsederken zamanla ilgili bir sınırlama yapılmamış olmasını eleştirir. Ona göre tarihî romanın tanımını yaparken zaman unsuruyla ilgili bir belirleyici koymak gerekmektedir. Bu dikkatler doğrultusunda Alemdar Yalçın’ın tarihî roman tanımı şu şekildedir:

“Böylece roman, bir tarihi periyodu; o devrin kültürel içyapısı ile birlikte alarak işleyen, bugünle geçmiş arasındaki diyalektik çatışma ve çelişkileri yansıtan bir sanat perspektifi içinde ele alınacaktır veya bir tarihî materyali bu açıdan ele alan bir romana tarihî roman denilecektir” (Yalçın, 2006: 249).

Sadık Kemal Tural’ın tarihî roman tanımı tarihî roman denildiğinde en net biçimde anlaşılması gerekeni veren bir tanımdır. Bu tanım ile tarihî romanın çerçevesinin bir bakıma çizilmiş olduğu söylenebilir.

“Yazarı tarafından gözlemlenmemiş bir devri, tarihi hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlara tarihi roman adı verilir” (Tural, 1982: 259).

Yukarıda verilen tarihî roman ile ilgili tanımların hemen hepsindeki ortak husus tarihî romanların tarihî bir olayı, yer yer gerçekliği yer yer de itibarılığı hissettirecek bir biçimde anlatması gerektiği doğrultusundadır. Tarihî romanlar normal tarih kitaplarından farklı olarak gerçekliğin içerisine itibarilikte katarak tarih biliminin açık bıraktıkları boşlukları makul bir biçimde itibari verilerle dolduran romanlardır.

Tarihle romanın ilişkisi oldukça eskidir. Bu konuyu Antik Yunan’a kadar götürmek mümkündür. Tarihsel roman edebiyatın epik kolunda gelişme göstermiştir. Tarihle romanın arasındaki ilişkiyi Eski Yunan’a kadar götürmekle birlikte elbette o dönemde roman türünün varlığından bahsedilemez. Lakin roman türünün atası

sayılan bazı itibari metinlerin o dönemde tarih ile sıkı sıkıya bir ilişkisi olduğundan bahsedilebilir.

Tarihî roman asıl olarak 19. yy'dan itibaren pozitif bir bilim haline gelen "Tarih Bilimi" ile birlikte ortaya çıkmıştır. 19. yy öncesinde "Tarih"ten bir bilim dalı olarak bahsetmek pek mümkün değildi. O dönemlerde "Tarih" bir taraftan bir bilgi alanı iken bir taraftan da bir anlatı türüydü. Tarihin pozitif bir bilim olmasıyla birlikte de tarihî roman kavramı ayrı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.

Ünlü romancı Walter Scott *Waverly* adlı eseri ile 19. yy'da ilk tarihî roman örneğini vermiştir. Bu eser İskoç destan ve efsanelerinden istifade edilmiş bir eserdir.

Tarihî roman kavramı da 19. yy'da ortaya çıkmış bir kavramdır; ancak anlamının neyi ifade ettiğiyle ilgili yukarıda da bahsedildiği üzere tam bir birlik yoktur. Bu birliğin olmayışının temel sebebi hangi romanların tarihi roman olduğu hangilerinin olmadığı ve tarihî romanların kendi içerisinde ayrı bir tasnife tabi tutulup tutulamayacağı hususundadır.

Çoğu edebiyat tarihçisi veya edebiyatçı genel bir adlandırmaya gitmek yerine tarihle ilgili romanlara yönelik olarak şu isimlendirmeleri yapmaktadır.

Tarihsel roman, tarihten söz açan roman, tarihe dayalı roman, tarih roman, tarihî roman, belgesel roman/belgesel tarihî roman, postmodern tarihî roman, popüler tarihî roman. Tüm bu farklı kullanımların her birisinin aslında belirli bir çıkış noktası ve geçerliliği vardır. Tüm bu farklı adlandırmalarda nüans farklılıkları olduğunu söylemek mümkün. İşte bu nüans farklılıklarının neler olduğu görmek için yukarıda bahsi geçen kavramları açıklamak uygun olacaktır.

Tarihî Roman: Başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirler içinde yaşamış insanların hikâyelerini edebî ölçütler içinde yeniden inşa eden anlatı türüdür.

Bu tanımdan yola çıkarak tarihî roman olma gereksinimlerinin neler olduğunu şu şekilde maddelemek mümkündür:

1. Şart: Anlatılan olay ve devir geçmiş zaman içinde mevcut olmuş ve gerçekleşerek bitmiş olmalıdır. Elbette burada şöyle bir soru ortaya çıkar. Bahsi geçen bu geçmiş yazarın eseri kaleme aldığı tarihe ne kadar uzak olmalıdır. Üç ay, üç yıl, otuz yıl önce yaşanmış bir vakanın, mekânın, şahsiyetin kaleme alınması eseri tarihi yapar mı? Genel kanaate göre eserin kaleme alındığı tarih ile esere konu olan içeriğin cereyan ettiği tarih arasında en az 60-70 yıllık bir zaman dilimi olması gerekir. Bu kıstası, eserle vaka-devir-şahsiyet arasında ya da esere konu olan herhangi bir malzeme arasında en az üç kuşak olmalıdır ki eser tarihi roman olabilsin diye yorumlayanlar da vardır. Denilir ki tarihî romanın konusu yazarın içinde yaşadığı bir zaman dilimini kapsayamaz.

2. Şart: Hadiselerin, vakaların, devirlerin, şahısların gerçek olup tarihin bir noktasında bulunmuş olması gerekir.

3 Şart: Ortaya konulmuş eserin edebiyatın roman türü olarak kabul ettiği türün estetik ölçütlerine sahip olması gerekir.

4. Şart: Yazar bilgi ve belgeleri araştırarak edindiği kanaatlerini bir kurgusallıkla anlatmalıdır. Bu koşul ve diğer sayılan koşullar olmazsa ortaya konulan eserin tarihî bir roman olduğu pek söylenemez.

Tarihsel Roman: Edebiyatçılar ve araştırmacılar kelimelere bir takım anlamlar yükleyerek tanımlamalar yaparlar. Bu tanımlamalar arasında da farklılıklar olması kaçınılmazdır. Bu edebiyatçılardan birisi olan Hilmi Yavuz tarihsel roman ile tarihî roman kavramlarının aynı olmadığını söyler. Ona göre tarihsel roman romancının anlattığı dönemin içinde bulunarak oluşturduğu romandır. Örneğin ona göre *Ateşten Gömlek* isimli roman tarihsel romanken *Osmancık* isimli roman tarihî romandır. Elbette tüm bu farklı tanımlamalara rağmen bahsi geçen her iki tabir de tarihle ilgili olan romanı işaret eder. Hilmi Yavuz'un ortaya koyduğu bu görüşte kesin olarak kabul edilmiş bir görüş değildir.

Yazarın içinde bulunduğu dönemi anlattığı, içerisinde tarih barındıran romana “Devir Roman” ya da “Çağ Roman” denilmesi daha doğru bir ifade biçimi olacaktır. Bu doğrultudan bakıldığında tarihsel roman ve tarihi roman kavramlarının ikisinin eş anlamlı kavramlar olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır.

Tarih Roman: Yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bilgi, belge ve bulgulara dayanan; tarihi taklit veya takip etme ve bizzat tarihin kendisi olma iddiasını taşıyan, didaktik ve eğlendirici nitelikli romana denilmektedir. Ahmet Refik Altınay ve onun takipçisi olarak değeriendirilen Turhan Tan tarih roman denildiğinde ilk akla gelen romancılardandır. Onların yazdıkları tarih ile ilgili romanları tarih roman olarak nitelendirmek yerinde bir yaklaşım tarzı olacaktır.

Tarih romanın içine düştüğü en büyük handikap kurmacaya ne ölçüde yer verdiğidir. Tarihî roman diye adlandırılabilcek romanlarda kurmacanın zayıf kaldığı görülebilir.

Tarihe dayalı roman, belgesel roman ile belgesel tarihî roman gibi kavramlarda yine tarih roman kavramıyla eş anlamlı olarak kabul edilebilecek kavramlardır.

Popüler Tarihî Roman: Tarihi değışmez gerçeklik olarak kabul eden romandır. Tarihsel bilgiler ile öğretmek, eğlendirmek amacıyla meydana getirilen bu popüler tarihî romanlarda yazarın para kazanma amacı vardır. Bu amaç da bu tür romanları popüler tarihî roman yapan unsurların başında gelmektedir.

Popüler tarihî roman tarihi değışmez gerçeklik olarak kabul eder. Tarih roman yazarı ise belgeyi kendisi bulup ortaya çıkarır. Popüler tarihî romanın amacı okuyucuyu eğlendirip çok okunmaktır. Popüler tarihî roman yazarı romanında kullandığı tarihsel verileri herhangi bir kaynağı açarak ve o kaynaktan faydalanarak meydana getirir. Popüler tarihî romanlara macera roman denildiği de olur. Türk romanında Oğuz Özdeş, Murat Sertoğlu, Abdullah Ziya Kozanoğlu gibi romancılar bu türde eser veren romancılardandır.

Postmodern Tarihî Roman: Bu roman türünü benimseyenlere göre tarih hakiki bir gerçek değil bir yorumdur ve tarihî roman da o yorumun yorumudur.

Postmodernizm 20. yy'ın ikinci yarısında hayatın hemen her noktasında ağırlığını hissettirmiştir. Türk edebiyatında da 20. yy'ın son çeyreğinde etkisini hissettirmeye başlamıştır. İngiliz postmodern tarihçi E.H. Carr'a göre tarih değışmez bir olgu değildir. Ona göre tarih hangi belgeye hangi kanıtı dayanırsa dayansın o

belgenin yorumunu yapar ve bu yorumu da kendi görüşüyle kendi bakış açısıyla, inanç sistemiyle ve dünya görüşüyle açıklar. Bu nedenle tarih ile ilgili olarak ne denilirse denilsin mutlak bir gerçeklikten bahsedilemez.

Postmodern tarihî roman yazarlarına göre tarih bir yorumsa tarihî romanda o yorumun yorumudur. Postmodern tarihçilere göre İstanbul'un fethi Türklere göre farklı Avrupalılara göre farklı yorumlanır. İşte bu sebeple kesin bir tarihten bahsetmek zordur. Postmodern tarihî roman yazarları tarih yorumdur görüşünü savunduğu için onlar tarihi tam bir gerçeklik ve pozitif bir bilim olarak görmezler. Postmodern tarihî romanlara verilebilecek en güzel örneklerden birisi Umberto Eco'nun Baudolino'sudur.

Sonuç olarak bir eserin tarihî roman olması için hangi unsurları bünyesinde barındırması gerektiği şöyle özetlenebilir. Bir eserin tarihî roman olabilmesi için kurguya dayalı olması gerekir. Tarihî roman maziyi, geçmişi anlatıyor olmalıdır. Yazarın bir takım araştırma, inceleme sonucunda elde ettiği bilgi belge ve bulgulara dayanması gerekir. Tarihî gerçekliğe dayalı olmalıdır; ancak tarihî romanın gerçekliği ile tarihin gerçekliği aynı değildir. Tarihî roman kendi içinde bir gerçeklik mantığı taşımaktadır. Tarihî romanlarda tarihi kişiler ortaya çıkarılmaz o kişilerin etraflarında bulunan şahsiyetler ön plana çıkarılır.

1.2. Tarihî Romanın Seyri

Tarihî romanın başlangıcına yönelik olan tespitlerin hemen hepsinde Walter Scott'a atıfta bulunulduğu görülmektedir. Walter Scott tarihî romanın ilk örneklerini veren romancı olarak kabul edildiği için tarihî romanın seyrini onunla başlatmak yerinde olacaktır.

“1771-1832 yılları arasında yaşayan İskoçyalı yazarın şiirleri İskoç pastoralleri şeklindedir. Romanların önemli bir bölümü de İskoçya'nın tarihine ait konuları işler. Onu tarihî roman türünün kurucusu yapan İskoçya ile ilgili zengin tarih kültürü, romanlarının konusunu kısa zamanda İskoçya ve İngiltere'nin dışına çıkarmıştır. Romanlarının kısa sürede bütün Avrupalı yazarları etkisi altına aldığı 1822 yılından itibaren bütün romanlarının Fransızcaya çevrildiğini, beğenilerek okunduğunu söyleyebiliriz” (Yalçın, 2006: 252-253).

Walter Scott yazdığı romanlarda büyük oranda İskoçya tarihine değinmesine karşın romanlarının bir kısmında da Orta Çağ'da Avrupa ve İngiltere'deki olayları anlatır. Onun romanlarında okuyucuyu canlı tarihî mekânlara götürdüğünü ve tarihin sayfaları arasında gezdirdiğini görmek mümkündür. Yazdığı tarihî romanlarda kendi dönemine çok uzak olan tarihî dönemleri işlerken kendi dönemine daha yakın olan dönemleri anlatmaktaki başarıyı yakalayamadığı da görülmektedir. Onun tarihî roman olarak kabul edilebilecek ilk ve en önemli eseri *Waverley Romanları* 'dır.

“Waverley Romanları adı altında 1819 yılına kadar yazdığı imzasız olarak yayımladığı romanlarında adeta geçmiş hayatın tarihi mekânlarını resimleştirerek gözlerimizin önünde canlandırır. Kahramanları Orta Çağ ahlakının, ferdi ve kahramanca çıkışları ile çevrelerinde saygı uyandıran kimselerdir. Bu romanları okuyanlar, İngiltere'nin güneyinde veya Avrupa'da yaşayan okuyucular adeta İskoçya'nın kendine has güneşi, yerli havası ile iç içe girer. İskoçya havasını yaşarlar” (Yalçın, 2006: 254).

Walter Scott'tan etkilenen romantizm akımının savunucuları da onun gibi tarihe yönelerek tarihî romanlar yazmaya başlarlar. Walter Scott'un ilk örneklerini ortaya koyduğu tarihî romanlar daha sonra Fransız romantikleri arasında da yer bularak yazılmaya başlar.

“Tarihî roman türü, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve tüm Avrupa'yı etkisi altına alan romantik akımın bir ürünüdür. Romantizmin gereği olarak, toplumun bazı değer yargılarına itiraz eden, zorluklar karşısında doğaya ve dine sığınan insanların maceralarını konu edinen romantik eserlerde vatan, hürriyet, millet, milliyetçilik, millî tarih gibi kavramlar önem kazanmıştır. Milliyetçilik düşüncesinin gelişmesiyle birlikte yazarlar kendi konuştukları dille eser vermeye başlamış; millî dilin kullanılmasıyla da milletlerin kendilerine has edebiyatları meydana gelmiştir. Romantizm, böylece edebiyatın alanını genişleterek yayılmasını da sağlamıştır.

Tarihî roman da romantizmin etkisiyle bu şekilde ortaya çıkmış, gazete ve dergiler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmış ve halkın ilgisini çekmiştir” (Doğan 2018: 88).

Batı'da tarihî romanın seyri bu şekildeyken Türk edebiyatında da romantiklerde olduğu gibi benzer bir tarihî roman algısı oluşmuştur. Ahmet Mithat Efendi bu dönemde adından önemle bahsedilmesi gereken Türk edebiyatının önemli romancılarından birisidir. Türk edebiyatında tarihî romanın ortaya çıkışıyla ilgili önemli bir nokta da Türk edebiyatında roman türünün ortaya ilk çıktığı andan itibaren tarihî romanların da var olduğu gerçeğidir. 19. yy'ın son çeyreğine girilirken başlayan Türk romanı aynı dönem içerisinde tarihî roman da üretmeye başlamıştır. Bu durumun böyle olmasında Türk edebiyatında roman türünün Avrupa'dan bir hayli sonra yer etmiş olması yatmaktadır. Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler* (1871) isimli romanı kimi edebiyat tarihçileri tarafından Türk edebiyatının ilk tarihî romanı olarak kabul edilirken kimi edebiyatçılar tarafından da macera romanı olarak kabul edilmektedir (Gülgen 2003: 6).

“Uzun geçmişe sahip Türk tarihi, romancılar için sınırsız malzeme sunar. Tarihsel süreç içerisinde yöneticilerin iktidar mücadelesi, saraylarda çevrilen entrikalar; milletler ve devletlerarası ilişkiler, bu ilişkilerle bağlantılı büyük aşklar; savaşlar, savaşlarda kazanılan zaferler veya karşılaşılan yenilgiler, göçler, ölümler vb. durumlar etnik yapı için ihtiyaç duyulan malzemeyi zenginleştiren unsurlardır. Türkiye’de de bunlardan bir hayli faydalanılmış ve nicelik bakımından küçümsenemeyecek bir ‘tarihî roman’ külliyyatı meydana getirilmiştir. Bu romanlar, vakalarının tarihsel zamanı bakımından genellikle ya uzak geçmişteki Türk tarihini ya da Osmanlı’nın ihtişamlı dönemlerini tercih etmiştir” (Bozdoğan 2008: 31-32).

Türk edebiyatında gerçek anlamda ilk tarihî roman Namık Kemal'in ilk baskısı 1880'de yapılan *Cezmi* isimli romanıdır. Namık Kemal bu romanı yazarken romantiklerin tarihî romana bakış açısından yola çıkmıştır. Türk edebiyatının bu yol açıcı edebiyatçılarından sonra da Türk edebiyatında tarihî romanlar yazılmaya devam etmiştir.

“1900'lü yıllardan sonra bazı roman yazarlarımızın tarihî roman denemelerine rastlıyoruz. Bu roman denemeleri Cumhuriyetin ilanına kadar artarak devam etmiştir. 1890-1920 arası geçen otuz yıl içinde sürekli savaş, göç ve acılarla iç içe felaket yaşayan insanımız, 1920-1946 yılları arasındaki 26 yıl boyunca sıkıntılı fakat barış ve istikrar ortamı içinde olmuştur. Bunun sonucu olarak, roman

sahasında çok fazla eser verilmiş, tarihî romanlar, aşk romanları gibi başlı başına bir sektör halini almıştır” (Yalçın, 2006: 256).

1950-1960 yılları arasında da tarihî romana ilgi önceki dönemdeki gibi azdır. Her yıla iki veya üç tarihî roman düşer. Fakat 1960’dan sonra sayı artar (Argunşah 1990: 396-398).

Türk edebiyatında tarihî roman tarih biliminin de gelişmesine paralel olarak sürekli bir gelişme kaydetmiş ve üzerine koyarak ilerlemiştir. Cumhuriyet devrine gelinene kadar tarihle ilgili roman konusunda bir hayli birikim elde edilmiştir. *“Tarih, bir milletin hafızasıdır ve bundan dolayı milletin bütünü tarafından bilinmesi ve üzerinde düşünülmesi gerekir”* (Argunşah 1990: 1) Cumhuriyet devrinden itibaren de bu türde üretilen eserlerin sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren adından söz edilebilecek belli başlı tarihle ilgili roman yazmış Türk yazarları şunlardır: A. R. Altınay, Reşat Ekrem Koçu, M. Turhan Tan, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Bekir Büyükkarın, Oğuz Özdeş, Hüseyin Nihal Atsız, Ragıp Reşit, Samim Kocagöz.

1.3. Tarihî Romanda Türkçü İslamcı Damar

Türk edebiyatında tarihî roman denildiğinde Türkçü ve İslamcı bir damarın varlığından bahsetmek kadar doğal bir durum yoktur. Nasıl ki bir İngiliz romancının tarihî bir roman yazarken doğal olarak kendi milleti ve kendi dini etrafında eserini şekillendireceği gibi bir Türk yazar da eserlerini oluştururken Türkçülük ve İslamcılık gibi fikir akımlarından etkilenecek ağırlıklı olarak Türkçü ve İslamcı bir bakış açısıyla eserlerini kaleme alacaktır. Bu durum tarihî romanı oluşturan sosyolojik unsurların ne olduğuyla alakalıdır.

Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e kadar olan tarihî romanları “Osmanlıcılık” ve “İslamcılık” ideolojisi içerisinde değerlendirirken, II. Meşrutiyet’le birlikte açıktan açığa söylenegelmiş olan “Türkçülük”, “Turancılık” gibi fikirler Cumhuriyetin kuruluşundan 1946’ya kadar olan dönemdeki tarihî romanların içeriksel çerçevesini belirlemiştir denilebilir. 1946’dan sonraki dönemin tarihî romanı ise, tarihî çizgi romanlar ve tarihî sinema filmleriyle birlikte paralel olarak ilerlemiştir. Bu dönemdeki tarihî romanlarda *“Türkçülüğün”, “İslamcılığın” ve hatta*

“Osmanlıcılığın” dozları neredeyse eşitlenmiştir ve bu dönemin tarihî romanları başka bir zeminde tartışmaya açılmalıdır” (Uygun 2014: 9).

Uygun’un da ifade ettiği üzere Türk edebiyatında özellikle II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Türkçülük propagandası dönemin hâkim söylemi haline gelmiş ve bu dönemde Türk romanında bir Türkçü damar gelişmeye başlamıştır. Bu damarın gelişmesi yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti’nin de temel paradigması olmuştur. M. Kemal Atatürk de Türkçülük fikir akımından beslenerek silah arkadaşlarıyla birlikte bir ulus devlet kurmuştur. Bu bakımdan siyasetin Türk romanının gidişatını şekillendirdiği de bir gerçektir. Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk’ün ortaya koyduğu “Güneş Dil Teorisi” de Cumhuriyet döneminde de romantik bir Türkçülük yapıldığının göstergelerindedir. Bu dönemde Atatürk’ün de desteklediği Türk tarih tezini kuvvetlendirmek amacıyla “*Mete, Attilâ, Bilge Kağan, Cengiz Han, Oğuz Han, Alp Aslan gibi tarihî karakterler*” (Uygun 2014: 51) tarihî romanların malzemesi olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak sanılanın aksine bu isimler ile ilgili yazılan eserlerin sayısı çok olmamıştır. Bu dönemde Türkistan ile ilgili eserlerden ziyade Osmanlı ve Selçuklu ile ilgili eserlerin ağırlıklı olarak üretilmeye devam ettiği görülmüştür. Buna karşın bu dönemde Türkistan ile ilgili az da olsa eser kaleme alınmıştır. Türkçülük algısı ile ve Atatürk’ün de desteklediği bütünlükçü Türk tarihi tezi ile yazılan eserlerden ilki Peyami Safa’nın *Attilâ*’sı (1932) olmuştur. Peyami Safa’nın bu eserinden sonra M. Turhan Tan’ın *Timurlenk* (1935) ve *Cengiz Han* (1939) romanları ile Türkçülük algısı ile oluşturulan eserler üretilmeye devam etmiştir. Aptullah Ziya Kozanoğlu da *Atlı Han* (1942) isimli eseriyle bu furyaya katılmıştır.

Ancak, özellikle 1946’dan sonra Apdullah Ziya Kozanoğlu gibi birçok yazar yazdıkları tarihî romanlarda tekçi duruşlarını kaybetmişlerdir. Feridun Fazıl Tülbentçi ve Ragıp Şevki Yeşim gibi yazarlar “Osmanlı, İslam ve Türk” kavramlarının tamamına yönelik övgülerle eserlerini kaleme almışlardır. Ancak bununla birlikte salt Türkçülük fikriyle eser yazan ve bu duruşundan taviz vermeyen Hüseyin Nihal Atsız Türkçülük ideolojisi ile yazdığı *Bozkurtların Ölümü* (1946), *Bozkurtlar Diriliyor* (1949) gibi eserleriyle tarihî roman külliyatı içerisinde Türkçü

damarın kuvvetlenmesindeki en önemli katkılardan birisini yapmıştır. (Uygun 2014: 81).

“Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi çeşitli akımlar tartışılarak II. Meşrutiyet’e kadar gelinmiş ve bu akımların içinden sadece birisi en çok tartışılan konumuna erişmiştir. Cumhuriyet’e kadar kurulan dergiler, ocaklar, dernekler vasıtasıyla uzun süre tartışılan Türkçülük kavramı;; Cumhuriyet Rejimi’nin esas dayanağı olmuştur. Toplumun yeni bir yönetim biçimini benimsemesi için ise, zihinsel arka planından silinmesi gereken en önemli olgu Osmanlı Devleti’dir. Böyle bir ortamda Osmanlı Devleti’nin bir Türk devleti olmadığı, ama bu devleti yücelten ve ayakta tutanların Türkler olduğuna dair tezler üretilmeye başlanmış ve devletin meşrutiyetinin sağlanmasının yegâne aracı Orta Asya olmuştur. Devletin bütün araçları Türkçülük propagandası için çalışmaya başlamış ve Osmanlı’ya yönelik eleştirel bir tutum ortaya çıkmıştır. Ancak toplumun kendi zihin tarihinden kurtulması çok kolay bir süreç olmadığından bu dönemde yazılan tarihî romanların büyük bir bölümünde Osmanlı Devleti konu edilmiştir” (Uygun 2014: 81).

Tarihî romanda Türkçü damarın gelişimiyle ilgili yukarıda verilen bilgilerin yanında İslamcı damarın gelişimiyle ilgili de aslında bilgi verilmiştir. Türk edebiyatında tarihî romanların ilk görülmeye başlandığı andan itibaren İslamcı bir çizgi olduğu görülmektedir. Özellikle Osmanlı tarihi ile ilgili yazılan eserlerde bu çizginin devam ettiği görülmektedir. Her ne kadar Cumhuriyet Dönemi’nde bu algının tersi doğrultusunda bir hareket içerisine girilmiş olsa da bu durum Uygun’un da ifade ettiği gibi pek mümkün olmamış ve Osmanlı tarihi ile ilgili yazılan eserlerin sayısı Orta Asya Türklüğü ile ilgili yazılan eserlerin sayısından bir hayli fazla olmuştur. Bu söylenenler doğrultusunda denilebilir ki tarihî romanlarda İslamcı damar Türk romancılığının her döneminde var olmuş ve gelişme kaydetmişken Türkçü damar özellikle II. Meşrutiyet’ten sonra filizlenmeye başlamış 1930 ve 1940’larda bir hareketlilik yaşamıştır. 1940’lı yıllardan sonra ise Türkçü, İslamcı ve Osmanlıcı görüşle ele alınan eserler romancılar tarafından eşit miktarda üretilmeye başlamıştır. Hatta bu ideolojilerin harmanlanarak oluşturulduğu eserler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan Bu çalışmada ele alınan Timur ve Şeyh Şamil ile

ilgili tarihî romanların da daha çok Türkçü ve İslamcı fikirlerin harmanlanmasıyla oluşturulmuş olduğu görülecektir.

1.4. Türk Tarihi ve Dünya Tarihi İçerisinde Şeyh Şamil ve Timur'un Yeri

1.4.1. Timur (8 Nisan 1336-18 Şubat 1405)

“Timur ile ilgili kaynakların çoğunluğu Farsça olmakla birlikte, dönemin Arapça kaynaklarında da kendisi hakkında önemli bilgiler verilmektedir” (Yüksel 2004: 85). Arap kaynaklarına göre Türk kökenli ya da Türkleşmiş Moğol olduğu söylenen Çağataylara mensup Barlas kabilesinde yaşayan Turagay'ın ve Tekira Hatun'un oğlu olan Timur, 728 (1336) yılında Semerkant yakınlarındaki Mâverâünnehr'in Keş şehrine bağlı Hoca Ilgar köyünde dünyaya gelmiştir. 1370 yılında Çağatay Hanlığı'nın batı kanadını kontrol altına alan bir askerî liderdir. Timur Çağatay İmparatorluğu'nun dağılmaya başladığı bir dönemde son bozkır imparatorluğu olacak olan Timur İmparatorluğunu kurar (Taşkiran 2016: 946).

Timur'un soyu ile ilgili olarak iki ayrı söylenti mevcuttur. Bunlardan ilkinde göre Timur asil bir soydan gelmektedir. Babası Herat Sultanı Hüseyin'in emirlerinden ve devlet adamlarından birisi iken annesi Cengiz Han'ın soyundan gelmektedir. İkinci söylentiye göre Timur'un babasının ayak takımından birisi olduğu söylenir. Timur'un Cengiz Han soyundan geldiğini söyleyenlerle birlikte onun Cengiz Han soyundan gelmemesine gerekçe olarak tahta Cengiz soyundan birisini getirmesi ve Cengiz soyundan gelen birisiyle evlenerek Gürgân unvanını alması gösterilir (Yüksel 2004: 86).

Timur Arap kaynaklarına göre idareyi iki farklı şekilde ele geçirmiştir. İlk görüşe göre Timur, 1370 yılında Sultan Hüseyin'i öldürerek Cengiz Han soyundan gelen Surgatmış'ı tahta geçirmiş ve kendisi de “el-Emir el-Kebir” unvanı ile idari görev almıştır. İkinci görüşe göre ise Timur Cengiz Han soyundan gelen Mahmud isimli bir çocuğun annesi ile evlenerek o çocuğu tahta geçirmiş ve ülkeyi onun adına yönetmiştir (Yüksel 2004: 87).

Timur ülkenin batısını ele geçirdiği 1370 yılından itibaren Orta Asya, Rusya, İran, Hindistan, Afganistan, Gürcistan, Ermenistan, Irak ve Suriye'nin de içinde bulunduğu toprakları ele geçirmiş ve 1402 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı savaşta başarılı olarak Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid'i esir almıştır. Böylece Anadolu topraklarının da kontrolünü ele geçirmiştir.

Timur'un fiziksel görünüşüyle ilgili olarak da detaylı bilgi bulmak mümkündür. *“Timur'un boyu uzun, vücudu heybetliydi. Omuzları geniş, başı büyük ve alnı genişti. Elleri ve ayakları iri, kol ve bacakları ise oldukça uzun ve kalındı. Görünüşü acayip ve ürkütücü olan Timur'un, suratı oldukça asık, sağ eli felçli ve sağ ayağı da topaldı”* (Yüksel 2004: 87) . Timur'un sağ ayağının topal olması sebebiyle Farsçada Aksak Timur anlamına gelen “Timur-i leng” ifadesi kullanılmışken Batılılar aynı manaya gelen “Tamerlane” ifadesini kullanmıştır. Bu ifade Türkçede ise “Timurleng “şeklinde kullanılmaktadır.

Timur'un kişiliği ile ilgili söylenebilecek en önemli ifade muhtemelen yalandan hiç hoşlanmamasıdır. Kendisine zararı dokunsa bile doğruluktan vazgeçmemeye özen gösteren bir lider olmuştur. Bu doğrultuda parmağında taşıdığı yüzüğe kurtuluş doğruluktadır anlamına gelen “rastî, rustî” ifadesini yazdırmış ve mektuplarının sonunda da aynı yazıyı içeren mühürler kullanmıştır. Timur kararlı, sert, otoriter ve ciddi bir şahsiyettir ve kafasına koyduğu her şeyi yapan emrine koşulsuz şartsız itaat edilmesini bekleyen bir liderdir. Timur aynı zamanda ileri görüşlü ve kıvrak zekâlı bir liderdir.

“Müthiş bir sezgi gücüne, derin bir sağduyuya sâhip olan Timur'un bu özelliklerine bir de doğru mantık yürütme özelliği eklendiği için asla yanılmaz ve görüşlerinde devamlı isabet ederdi. Bir liderde bulunması gereken bu özelliğinden dolayı insanlar kendisine güven duyar ve onu sürekli takip ederlerdi(...)Böylesine hırslı olan bu büyük hükümdar asla pişmanlık duymaz ve hayata daima iyimser bakardı. Mutluluğunu gayet ağırbaşlı bir şekilde yaşar, duygularını asla dışarı vurmazdı. Sözelimi, görünüşte bir işten kaçınır gibi davranır, fakat içinden o işin olmasını ister ve bunu da kimseye hissettirmezdi” (Yüksel 2004: 91-92).

Timur askerî açıdan da cesur ve kahraman bir kişiliğe sahiptir ve kendisine karşı kibirli davranan kişilerin küstahlıklarını ödeten bir komutandır. Yıldırım Bayezid'e yazdığı mektup karşısında aldığı cevaba memnum olmayan Timur, Yıldırım Bayezid'i mağlup edip esir aldıktan sonra *“huzuruna getirilen Bâyezid'i azarlamış, haremi, maiyeti ve hizmetçilerini tutuklayıp onlara el uzatmıştı. Ayrıca her gün Bâyezid'i huzuruna getirterek onunla eğlenip onu lâf ile kızdırmış ve düzenlediği içki âlemlerine Bâyezid'i zincire vurulmuş halde getirterek, Bâyezid'in kadınları, kızları ve cariyelerine bu âlemde hizmet ettirip şarap dağıttırmıştır”* (Yüksel 2004: 92).

Hayatının büyük bir bölümünü savaşarak geçiren Timur'u anlayabilmek için onun askerî yönünü iyi anlamak gerekmektedir. Cesur ve kahraman kimseleri seven Timur'un kendisi de heybetli ve cesur bir savaşçıdır. Ordusuyla birlikte daima en ön safta savaşa giden Timur gözünü budaktan sakınmaz ölümden korkamadan hareket ederdi ve her türlü olumsuz durum karşısında hızlı bir şekilde cevap verme kabiliyetine sahipti. Aynı zamanda harp hileleri konusunda rakiplerini perişan edecek ve onları sadece savaş meydanlarında değil satranç tahtasında yaptığı gibi zekâsıyla da alt eden bir askerdi. *“Timur, harp hilelerini herkesten iyi bilir, düşmanları bu yüzden kendisinden çok çekinirlerdi. Bu özelliği sayesinde en muhkem kale ve şehirleri hemen fetheder, en güçlü orduları kolaylıkla mağlup ederdi”* (Yüksel 2004: 93).

Timur'un temel amacı Cengiz Han öldükten sonra parçalanan Cengiz'in Moğol İmparatorluğu'nu tekrardan tek bir çatı altında toplamak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda seferlere çıkan Timur, hüküm sürdüğü süre zarfında da bu amacına ulaşmıştır. İlk olarak bir araya getirdiği Çağatay ulusunun başına geçen Timur daha sonra batıda Hülagû Han topraklarını hükümdarlığı altına almış ve Altın Orda devletini de ele geçirmiştir. Kendi döneminin en güçlü hükümdarlarının başında gelen Timur, Cengiz Han'ın yaptığı gibi ülkesini güçlendirdikten sonra 1405 yılında Çin üzerine sefer yapmak isterken yolda hastalanmış ve hayatını kaybetmiştir.

Timur, tüm yaşamı boyunca Cengiz Han'ın yasalarına önem vermiştir. Cengiz Han soyundan Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evlenerek Küregen lakabını almıştır. Cengiz Han soyundan gelmediği için 'Han' lakabını kullanmamış

"Emir" unvanını kullanmıştır ve öldüğü tarihe kadar Cengiz Han soyundan birisini Han olarak kullanmıştır. Timur, Cengiz yasalarının uygulayıcısı olmakla birlikte fetihlerini meşrulaştırmak için kendisine İslam'ın Kılıcı demiş ve İslami semboller kullanmıştır. Timur 1398'de Hindistan'da Delhi Sultanlığı, 1401'de Memluk Devleti ve 1402'de Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni mağlup ederek İslam dünyasındaki en büyük güç olmuştur. Aynı zamanda Hristiyan Gürcülere karşı, ateşe tapan Hindulara ve İzmir'de Hristiyan Şövalyeleri'ne karşı giriştiği mücadelelerle gazi hükümdar imajını üstlenerek İslami vazifesini yerine getirmiştir. Buna karşın Timur için Cengiz Yasaları, şeriatın önce gelmekteydi. Ancak bu çalışmada Timur ile ilgili romanlarda Timur'un şeriatı daha fazla önemseydiğinin ifade edilmiş olduğu görülecektir.

Timur'un giriştiği en kanlı seferler Batı Asya'daki fetihleri esnasında gerçekleşmiştir. İlk seferi üç, ikinci seferi beş ve üçüncü seferi yedi yıl sürmüştür. Seferleri sırasında ele geçirdiği yerleşim yerlerinin bazılarını yıkarak Cengiz Han gibi insan kellelerinden kuleler yapmıştır. Acımasız bir lider olmakla birlikte âlimlere ve sanatkârlara dokunmamıştır. Fethettiği topraklardaki âlimleri, sanatkârları ve zanaatkârları başkent Semerkant'ta toplayarak Semerkant'ın mimari yapısına önemli katkılarda bulunmuştur. Timur'un kurduğu devlet yapısı Cengiz'in devletinde olduğu gibi Türk-Moğol devlet esaslarına ve Türk- Moğol askeri teşkilatlanmasına göre yapılanmıştır. Timur, özellikle İslam ve İran medeniyet unsurlarını kendine has bir yapıyla bir araya getirmeyi başarmıştır. Timur, Müslüman olmakla birlikte kadim Moğol ve Türk geleneklerini de devam ettirmiştir.

Cengiz Han, ölmeden önce imparatorluğu oğulları arasında paylaşmış ve oğlu Çağatay'a Kaşgar ve Maverâünnehir kısmını vermişti. Çağatay da bu topraklar üzerinde 1294 yılında Çağatay Hanlığı'nı kurmuştur. Çağatay Hanlığı'nın hükümdarları Tengricilik inancını ile birlikte Budizm inancını da benimsemişlerdir. 1331-1334 yılların arasında hüküm süren Tarmaşirin'in Alaaddin adını alarak İslam'ı kabul etmesiyle birlikte Çağatay Hanlığı İslamlaşmıştır. Tarmaşirin aynı zamanda İslamiyet'i kabul eden ilk Çağatay Han'ıdır. Bu dönemde Maverâünnehir'de oturan halk kendisine "Çağataylı" şeklinde hitap etmiştir. Tarihçiler de o dönemde o

topraklarda yaşayan İslamlaşmış insanlara Çağataylılar demek ve dillerinin de Çağatay Türkçesi olduğunu söylemektedir.

Timur, efsaneye göre Cengiz Han gibi avucunda pıhtılaşmış kan ile dünyaya gelmiştir. İnanişâ göre Timur'un avucunda kan ile doğması zamanın hâkimi olduğu anlamına gelmektedir. Avucunda kan pıhtısıyla doğmak kıranlık alameti olduğu gibi Timur'un çok kan dökceği şeklinde de yorumlanmıştır. Timur "sahipkıran" unvanını ilerleyen yıllarda cihangir unvanını ile birlikte kullanmıştır. Timur'un saçlarının beyaz bir şekilde dünyaya geldiğiyle ilgili efsaneler ise onun erken yaşta olgunluğa ulaşıp büyük işler başaracağı şeklinde yorumlanmaktadır.

Kaynakların çoğunda Timur'un babası Turagay ve annesi Tekira Hatun olarak geçmektedir. Turagay Bey Barlas kabilesine mensuptur ve *Moğolların Gizli Tarihi*'ne göre Barlaslar Cengiz Han'ın da atası olan Alangoya'nın soyundan gelmektedir (Yüan-Ch'ao Pi-Shi 1986: 7-9). Bu bakımdan Turagay Bey önemli Moğol ulusu içerisinde itibarlı bir yere sahiptir. Barlaslar boyundan olan Timur'un 15. yüzyılın başına ait mezar kitâbesinde de Alangoya'dan hürmetle bahsedilir. Bu bilgiler göstermektedir ki Timur'un Moğol soyu ile bir bağı vardır. Ancak Barlas kabilesinin sonradan Türkleşmiş olması Timur ile Türk soyu arasında da bir bağ olduğunu göstermektedir.

Timur'un doğduğu dönemde Barlaslar, İslam dinin yanında Şamanizm'e ve Budizm'e mensup insanlarla bir arada yaşıyorlardı. Bu beynelmilel yapı içerisinde Barlasların Moğolca ile birlikte Uygur kökenli bir Türk dili olan Çağatayca'yı da konuştukları bilinmektedir.

"Timur Cengiz Han'ın izinden giderek yaptığı fetihlerle yirmi dört yıl sonunda istediği hedefe ulaşmıştı. Maverâünnehir, Harezmi, Moğolistan, İran, Mezopotamya, Ermenistan, Kafkasya ve Doğu Anadolu'yu kapsayan bir imparatorluk kurmayı başardı; Kuzey Hindistan'ın kontrolünü ele geçirdi. Küçük Asya'da tüm Altınordu toprağına üstünlük kurdu. Çin fethine çıktı. Kolları da güçsüz olan bu topal, yıllardır yalnızca yaşama arzusuyla ayakta kalabilen bu sakat öldüğünde, Sirderya üzerindeki Orta'da, kış ortasında hazır bekleyen dev bir ordusu vardı. Günlerden 19 Ocak 1405'ti. Bir türlü kopamadığı, çok sevdiği şehre,

Semerkant'a gömüldü. Dönemin en görkemli Müslüman mezarlarının ilki olan Gurimir türbesinde yakınlarıyla birlikte yatmaktadır” (Roux 2007: 310).

79 yaşında hayata gözlerini yuman Timur torunu Halil Sultan tarafından kendisinden önce vefat eden bir diğer torunu Muhammed Sultan'ın medresesinin yakınlarına gömülmüştür. Timur'un kaderi çok sevdiği torunu için yaptırdığı anıt mezara kendisinin de gömülmesiyle neticelenmiştir. Timur'un mezarı torunlarının mezarlarından farklı olarak siyah nephritis taşından sembolik bir mezardır. Gerçek mezarı anıt mezarın alt salonunda bulunmaktadır ve na'sı İslami geleneklere uygun biçimde defnedilmekle birlikte mezarında bulunan atkuyruğu Orta Asya geleneğinin de devam ettirildiğini göstermektedir.

Timur'un ölmeden önce Şehr-i Sebz'deki yazlık sarayı yakınlarında genç yaşta ölen oğulları Cihangir ve Ömer Şah için inşa ettirdiği Mozeleum Kompleksi içerisinde kendisine ait bir mezar odası inşa ettirdiği de 1960 yılında şans eseri bir kız çocuğunun mezar odasına düşmesiyle bulunmuştur. Mezarın Timur için yapılmış olduğu yapılan incelemelerde anlaşılmıştır. Muhtemelen Timur'un bu mezarı Türk geleneğine bağlı olarak Mete'ye Attila'ya ve Cengiz Han'a yapıldığı gibi gizli tutulmuştur.

1.4.2. Şeyh Şamil (1797-4 Şubat 1871)

Şeyh Şamil Gimri'de dünyaya gelmiştir ve Kuzey Kafkasya'da Ruslara karşı giriştiği mücadelelerle Kafkas halklarının dini ve askerî lideri olmuştur.

“Bir Nakşibendî şeyhi olan Şâmil lider (imam) seçildikten sonra güçlü hitabeti, kararlı tutumu, askerî ve siyasî dehasıyla Dağıstan'da ve bütün Kafkasya'da temayüz etmiştir. Hem idarî hem dinî otoriteydi. Bundan dolayı yazışmalarında imam ve emîrî'l-mü'minîn unvanlarını kullanmış, hükmü altındaki bölgelerde idarî sistemi yeniden düzenlemiştir. Siyasî, idarî, dinî ve adlî görevlerde kendisine yardımcı olan bir divan mevcuttu. Ülkeyi nâibliklere ve vilâyetlere ayırarak başlarına idarî ve askerî yetkilere sahip nâibler tayin etmiştir.”
<https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-samil>

Ruslara karşı giriştiği mücadelelerle adından söz ettiren Şeyh Şamil, Ruslara karşı yapılan direnişe öncülük eden İmam Gazi Muhammed'in yanında savaşmıştır. Gazi Muhammed son nefesini verirken yeni İmam'ın Hamzat Bey olacağını; ancak onun imamlığının çok uzun bir süre sürmeyeceğini ve yerine Şamil'in İmam olarak geçeceğini söylemiştir. Gazi Muhammed'in söylediği gibi olmuş ve İmam Hamzat bir Cuma namazı sırasında Hacı Murat ve adamları tarafından şehit edilince yerine Şeyh Şamil, İmam olarak Dağıstan ve Çeçenya'nın 3. İmamı sıfatıyla Kafkas halklarının yürüttüğü direniş hareketinin başına geçmiştir. Türkiye'de birçok çevre tarafından Kafkas Kartalı lakabıyla hatırlanan Şeyh Şamil İslam ve Türklük bayrağı altında yürüttüğü mücadelelerle hafızalara kazınmıştır. Kafkasya'daki direnişçilerin komutanı olan Şamil aynı zamanda Nakşibendi şeyhlerinden Seyyid Cemaleddin Kumuki'nin de müridi ve halifelerindendir. Şeyh Şamil'in yirmi beş yıl boyunca Kafkas halklarının bağımsızlığı için yürüttüğü mücadeleler, yaydığı fikirler ve İslamiyet'e sunduğu katkının etkileri bugün dahi etkisini Kafkas coğrafyasında hissettirmektedir. Şamil'in gösterdiği direniş ve özgülük mücadelesi tüm İslam ülkelerinde, Dağıstan'da, Kafkasya'da hala hatırlanmasını ve anısının yaşatılmasını sağlamaktadır (Doğan 2015: 122). Şamil tüm mücadelesini İslam bayrağını dalgalandırmak için harcamıştır.

Avar ve Kumuk kökenli olan Şeyh Şamil 1797 yılında Dağıstan'ın Gimri Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Şeyh Şamil Cemalettin Gazi Kumiki gibi döneminin önemli din adamlarından ders almış ve daha genç yaşlardayken Dağıstan'ın en önemli dini liderlerinden birisi olmuştur. Henüz on beş yaşındayken ata binip kılıç kuşanmaya başlayan Şeyh Şamil güçlü kuvvetli ve heybetli yapısıyla düşmanlarına korku salan bir cengâvere dönüşmüştür. Yirmili yaşlarına geldiğinde birçok spor dalında yetenekleriyle nam salan Şeyh Şamil, savaş sanatında da bileği bükülmez ve yiğitliğiyle düşmanlarına bile parmak ısırtan bir savaşçı olmuştur. Şeyh Şamil'in Nakşibendi tarikatında aldığı eğitim ile gaza ve cihat konusundaki fikirleri şekillenmiş ve Rusların Kafkaslardaki varlığına karşı direnişe geçme düşüncesi güçlenmiştir. Kafkaslarda Rusların ortadan kaldırmak istediği İslamiyet'i korumak ve yaymak için uğraşan Şeyh Şamil özgürlük ve İslam birliği için uzun yıllar Ruslara karşı amansız mücadelelere girişmiştir. Şamil Rus İmparatorluğu'na karşı Dağıstan'da başlattığı savaşı Çeçenistan'da devam ettirmiş ve yıllar boyunca

Rusların Napolyon'a karşı dahi başarıyla savaşmış olan ünlü komutanlarını mağlup etmiş askerî stratejileri ile Rus askerî tarihinde bile isminden övgüyle söz ettirmiştir. Sürdürdüğü savaş bir dönem Kuzeypbatı Kafkasya'da Çerkesya'nın tamamını da içine almıştır.

Şeyh Şamil davasına ölesiye sadık bir insandır. Bu sebepten davaya karşı çıkanlara kırbaç cezası verilmesini uygun görmüştür. Bu cezadan korkan halk da savaşmama isteklerini Şamil'in annesine iletmışlerdir. Şamil'in annesine bir şey yapmayacağını düşünmüş ve ondan isteklerini Şamil'e ilemesini istemişlerdir. Şeyh Şamil'de annesinin bu talebi kendisine ilemesi üzerine şeriat kurallarının annesi dahi olsa geçerli olduğunu söylemiş; ancak annesi yaşlı olduğundan ve kırbaç cezasını kaldıramayacağından dolayı bu cezanın kendisine uygulanması emrini vermiştir. Ceza kendisine uygulanacağı esnada da hiçbir şekilde taviz gösterilmemesini emretmiş ve kendisini kırbaçlatmıştır. Düşmanlarının korkulu rüyası haline gelen Şeyh Şamil, Ruslar karşısında giriştiği birçok savaştan galibiyetle ayrılmış ve birçok Rus kalesini zapt ederek Rus askerleri arasında da efsaneleşmiştir.

Şeyh Şamil'in hayatındaki önemli isimlerden birisi hiç kuşkusuz Hacı Murat'tır. Önce İmam Hamzat suikastına karışan daha sonra bir müddet Ruslardan aldığı rütbe ile Hunzakh'ta yöneticilik yapan Hacı Murat'ın Şamil'e katılma isteği şüphe ile karşılanırsa da Hacı Murat Şamil'e olan sadakatini ispat etmeyi başarır ve onun adına savaşarak önemli işler yapar. Hacı Murat, İmam Şamil'e biat ettikten sonra Millî Azatlık Mücadelesi'nin tüm eylemlerine katıldı. Büyük başarılar kazandığı gibi bazen de yanlış hareketlerde bulundu. Bunlardan en önemli ikisi İmam'a Halef Seçme olayındaki sert çıkışı ile Karakaytag ve Tabasaran Seferindeki yanlış hareketlerde bulunmuş olmasıdır (Nevruz 2017: 349). Hacı Murat'ın bu hareketleri de Şamil ile arasının açılmasına neden olmuştur. Daha sonra Hacı Murat, Ruslara iltica etmiş; ancak bu ilticayı gururuna yediremeyerek direnişe geçmiş ve savaşarak hayatını kaybetmiştir.

1800'lerde Şeyh Şamil, Ruslara karşı gerilla taktiği ile uzun soluklu mücadelelere girer. Ruslar, Şeyh Şamil'e gelen silah ve mühimmat yardımını kesince Şeyh Şamil'in ülkesi güç kaybeder ve 1859'un 6 Eylül'ünde 70 bin kişilik Rus ordusu Şeyh Şamil'i köşeye sıkıştırır. Şamil yanında çok az asker kalana kadar

direnmeye ve savaşmaya devam eder. Bu arada Kafkasların ileri gelenleri Şeyh Şamil'e Rusların barış teklifini kabul etmesini söyler. Şeyh Şamil, Rus elçilerle görüşür ve kendisine ve askerlerine dokunulmamasını ve Osmanlı topraklarına geçmesine izin verilmesini ister. Ruslar bu teklifi kabul ettiklerini söyler; ancak Şeyh Şamil, kaleden çıktıktan sonra onu esir alırlar. Çarlık askerlerinin esir aldığı Şamil, Rus Çarı II. Aleksandr'ın sarayına götürülür. II. Aleksandr Şeyh Şamil'i çok kibar ve nazik bir biçimde karşılar ve Şamil'in kılıcına dokunulmamasını söyler. Çar II. Aleksandr bu vesile ile Şeyh Şamil'e karşı duyduğu hayranlığı dile getirmiş olur (Doğan 2015: 122). Şamil bir ay kadar Çar'ın sarayında kaldıktan sonra tutsak olarak kalacağı Kaluga'ya gönderilir. Şeyh Şamil saygın bir tutsak olduğundan dolayı esaret yıllarında zulüm ve baskıya maruz kalmaz. Öyle ki sürgüne gittiği birçok Rus şehrinde insanların sempatisine mazhar olur.

“Şeyh Şamil'in Ruslardan gördüğü bu saygının onun için büyük bir anlam ifade ettiği İmam'ın mektuplarına çok açık bir şekilde yansımıştır; Zira, Şeyh Şamil'in 100 Mektubu isimli eserde yayınlanmış olan 24 Kasım 1859 tarihli Muhammed Emin'e gönderdiği mektubunda, Şamil, Allah'ın takdiriyle düşmanların eline düştüğünü; ancak Rusların düşmanlarını ve hasetçilerini güldürmediklerini bilakis son derece saygı ve ikramda bulduklarını ifade etmekte, Çar'ın kendisine yıllık 1000 tuman tahsis ettiğini ve refah içerisinde yaşadığını belirtmektedir” (Doğan 2015: 126).

Şeyh Şamil'in sürgünde geçirdiği on yılın ardından Çar, Şeyh Şamil'in isteği doğrultusunda Hacca gitmesine izin verir. Hac yolunda öncelikle 31 Mayıs 1896 tarihinde Kiev'den İstanbul'a geçen Şeyh Şamil İstanbul'a gittiği gün sadrazamla ve şeyhülislamla görüşür. Daha sonra 15 Ağustos 1869'da Padişah Abdülaziz ile Dolmabahçe Sarayı'nda görüşür. Padişah bu görüşmeden sonra Şamil'e ve Şamil'in aile bireyelerine maaş bağlatır. Şamil 7 ay kaldığı İstanbul'dan ayrılmadan beş gün önce 15 Ocak 1870'te Abdülaziz'e veda ziyaretinde bulunur ve daha sonra hac vazifesini yerine getirmek üzere İstanbul'dan ayrılır.

“Hac görevini ifa etmek üzere kutsal topraklara gelen Şamil burada da büyük bir ilgi ve saygıyla karşılan[ır]” (Doğan 2015: 129). Şeyh Şamil Hac ziyaretini gerçekleştirdikten sonra Arabistan'da kalmaya devam eder ve 1871 yılında orada

vefat eder. Şey Şamil'in cenaze namazı Rufai tarikatının şeyhi Seyyid Rûfai tarafından kıldırılır ve na'şî Medine'de Cennet-ül Baki mezarlığında defnedilir.

1.5. Şeyh Şamil ve Timur'un Türklüğü Meselesi

Timur'un ve Şeyh Şamil'in soylarının hangi millete dayandığıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Timur'un soyu üzerine yapılan en kapsamlı çalışmalardan birisi Prof. Dr. Ahmet Zeki Velidi Togan'a aittir.

“Emir Timur'un nesebi, ölümünden sonra, torunu Uluğ Bey tarafından Türkistan'ın kuzeyinden getirilerek Semerkand'da yontulduktan sonra, Timur'un aynı şehirdeki mezarı üzerine dikilen siyah yeşim taşı üzerine aşağıdaki gibi kaydedilmiştir. 'Emir Timur Gürkin bir el-Emir Taragay bin el-Emir Sucguççin bin-Emir İrdemci Borula bin el-Emir Kaçulay bin Tumanay Man' ve böylece Cengiz Han'ın nesebi ile aynı asla ulaşır” (Tekin 2017:13).

Timur'un türbesinde yer alan kitabeye göre Timur'un soyunun Cengiz Han'a dayandığı söylenmektedir. Timur'un soyu ile ilgili tüm nesebnameelerde onun soyu Tumene Han'a ve dolayısıyla Cengiz Han'a bağlanmıştır.

“Timur gerçekten Cengiz Han soyundan gelmiş olsaydı, Timur'un idareyi nasıl ele geçirdiği anlatılırken de ifade edileceği üzere, tahta Cengiz Han soyundan birisini oturtmak ve ülkeyi onun adına yönetmek ihtiyacı hissetmezdi. Timur'un Cengiz Han ile aynı soydan geldiğini göstermek amacıyla sahte bir soy kütüğü düzenlendiği de araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur Ayrıca, Timur'un 'Han' unvanı kullanmayıp Mâverâünnehr bölgesine hâkim olduktan bir süre sonra Moğol hükümdarının kızı ile evlenmesi ve bundan dolayı 'Gürgân' (Han Güveyisi) lâkabını alması da onun Cengiz Han Soyundan gelmediğinin bir diğer delilidir”(Yüksel 2004: 86).

Bu bilgilerle birlikte Timur'un Türk asıllı Moğol olduğunu ifade eden kaynaklar da vardır. İbn Arabşah (1388-1450) *Acâibu'l Makdûr*'unda Timur'un adı olan Temür kelimesinin Türkçede 'demir' manasına geldiğini söyler. Timur hakkında bilgi veren bir diğer isim İbn Tagrıberdi (1410-1469) *En-Nücûmu'z-Zâhire*'sinde, Timur'un soyu ile ilgili olarak şu bilgileri verir (Tekin 2017: 15).

“Biz ona *Timurlenk* diyoruz. *Timur* da denir. Her ikisi de aynı anlamdadır. İkincisi daha açıktır ve Türkçe ‘demir’ anlamındadır. (Nesebi) *Timur- Ayıtmış Kanlığ-Zengi- Seniya- Tarım Tar- Tuğrul- Kılıç- Sunkur- Kencek-Tuğar Sebuka- Altahan. Timur, sapık Çağatay taifesinden Moğol asıllı Türk’tür*” (Tekin 2017: 16).

Avrupalı tarihçilerin büyük bir kısmı Timur'un Moğol kökenli olduğunu ifade etmekle birlikte Timur'un Türk olduğu yönünde fikir beyan eden tarihçilerde vardır. Bunlardan kısaca şu şekilde bahsedilebilir. Semerkand'a Timur'un sarayına elçi olarak giden İspanyol asilzade Ruy Gonzales De Clavijo *Timur'un Hayatı & Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler* isimli kitabında Timur'un, Türk göçmenlerinin soyundan geldiğini belirterek onun asil bir soya mensup olduğunu söylemiştir. Bir başka batılı isim Richard Bulliet ise Barlasların Moğollukla bir ilgisi olmadığını söylemektedir. Timur'un soyunun Cengiz Han'a dayanmadığını ve Moğol olmadığını Türk olduğunu ifade eden bir diğer isim de Rene Grousset 'tir. Başkurt bağımsızlık hareketinin önderi Türkolog Zeki Velidi Togan'a göre de Cengiz Han Türk'tür. Bu sebepten dolayı Timur da Cengiz ile aynı kökten olduğu için Cengiz'de Türk'tür (Togan 1972: 26). Fransız Türkolog Jean-Paul Roux'a göre ise Barlaslar Türkleşmiş Moğollardır dolayısıyla Timur da Türkleşmiş bir Moğol'dur (Roux 2007: 309). Türkiye'de Timur tarihi ile ilgili önemli çalışmaları bulunan Prof. Dr. İsmail Aka, *Timur ve Devleti* isimli kitabında, Timur ve Cengiz'in aynı soydan geldiklerini belirtmekte ancak, Timur'un Türk veya Moğol olduğu hususunda kesin bir bilgi arz etmemektedir. İsmail Aka'ya göre Timur'un yaptığı evliliklerden anlaşılacağı üzere soylu bir aileye mensup olmalıdır. Prof. Dr. Hayrunisa Alan da İsmail Aka gibi *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular* isimli kitabında Timur ve Cengiz'in uzak atalarının ortak olduğunu söylemekte; ancak Timur'un soyu hakkında kesin bir ifade kullanmamaktadır.

Tüm bu söylenenler doğrultusunda denilebilir ki Timur'un mensubu olduğu Barlas kabilesi Cengiz Han döneminde ortaya çıkmış bir kabiledir. Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın komutasında yer alan güçlü kuvvetli Barlas kabilesinin aradan geçen zamanla Türk dilli kabileler arasında olması onların hızlı bir Türkleşmeden geçerek dillerinin ve kültürel yapılarının değiştiğini gösterir. Bu gerçekte Timur soyu hakkında bir fikir vermektedir. Özetle denilebilir ki Timur'un soyu Cengiz Han'a

dayanmakla birlikte zamanla Türkleşmiş bir soydur. Bu bakımdan Timur'un kabilesinin dilinin Türk dili olması ve Türk töresinin bir mensubu olması onun Türk olarak ifade edilmesindeki en temel etkidir.

Şeyh Şamil soy kütüğü bakımından genel kaniya göre Kumuk Türklerine mensuptur. Şamil'in şeceresi ile ilgili bilgileri derleyen Prof. Dr. Hilmi Özden Şamil'in soy kütüğü ile ilgili şu bilgileri nakletmektedir:

Şamil'in soy kütüğü ile ilgili en değerli bilgileri veren isim M. Çiçekova'dır. M. Çiçekova Şamil ile Kaluga'da görüşerek Şamil'in kökleri hakkında bilgi almıştır. Çiçekova'nın verdiği bilgiler doğrultusunda Şamil'in 1797 yılında Dağıstan'ın bir Avar köyü olan Gimri'de dünyaya geldiği bilinmektedir. Şamil'in babası Dengav Muhammed (öl. 1828) Gimri'de yaşayan bir Avar vatandaşıydı. Şamil'in doğduğunda ismi dedesinin de ismi olan Ali'dir. Şamil'in dedesi Ali ise Kumuk Amir Han'ın oğludur. Şamil'in babasının Gimri'ye gelip yerleştiği ve Avar Bey'i Pir Budah'ın kızı Bahu Mesedu ile evlendiği bilinmektedir.¹ (Özden 2014: 40).

Hilmi Özden, Dr. Fikret Efe'nin Şamil'in dedesinin isminin önünde bulunan Kumuk ibaresinden yola çıkarak Şamil'in dedesinin Kumuk Türklerine mensup olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirttiğini ifade eder. Şamil'in yaşadığı bölgede de Kumukların ve Avarların yaşıyor oluşu da bu iddiayı güçlendirmektedir. Ayrıca Şamil'in Türkçe biliyor oluşu da onun ve atalarının Türk olma ihtimalini bir hayli güçlendirmektedir. Ayrıca İ. Zahar'ın belirttiği üzere Şamil'in Kaluga'da sürgün iken Kazan Türkleri ile Azeri Türkçesi (Kumuk Türkçesi) ile anlaşıyor oluşu da bu söylenenleri destekler niteliktedir. Bu söylenenlerle birlikte Şamil'in soyunun Avarlara dayandığını söyleyenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Bu iki sav da göstermektedir ki Şamil baba tarafından Kumuk Türklerine mensup iken anne tarafından Avarlar soyuna mensuptur. Şamil'in çocuklarında ve ailesinde bulunan Türklük şuuru ve bilinci de aslında Şamil'in Türk soyuna mensup olduğunu gösteren en önemli kanıtlar arasındadır. Şamil'in en küçük oğlu Muhammed Kamil Paşa'da Türklük ülküsünü bariz biçimde görmek mümkündür (Özden 2014: 41-42)

---

¹ <http://www.eskisehirturkocagi.org/seyh-samil-in-ve-haci-murat-in-seceresi-soy-kutugu-hilmi-ozden/>

“Şamil’in hangi Kafkas ırkına ait olduğu konusu yıllar boyu tartışma konusu olmuş:(...) ancak Şamil’in, soyunun bir Türk boyu olan Kumuklara dayandığı tezinin daha ağır bastığı düşünülmektedir” (Yeşil 2017: 2680).

Yukarıda Şamil ile ilgili nakledilen tüm veriler sonucunda Şeyh Şamil’in de Timur gibi Türklüğü üzerinde tartışmalar olmakla birlikte Türk olduğuna dair sunulan kanıtların yeterli ve tatmin edici boyutta olduğu görülmüştür. Bu bakımdan Timur gibi Şeyh Şamil’in de Türk tarihinin bir parçası gibi ele alınması normal bir durumdur. Türk romancılarının da eserlerinde onları Türklük çatısı altında değerlendirip değerlendirmedikleri bir bakıma toplumun ve yazarların Timur ve Şeyh Şamil’e nasıl baktığının bir göstergesi olacaktır.

1.6. Çalışmanın Evreni

Türk edebiyatındaki tarihî romanlar içerisinde Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili romanlar yazılmış ve bu eserlerde bu iki isimin Türklüğü konusu üzerinde durulmuştur.

Şeyh Şamil ve Timur’un bir arada değerlendirilmesi konusu temelde onların Türklüğü ile ilgili bir takım tartışmalar olmasından dolayı yapılmıştır. Özellikle Şeyh Şamil Türk-İslam vurgusunun ön plana çıktığı bir şahsiyettir ve onunla ilgili yazılan eserlerde bu minval üzere kurgulanmıştır. Benzer şekilde Timur’un da Türk romancılar tarafından benzer bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. İki liderin ortak özelliklerinden birisi de ikisinin de düşmanlarının dahi takdirini kazanacak başarılarla imza atmış olmaları ve soylu ailelerden gelip gelmedikleri konusunda tartışmalar bulunmasına karşın gösterdikleri dirayetle liderliklerini içinde buldukları toplumlara kabul ettirmeleri olmuştur. İki isim de İslamiyet’e inanmış ve İslami bir çizgide hareket etmiştir. Timur yaptıkları fetihleri meşru kılmak için kendisine “İslam’ın Kılıcı” demiştir.

Çalışmaya başlanırken yapılan kaynak taramaları sonucu bu iki isimli ilgili çalışmaya malzeme oluşturacak dokuz eser tespit edilmiştir. Bu eserlerin sayısı çalışma süresince yayımlanabilecek diğer eserlerde göz önünde bulundurulacak esnek bırakılmıştır. Bu iki isim hakkında Türk tarihiyle olan bağlarının meşruiyetinin

tartışıldığı bir ortamda yazarlar Şeyh Şamil ve Timur'u Türk İslam sentezini ön plana çıkaracak biçimde ele almıştır. Romanların yayımlanış kronolojisi göz önünde bulundurulduğunda ise yazarların belli dönemlerde bu isimlerle ilgili daha fazla eser ürettiğini göstermiştir. Milliyetçilik duygusunun ön plana çıkarıldığı romanlar aynı zamanda başarılı lider nasıl olunur sorusunun cevaplarını vermek bakımından da dikkate değer değerlendirmeler içermektedir.

Çalışmaya konu olan eserler tespit edilirken öncelikle Şeyh Şamil ve Timur'u doğrudan eserin merkezine yerleştiren ve onların yaşam öykülerinden yola çıkan eserler dikkate alınmıştır. Ayrıca bu eserlerin Türkiye'de Türkçe olarak yayımlanmış eserler olması göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın malzemesi olan eserlerin seçiminde ilk olarak kullanılan kıtas Şeyh Şamil ve Timur'un romanın başkahramanı olması olmuştur. Bu kıtasla birlikte romanlar seçilirken Şeyh Şamil ve Timur ismiyle yayımlanmış romanlar göz önünde bulundurulmuştur. Şeyh Şamil ve Timur'u doğrudan işlemeyen eserler çalışmaya dâhil edilmiş ayrıca çalışmada roman türü dışındaki diğer edebî türler dikkate alınmamıştır. Üçüncü olarak olay örgüsü içinde Şeyh Şamil ve Timur'u sadece fonda kullanan eserler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bu bağlamda Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili romanlar Türk tarihini yakından ilgilendiren romanlardır. Eserler seçilirken dikkat edilen bir diğer husus da eserlerin Türkiye'de Türkiye Türkçesi ile yayımlanmış olmasıdır. Ayrıca çalışmada kullanılan eserler yayımlanarak kitap hâline getirilmiş eserlerdir.

Çalışmada kullanılan eserlerin sundukları malzeme bakımından Türklük konusunu işliyor olmaları esas kıtas olarak ön plana çıkmıştır. Çalışmaya konu olan eserler seçilirken Türk, Türkçe, Türklük, Türk Birliği gibi kelimeleri eserin merkezinde ya da fonunda kullanan, bir şekilde Türklüğe temas eden eserler çalışmada yer almıştır. Ayrıca eserlerin bazılarında Türk ismi geçmemekle birlikte Türklüğü konusunda tarihçiler tarafından herhangi bir şüphe duyulmayan Türk kavimlerinin isimlerinin geçtiği eserler de Türk, Türkçe, Türklük ve Türk Birliği gibi kelimelerle ilişkili olarak düşünülmüştür. Örneğin Şeyh Şamil'in Avar ve Kumuk kökenli olduğu bilinmektedir ve Avarlar ve Kumuklar da tarihçiler tarafından Türk olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan Şeyh Şamil ile ilgili yayımlanmış bazı

romanlarda doğrudan Türk adı geçmese de Avar ve Kumuk isimleri ile kastedilenin Türkler olduğu düşünüldüğünde bu isimlerin geçtiği kısımlarda Türk varlığına, Türk gelenek göreneklerine, Türk yaşantısına, Türk diline vurgu yapıldığı gerçeğinden hareket edilmiştir.

Çalışmada kullanılan eserler roman türünün örneği niteliğindedir. “*Fakat edebiyat biliminin genel kabullerinden hareketle bir eserin roman olup olmadığını tespit etmek, her zaman mümkün değildir. Çünkü ‘Hangi eserler romandır?’ ya da ‘Roman nedir?’ sorusunun cevabı ilk anda düşünüldüğü kadar kolay değildir*” (Bozdoğan 2008: 36-37).

Bu bakımdan bir eserin roman olup olmadığıyla veya roman denilen eserlerin özelliklerinin ne olduğuyla ilgili olarak yapılmış olan tanımlara ve tespitlere bakmak yerinde olacaktır. Türk edebiyatında roman türünün tanımıyla ilgili olarak ilk akla gelen isim şüphesiz Namık Kemal’dir. Namık Kemal roman türünü şu şekilde tanımlamıştır:

“*Romandan maksat güzerân (geçici, geçen) etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan bir vakayı, ahlâk ve âdât ve hissiyât ve ihtimâlâta mütaallik (ilgili) her türlü tafsîlâtıyla beraber tasvîr etmektir*” (Namık Kemal, 2005: 39).

Tanzimatçıların roman türünün tanımıyla ilgili olarak çok net ifadeler ortaya koymamış olmaları onların roman türüne yaptıkları katkıyı ve roman türü ile ilgili yaptıkları tespitleri değersiz kılmamaktadır.

“*Tanzimat yazarlarına göre roman, toplumun aynasıdır ama bu ayna asla kötülüğe özendirmemeli, millî terbiye ve genel ahlakı zedelemeli; daima millî hisleri tahrik etmelidir. Roman aynı zamanda edebî bir seviye göstermeli, lüzumsuz gevezeliklerden arınmış olmalıdır*”(Yılmaz, 2002: 39).

Türk edebiyatında roman türünün ne olduğuyla ilgili Tanzimat Dönemi’nden itibaren birçok tanım ortaya konmuştur. Bu tanımlar yapılırken de Batılı kaynaklar esas alınmıştır. Roman türünün bilindiği üzere Batı dünyasında vücut bulmuş bir türdür. Bu bakımdan batılı teorisyenlerin roman türü ile ilgili yaptığı tanımlara göz atmak yerinde olacaktır.

Milan Kundera roman türünü şu şekilde tanımlamaktadır:

“Roman(roman) yazarın deneysel egolar(kişiler)üzerinde varoluşa dair birtakım temaları sonuna kadar incelediği büyük düzyazı biçimi[dir]” (2012: 137).

Kundera'nın tanımında kişiler ve tema ön plana çıkarılmıştır. Ancak malumdur ki kişiler ve tema bir eseri tek başına roman yapmaya yetmemektedir.

Roman türüyle ilgili bir diğer tanımlamayı yapan teorisyen de Philip Stevick'tir. Stevick'in roman tanımı ise şu şekildedir:

“Romanı diğer mensur eserlerden ayırt etmemize yarayan öteki özellik, romanda bulunan, fakat roman öncesi mensur eserlerde bulunmayan bütünlüktür. Romanda bir giriş(beginning), bir gelişme (middle) ve bir sonuç (end) bölümünden oluşan, kendi içinde tutarlı organik bir bütünlük vardır” (2010: 10).

Stevick'in tespitine göre roman türünün en önemli özelliği diğer mensur eserlerde bulunmayan bütünlüktür. Özetle denilebilir ki roman türü mimari bir yapı gibi çeşitli malzemelerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır.

Kundera ve Stevick'in tanımlarının yanında Mehmet Tekin ve Nurullah Çetin'in aşağıda roman türü ile ilgili yapmış oldukları tanımlar da dikkate değerdir.

“Roman, modern zamanların anlatım türüdür. Diğer anlatım türlerinin olduğu gibi, romanın da kendine özgü bir mantığı, bir yapısı ve bir kuruluşu vardır. Ancak, romanın diğer türlerden ayrılan yanları da vardır kuşkusuz. Her şeyden evvel roman, kendi mantığı içinde bağımsız bir özellik taşır. Onun destana, masala, şiire, tiyatroya; tarihe, felsefeye, psikolojiye, sosyolojiye, hatta matematiğe borçlu olduğu doğrudur. Ancak roman, bu kaynaklardan gelen gıdayı kendine mal etmeyi başarabilmiş hayli yetenekli bir türdür” (Tekin, 2008: 7).

[Roman] romancının beş duyusu yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak hayatında yankı bulmuş yaşantı, bilinç, zekâ, hayal düşünce, duygu gibi öğeleri sanatsal bir bağlam içinde yeniden kurduğu yapay bir âlem[dir]”(Çetin, 2009: 65).

Çetin ve Tekin'in tanımları Türk edebiyat bilimcilerin ortaya koyduğu en kapsamlı tanımlar arasında yer almaktadır. Bir diğer Türk edebiyat bilimci Prof. Dr. Ahmet Bozdoğan da roman denildiğinde ne anlaşılması gerektiğiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir metnin kurgu olup olmadığını, dolayısıyla ona ‘roman’ denip denmeyeceğini tespit etmekte en doğru değilse bile en makul yöntemlerden biri, yazarın beyanına itibar etmektir. Çünkü eserde, gerçek hayattan yansımaların yanında veya dışında, kurgulanmış kısımların da bulunup bulunmayacağını en iyi bilecek kişi, metni telif edendir” (2008: 37).

Tüm bu söylenenler doğrultusunda yapılan incelemeler neticesinde çalışmaya dahil edilen eserlerin roman türünün birer örneği olduğu konusunda tespitler yapılmış ve seçilen eserler bu şekilde çalışmaya dahil edilmiştir..

Yukarıda sıralanan ölçütler doğrultusunda çalışmada roman türünde üretilmiş olan şu eserler “Tematik İnceleme”nin malzemesi olarak seçilmiştir²:

Dündar Alp, *Şarkın En Büyük Hükümdarı Timurlenk* (1912)

Alaaddin Paşazade Samih Fethi, *Timurkenk* (1935)

Ziya Şakir, *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* (1943)

Samih Nafiz Tansu, *Çağlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil* (1963)

Murat Sertoğlu, *Şeyh Şamil* (1972)

Oğuz Özdeş, *Şeyh Şamil* (1977)

Selçuk Kuleli, *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* (1998)

Murat Yeşil, *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* (2000)

Ahmet Yılmaz Boyunağa, *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* (2008)

Okay Tiryakioğlu, *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* (2019)

---

² Bu listede çalışmanın malzemesi olan romanların künyeleri değil, yalnızca kronolojik listesi verilmiştir. Eserlerin bu çalışmada kullanılan baskılarının künyeleri için “Kaynakça” listesine bk.

2. BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA ŞEYH ŞAMİL VE TİMUR

2.1. Türk Romanında Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Eserlerin Serüveni

Türk edebiyatında roman türü ile eser verilmeye başlandıktan beş on yıl sonra tarihî roman türünde de eserler verilmeye başlamıştır. “1870’lerden itibaren gelişen Türk romanında, tarihî roman ilk eserlerden itibaren görülmeye ve özellikle gazetelerde tefrika olarak yer almaya başlar” (Argunşah 1990: I). Türk edebiyatında tarihî romanlar ilk başlarda Türk tarihinin yakın dönemlerinden bahseder.

“Bizim edebiyatımızda konusunu tarihten alan ilk roman Ahmet Mithat Efendi’nin Letif-i Rivayat serisinden çıkan Yeniçeriler’idir. Eser 1871’de neşredilmiştir. Bu eseri 1877’de yine Ahmet Mithat Efendi’nin olan Süleyman Musli ile 1880’de Namık Kemal’in Cezmi’si takip eder. Bundan sonra uzun bir süre tarih tiyatrosu eserlerinin konusu olarak görülür. Fakat Tanzimat devrinde bize bir tarih felsefesi gelmiştir” (Argunşah 1990: 14).

Tanzimat Dönemi’nden itibaren Türk tarihini konu alan romanlar Osmanlılık ve İslamcılık çizgisinde gelişirken II. Meşrutiyet yıllarından sonra romanlar Türkçülük fikir akımının da etkisiyle üretilmeye başlar. Ancak II. Meşrutiyet Dönemi’nde roman türünde Türk tarihî çok az eserde konu alınır. Daha çok tiyatro ve şiir türünde Türk tarihine dair eserler üretilir. Hülya Argunşah doktora çalışmasında II. Meşrutiyet dönemi ile ilgili olarak “diğer edebî türlerde çok işlendiği hâlde bu devirde tarihî roman yoktur” (Argunşah 1990: 16) ifadesini kullanır. Ancak 1912 yılında yani II. Meşrutiyet Dönemi’nde Dündar Alp’in yazdığı *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk* isimli bir eserin varlığı bilinmektedir. Bu esere bu çalışma içerisinde yer verilmiştir. Bu bakımdan II. Meşrutiyet döneminde az da olsa tarihî romanların varlığından bahsedilebilmektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nden sonra Milli Mücadele Dönemine girilir. Bu dönemde uzun süredir savaşmaya devam eden Türk milletinin destansı varlık

mücadelesi, Türk edebiyatı için yeni bir kırılma noktası olur ve Türk edebiyatının en önemli konularından birisi hâline gelir. Milli Mücadele Dönemi'nde devir romanı diyebileceğimiz onlarca yüzlerce roman kaleme alınır. Bu dönemde Türkçülük kavramının da tarihî romanlar içerisinde etkisini daha güçlü bir biçimde hissettirdiği görülür. Cumhuriyetin inandırından sonra bu etki daha bariz bir biçimde hissedilmeye başlar ve Cumhuriyetin ilk yıllarından ortaya konan Türk tarih tezi de Türk romancıları üzerinde eserlerini oluştururken bir etki tesis eder.

“Ziya Gökalp'ın fikirlerinden istifade eden Mustafa Kemal, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih politikasını tespit ederken Türkleri bir bütün hâlinde gören tarih görüşünü ortaya atar. Bu tarih görüşünde Selçuklu ve Osmanlı tarihleri de ihmal edilmez; ancak Türklerin dünya medeniyeti üzerinde önemli bir rolü olduğu düşüncesi esas kabul edilerek Asya'da, İslam'dan önceki Türk tarihine dikkat çekilir. Mustafa Kemal bu düşüncelerinin ilmi olarak aydınlatılabilmesi için Türk Tarih Kurumu'nu kurar. Bundan sonra tarih hem ilmi sahada hem de edebi sahada ilgiyi çekmeye başlar. Sanatkârlar Atatürk'ün tarih tezi doğrultusunda tiyatro ve şiirde destan devri özlemlerinin duyulduğu ve eski Türk tarihinin işlendiği eserler verirler. Efsanelerden ve destanlardan yararlanırlar ve Türk destan kahramanlarıyla Atatürk arasında bağlantı kurmaya çalışılır” (Argunşah 1990: 20-21).

Tüm bu söylenenler bir arada düşünüldüğünde II. Meşrutiyet yıllarından itibaren Türk tarihinin uzak dönemleri ve Türk tarihini bütünlükçü bir yapı içerisinde değerlendirme mantığının oluşmaya başladığı ve bu mantığın Atatürk ile birlikte artık somut bir ideolojik yaklaşıma dönüştüğü tarihe bakarken Türk tarihini bir zincirin halkaları gibi görme mantığının yerleşmeye başladığı görülür. Türkçülük fikir akımının etkisiyle eser verilmeye başlandığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde bu çerçevede eser veren ilk isim Dünder Alp olduğu görülür.

“Bir dergi yayıncısı, şair ve yazar olan Dünder Alp adına ilk olarak II. Meşrutiyet Dönemi'nin Türkçü dergilerinden Büyük Duygu ve İkinci'de rastlanmaktadır. Yazar, aynı günlerde bir de tarihî roman (Şark'ın En Büyük Hükümdarı Timurlenk) kaleme almıştır” (Karabulut 2017: 109).

Bu teze konu olan konusu Şeyh Şamil ve Timur'u ele alan romanların sayısı çok olmamakla birlikte yapılan tespitler doğrultusunda Türk yazarları tarafından 1960'lardan sonra bu isimlerle ilgili daha fazla roman üretildiği görülmüştür.

Dündar Alp'in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk* (1912) ismiyle yayımlanan romandan sonra M. Turhan Tan ismiyle tarihi romanlara yazan M. Samih Fethi 1935 yılında *Timurkenk* isimli eserini yayımlar. Timur ile ilgili yayımlanan üçüncü roman sekiz yıllık bir aranın ardından 1943 yılında Ziya Şair tarafından yayımlanan *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* romanı olur. Ziya Şakir'in bu romanından sonra uzun bir süre Timur ile ilgili roman yayımlanmaz. Bu eserden sonra yayımlanan Timur ile ilgili bir diğer roman İbrahim Hakkı Gündoğdu'nun 2016 yılında ilk baskısını yapan *Bozkırın Son Atlısı Timur* adlı eser olur. Aynı yıl Timur ile ilgili baskısı yapılan bir diğer eser de Okay Tiryakioğlu'nun *Devlerin Savaşı Yıldırım Bayezid ve Timurlenk* isimli eserdir.

Bu romanların sayısının artmasında Atatürk'ün tarih tezinin ne kadar etkisi olduğu tartışmalara açık olmakla birlikte Türk tarihine artan ilgiyle birlikte Türk tarihinin bir parçası olup da bugüne kadar üzerinde çok fazla roman yazılmamış dönemleri de Türk romancılarının ilgi alanına girmektedir. Bu romanlar her ne kadar edebî nitelikleri yüksek romanlar olmasalar da Türk toplumunun ihtiyaçlarına cevap vermek bakımından dikkate değer eserlerdir.

Popüler romanların da edebî romanlar gibi bir takım işlevleri vardır. Bu eserler her ne kadar çabuk tüketilip çabuk unutulsa da okundukları dönemin sosyal yapısını ve okuyan kişilerin bilinçlerini şekillendirmek bakımından dikkate değerdir. Özellikle popüler tarihî romanlar toplumların tarih öğrenme ihtiyaçlarını gidermek bakımından dikkat çekmektedir. Bu söylenenlerle birlikte Türk edebiyatında tarihî romanların satışında meydana gelen artışla ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır; ancak tarihî romanların sayısında bir artış olduğu söylenebilir. Timur ile ilgili yeni romanlar üreilmeye devam edeceği ve Türkistan Türklüğünü konu olan romanların sayısının giderek artacağı düşünülmektedir.

Timur ile birlikte bu çalışmaya konu olan bir diğer isim olan Şeyh Şamil ile ilgili üretilen ilk eser Samih Nafiz Tansu'nun 1963 yılında yayımlanan eseri *Çağlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil*'dir. Bu eserden dokuz yıl sonra Murat Sertoğlu 1972

yılında *Şeyh Şamil* isimli romanını yayımlamıştır. Tarihî romanları ile ünlü olan Oğuz Özdeş de birçok Türk büyüğünü romanlarına konu aldığı gibi Şeyh Şamil’i de işlemiş ve 1977’de *Şeyh Şamil* adında bir roman yayımlamıştır. Bu eserin yayımlandığı tarihten yirmi bir yıl sonra yayımlanan bir diğer Şeyh Şamil romanı da Selçuk Kuleli’ye ait olan *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* (1998) isimli eserdir. Daha sonra 2000 yılında Murat Yeşil’in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli romanı yayımlandığı görülür. Şeyh Şamil ile ilgili yazılmış romanlara katkı sunan bir diğer isim de Ahmet Yılmaz Boyunağa olur. Boyunağa 2008 yılında *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* isimli eserini yayımlayarak Şeyh Şamil ile ilgili beşinci romanı yayımlamış olur. Şeyh Şamil ile ilgili yazılan eserlere 2019 yılında Okay Tiryakioğlu’nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eseriyle bir katkı daha sunulmuş olur.

“Tarihî romanın çeşitli devirlerde revaçta olması, tarih tezleri ve günün ideolojileri dolayısıyladır. Zaman zaman ideolojik tartışmalar bu romanların dünyasına tesir etmiş veya bu romanlar o tartışmaları yönlendiren, zeminlerini teşkil eden eserler olmuşlardır. Bazen sebep nostaljik bir dönüş olmuş, bazen, mesela Atatürk’ün tarih tezi doğrultusunda bu tezin doğruluğunu ispatlamak için yazılmıştır” (Argunşah 1990: 27).

Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili yazılan tarihî romanlarda da Argunşah’ın bu söylediği ifadelerden yola çıkılarak bir üretim yapıldığını söylemek doğru olacaktır. Sonuç olarak yazarlar üretimlerini içinde buldukları toplumun yapısından beslenerek oluşturdukları gibi toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde de üretirler. Özellikle tarihî romanlar üretilirken yazarların ideolojik bir yapıdan beslendiğini söylemek yerinde olacaktır. Aynı zamanda yazarların bu tarz eserleri konu alırken tarihe nostaljik bir geri dönüş yaptıkları da söylenebilir.

2.2. Eserlere Yönelik Bazı Dikkatler

Şarkın En Büyük Hükümdarı Timurlenk (1912)

Dündar Alp’in II. Meşrutiyet yıllarında yazmış olduğu eserin en önemli özelliği Türk edebiyatında Timur ile ilgili bilinen ilk roman olmasının yanında II.

Meşrutiyet yıllarında yazılan nadir tarihî roman örneklerinden birisi olmasıdır. Bu çalışmada eserin 2005 yılı baskısı kullanılmıştır ve bu baskının adı ilk baskısından farklı olarak *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*'tir

“Çok bilinen bir yazar olmamakla birlikte Dündar Alp’in Şeyh Said İsyanı başlamadan önce haber veren ve daha sonra da bu sebepten dolayı isyancılar tarafından 23 Nisan 1925 yılında Lice’de ailesinin ve çocuklarının gözü önünde şehit edilen ilk öğretmen Muallim Zeki Dündar Alp Bey ile arasında bir bağlantı olup olmadığı konusunda bir şüphe vardır” (<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1712>).

Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk isimli bu eserin hemen başında yazarın “Muhterem Türkçülüğe Birkaç Söz” başlıklı yazısında eseri yazma sebebinden şu şekilde bahsettiği görülür:

“Birkaç gün önce ‘Şark Tiyatrosu’nda ‘Timurlenk’ isimli bir piyesin sahneleneceğini öğrendiğim zaman ben de tarihini ve geçmişini bu sahnelerde arayan insanlar gibi koşarak gittim.

Büyük hakan işe muhteşem Yıldırım Beyazıt arasında ufak bir anlaşmazlık yüzünden çıkan harbi ve sonuçlarını tarafsız bir şekilde değerlendirecek bir oyun beklerken karşımda yanlış yazılan tarihlerin yanlış yönlendirmelerini düşünmeden kabul eden ve onu genişleterek sahneleyen bir şahsiyet gördüm” (Dündar Alp 2005: 5).

Yazarın bu kısımda söylediği diğer hususlarda onun eserini oluştururken nasıl bir bakış açısı ile yol izleyeceğini göstermek bakımında dikkate değerdir. Dündar Alp, bu eserinde Timur’dan Türk birliğini sağlamaya çalışan Türk ailesinin önemli bir ferdi olarak bahseder. Onun bu bahsini gözler önüne sermek bakımından kendi ifadelerine yer vermek yerinde olacaktır:

“Timur Osmanlı’nın bedeninden pek çok kanlar akıttı, fakat bu kanlar, kangren olmuş bir yaradan ameliyat sırasında dökülen kan ve irinden başka bir şey değildi.

Timur Osmanlı'nın sinesinde birçok yaralar açtı, fakat bu yaraları, bir Osmanlı celladı olmak için değil; o saygın hayatı, o mukaddes varlığı kurtarmak için yaptı. Görevi sadece bir cerrahlıktı.

Bütün tarihlerde- gerek isteyerek gerek istemeyerek- belirtildiği gibi Timur'un fikri, ancak Türk birliğine hizmetten ibaretti. Bunun için bu kadar kanlar akıttı, bunun için büyük ve mukaddes bir kardeşi olan Yıldırım Beyazıt'la savaştı, bunun için Asya'yı baştan başa geçerek adını kan lekelerine batırdı.

Bütün bunlara; bütün bu güçlülere yalnız ve yalnız Türklüğü kurtarmak için, yalnız Türkleri birleştirmek için girdi” (Dündar Alp 2005: 6)

Görüldüğü üzere Dündar Alp'in eserinde çizeceği Timur portresi eserinin giriş kısmında anlattığı gibi olacaktır. O, Timur'un yanlış anlaşıldığını ve yanlış anlatıldığını söyleyerek ve kendisinin sadece tarihi olduğu gibi anlatma gayretinde bulunarak gerçekleri söyleyeceğini ifade eder. Dündar Alp'in bu yazı ile tarihî gerçekliğe vurgu yaptığı ve eserinde anlattığı bilgilere okuyucuyu inandırma gayesi güttüğü görülür.

Küçük hacimli bir eser olmasına karşın eserde 1325 senesinden Timur'un Hindistan Seferi'ni de kapsayan bir süreç ele alınmıştır. Bu eserde diğer eserlerden farklı olarak iki adet Timur vardır. İlki Sultan Tağlak Timur'dur. Bu Timur acımasızlığı ve savaş açtığı yerleri yakıp yıkması ile meşhurdur. Diğer Timur ise tarihte daha popüler olan Timurlenk'tir. Timurlenk, Sultan Tağlak Timur'un yaptığı gaddarlıklara karşı tepki duyan bir karakter olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Yazar Timur karakteri ile ilgili çizdiği bu portre ile eserinin başında söylediği Timur'un aslında acımasız bir lider olmadığı gerçeğini delillendirmektedir. Özetle bu eserde okurun karşısına Timurlenk güçlü ve zeki bir lider, merhametli bir savaşçı olarak çıkmaktadır ve onun yegâne amacı Türk birliğini sağlamaktadır. Timur Türk ülküsü için savaşan bir nefer olarak ifade edilmiştir. Eserin kurgusal açıdan ve estetik bakımından eksikleri olmasına rağmen Timur'u konu alan ilk roman olması bakımından ayrı bir öneme haiz olduğu söylenebilir. Yazarın açık anlaşılır ve kolay okunur bir dili vardır.

Timurlenk (1935)

Timur ile ilgili Türk edebiyatında yazılmış olan ikinci roman ünlü tarihî roman yazarı M. Turhan Tan'ın (M. Samih Fethi) yazdığı eserdir. Cumhuriyet kurulduktan sonra ortaya konan yeni tarih tezi ile birlikte Türk tarihinin ifade edilmiş biçimindeki değişikliğin sonucu olarak ortaya konulan eserlerden birisidir. Bu eserde Timur, kadim Türk tarihinin önemli bir parçası olarak ifade edilmiştir. Turhan Tan'ın bu eserinde de diğer birçok eserinde başvurduğu dipnot yöntemi ile anlattıklarının tarihî gerçeklikle örtüştüğünü ortaya koymaya çalıştığı ve okuru eserde anlatılan tarihî olayların gerçekliğine inandırma gayesi güttüğü görülür. Turhan Tan'ın vazgeçilmez başvuru kaynaklarından birisi olan Hammer tarihinden alıntılara bu tarihî romanında da rastlanılır.

Bu eserin Dündar Alp'in eserinden ayrıldığı yanı olayların Timur'un Hindistan seferinden sonra başlayıp Timur'un öldüğü tarihe kadar olan süreyi ele alıyor oluşudur. Bir bakıma Turhan Tan bu eserde Timur'un hikâyesini Dündar Alp'in bıraktığı yerden devralarak anlatmaya devam etmiştir.

Turhan Tan'ın eserini mistik bir havaya büründürmek ve daha ilgi çekici kılmak için Hintli bir kâhinin kehanetleri ile kurguyu hareketlendirdiği görülür. Hintli Kahin'in Timur'dan Hint seferinden dönmesini istemesi yoksa ailesinden birilerini kaybedeceği kehanetleri gerçek çıkar. Verilen bu bilgiler tarihî gerçeklikle örtüşmese dahi o dönemin inanç dünyasını yansıtmak bakımından dikkate değerdir. Eserde Timur'un bu Hint seferinden sonra dikkat çeken bir diğer hadise Yıldırım Beyazıt ile yaptığı Ankara savaşı olur. Bu eserde Timur'un Ankara savaşını kazanmasını sağlayan unsurun bazı Türk boylarının Timur'un yaptığı başarılı istihbarat ile kendi saflarına geçmesi olarak ifade edilir. Beyazıt, Timur'un esiri olmaya dayanamaz ve yüzüğündeki zehri içerek hayatına son verir. Bu kısımdan sonra Timur'un çok sevdiği torununun ölümü ve bu ölüm karşısında duyduğu üzüntü üzerinde durulur. Bu eserde özellikle Timur ailevi ilişkileri ile ön plana çıkarılmış ve Timur'un ailesindeki bireyleri kaybetmekten dolayı duyduğu hüznün dramatize edilmiştir.

Turhan Tan'ın üslup özelliklerinin rahatlıkla görülebildiği bir roman olan *Timurlenk* dili bakımından açık anlaşılır bir romandır. Turhan Tan'ın entrika

kurmadaki başarısı bu eserde de göze çarpmaktadır. Kolay okunan ve yazarın romana yerleştirdiği entrika unsurları ile sürükleyici bir roman hüviyetine bürünen bu eser, tarihî roman severlerin keyifle okuyabileceği bir romandır.

Timurlenk ve Üç Boz Atlı (1943)

“1930-1960 arasında döneminin en çok okunan yazarlarından birisi olan Ziya Şakir 1883 yılında dünyaya gelmiş ve henüz 15-16 yaşlarındayken yazın hayatına dâhil olmuştur. Cemiyeti İnkılabiye ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılan yazar Balkan Harbinde gönüllü olarak asker olmuş, Müdafaayı Hukuk Cemiyetinde görev alarak Milli Mücadeleye destek vermiştir” (Karaca ve Göçer 2017: 530).

Trablusgarp'ın işgalinden sonra Sinop'a sürgüne gitmiş Talat Paşa tarafından affedilerek İstanbul'a getirilmiş. Çeşitli gazetelerde yazarlık yapmış Padişah Vahdettin döneminde İttihatçıların takibatından o da nasibini almış ve türlü maceralar yaşamıştır. Sivas'a memuriyet görevi ile gitmiş daha sonra bu görevinden istifa ederek Sivas- Samsun demiryolu projesinde görev almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönerek kendisini tamamen yazarlık hayatına vermiştir. Ziya Şakir, A.R, Z. Melek, Bahtiyar Fenkligil imzasıyla ve isimsiz olarak birçok eser meydana getirmiştir (Şakir 2011: 7-9). Özellikle tarihî kaynaklardan ilhamla önemli eserler oluşturan yazarın *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eseri de bu eserlerinden birisidir.

Bu roman Timur'la ilgili yazılmış diğer romanlardan kurgu olarak birçok farklılık arz etmektedir. Romanın isminde de belirtildiği üzere roman Timur ve ona suikast düzenleme gayreti içerisine giren üç boz atlının hikâyesini anlatmaktadır. Sarıboğa, Adil Şah ve Hatay Bahadır'ın ittifak yaparak Timur'u öldürmek için başvurdukları türlü hilelerin anlatıldığı romanda Argon, Sarıboğa ve Timur'un 19 yaşındaki oğlu Cihangir'in Yusuf Sofu'nun kardeşi Aksofu'nun kızı Susen'e olan aşkı ön plana çıkmaktadır. Timur sürgüne gönderdiği eski adamı Sarıboğa'nın suikast girişiminden kurtulur ve suikast girişimine yardım eden Hatay Bahadır ile Adil Şah'ı cezalandırır. Bunun üzerine Timur'un bu iki askeri Timur'un yanından kaçarak yeni ittifak arayışlarına girer; ancak başarılı olamazlar. Timur'un oğlu Cihangir Süsen tarafından zehirlenerek ölür; ancak bu durum da Timur'u sarsmaya

yetmez ve Timur tüm düşmanlarını mağlup eder. Özetle bu eserde Timur'un çelikten bir iradeye sahip olduğu görülür. Timur ile ilgili diğer eserlerden farklı olarak entrika suikast girişimleri ve Timur'a karşı düzenlenen başarısız komplo girişimleri üzerine kurulmuştur.

Eserin açık, sade, anlaşılır bir dili vardır. Yazarın popüler bir tarihî roman oluşturma gayretinden olsa gerek Timur karakterinden daha fazla ona suikast düzenlemek isteyen; ancak her seferinde başarısız olan karakterler ön plana çıkarılmıştır. Bu romanda kurmacanın tarihî gerçeklerden daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Yazarın tarih romandan ziyade tarihî roman vücuda getirmiş olduğu söylenebilir.

Çağlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil (1963)

Samih Nafiz Tansu, romanına Kafkaslarda yaşayan Çeçen ya da Şapşil adıyla da anılan Avar Türklerinin özgürlüklerine düşkünlüklerine değinerek başlar ve eserin başında Gazi Muhammed'in yürüttüğü özgürlük mücadelesine değindikten sonra bir Avar Türkü olarak betimlediği Şamil'in doğumundan ölümüne kadar olan süreçte başından geçenlerin hikâyesini anlatır.

Bu eserin en dikkat çeken yanlarından birisi eserde Türklük ve İslam vurgusunun romantik bir üslupla dile getirilmiş olmasıdır. Şamil ve Şamil'in kahramanlıkları anlatılırken yazarın ona duyduğu hayranlık görülmektedir. Eserin en önemli özelliğinden birisi de Şeyh Şamil'in ve oğullarının siyah beyaz bir fotoğrafının eserin son kısmına eklenmiş olmasıdır.

Eserin kurgusunda dikkat çeken en önemli farklılık Cemaleddin'in hayatını kurtardığı Rus askeri Mişa ve Şamil'in diğer oğlunun eşi olmayı reddederek Mişa ile birlikte kaçan Tekla karakterinin varlığıdır. Cemaleddin'in hayatını kurtardığı Mişa karakteri özgürlüğüne kavuştuktan sonra Şamil'e karşı tekrar savaşarak Cemaleddin'in yaptığı iyiliğin karşılığını kanla verir. Mişa karakteri Şeyh Şamil'in İstanbul'a nakledilmesi esnasında tekrar okurun karşısına çıkar. Şeyh Şamil ondan Kafkas halkına karşı kılıç çekmemesi ricasında bulunur o da bu isteği yerine getirir. Bu karakterlerin varlığının yanında kurguda dikkat çeken kısımlardan birisi de Şamil'in İstanbul'da Sultan Abdülaziz'e sitemde bulunduğu ve Abdülaziz'in Şamil'in varlığından rahatsız olduğu kısımdır. Bu kısımlar dışında eserin son

kısımında Şamil'in Mısır Valisi İsmail Paşa ile olan muhabbeti de diğer Şamil romanlarından farklılık arz etmektedir.

Bu romanda yazarın Ruslara karşı diğer romancılardan daha sempatik yaklaştığı görülmektedir. Yazarın Mişa karakteri ile Rusların da yürüttükleri mücadelede haklı olduğu vurgulanmakta Rusların da kahraman bir millet olduğuna değinilmektedir. Yazarın bu eserde ayrıca İslam dini ile birlikte Hristiyanlık dinine de eşit mesafede yaklaştığı görülmektedir. Romanın akıcı anlaşılır ve kolay okunur bir dili vardır. Popüler tarihî romanların tüm özelliklerini taşıyan eser Şeyh Şamil romanları içerisinde Türk-İslam sentezini en az ve en zayıf şekilde işleyen eserdir.

Şeyh Şamil (1972)

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil*'i Gazi Muhammed'in ve Şamil'in onunla birlikte Ruslara karşı yürüttüğü mücadele ile başlar. Gazi Muhammed'in ölümünden sonra yerine geçen Hamzat'ın imamlığı çok uzun sürmez ve Hacı Murat ve Osman amcalarının telkini ile İmam Hamzat'ı Cuma günü namaz esnasında öldürürler. Eserin bu kısmı diğer eserlerden farklılık taşır. Bu eserde İmam Hamzat'ı şehit eden kişi Hacı Murat olarak anlatılır. Bu eserde diğer eserlerden farklı olarak Şamil'in babasına nasıl içkiyi bıraktığına dair de bir hikâye anlatır.

Bu eserde özellikle Hacı Murat ile ilgili olan kısımlar farklılık arz etmektedir. İlk olarak Ruslar Hacı Murat'ı tutsak etmelerinin Şamil'e daha fazla destekçi kazandırdığını düşündüklerinden onu serbest bırakırlar. Hacı Murat'ın bir Müslüman'ı öldürdüğü için idam edileceğini bildiği için Şeyh Şamil'den kaçtığı kısım da yine diğer eserlerden farklılık arz etmektedir.

Diğer eserlerde bahsedilmeyen bir diğer hadise de Gürcü Prens Çarçavadzede'nin karısı Annet'in Şamil'in oğlu Cemaleddin'in takasında kullanılmak için kaçırıldığı esnada kızının ırmakta boğulduğu kısımdır. Ayrıca bu eserde Kırım Harbi sırasında Ruslardan kaçan Polonyalılar için İstanbul'da kurulan Polonez köy ile ilgili bilgi de diğer eserlerde bahsi geçmeyen kısımlardan birisidir.

Eserin son kısmında ayrıca Şamil'in ailesinin akıbeti ve Hacı Murat hakkında verilen bilgiler de tarihî gerçekliğe yapılan vurguyu gözler önüne sermektedir. Yazarın bu kısımda varlığını açık bir biçimde gözler önüne serdiği görülür ve yazar kendi görüşünü ortaya koyar. "*İmam Şamil'in ailesi, daha sonra Kafkaslardan*

gelmiş bulunan birçok kimselerle beraber bugün Türkiye’de temiz birer Türk vatandaşı olarak yaşıyorlar” (Sertoğlu 1972: 302).

Eserin son kısmında yazar ayrıca Kafkas Türklerinden M. Rasih Savaş’tan aldığı Hacı Murat’la ilgi bilgiler içeren mektubu paylaşır:

“Sayın Murat Sertoğlu.

Hacı Murat Ruslara dehaletinin sebepleri önemli bir konudur.

Genellikle duyulagelen sebep Hacı Murat’ı çekemeyenlerin fitnesi ve Hacı Murat’ın İmam’ın tecziyelerinden korkmasıdır.

Bu sebepleri daha çok Ruslar işlemiş ve yaymışlardır. Zira arayı açmak, vahdeti bozmak onların oldum olası metodlarıdır.

Evet, Hacı Murat ele avuca sığan, verilen görevleri yerine getirme esnasında had, hudut gözetemeyen bir insan değildi. Yani İmam’ın emir ve nehirlerinin dışına çıkmadığını iddia etmek doğru olmaz. Fakat bu kabil taşkınlıkları İmama itaatsizlik kastiyle yapmadığı da gerçektir. Bunu İmam Şamil de bilir ve ona karşı hareket şekli tayininde bu hususu nazarı itibare alırdı herhalde.

Gelelim diğer ve önemli sebebe:

Hacı Murat, İmam Şamil’in direktifi ve birlikte hazırladıkları plan gereğince Ruslar tarafına geçmiştir” (Sertoğlu 1972: 302-303).

Romanda Kafkas tarihi hakkında önemli bir birikimi olan M. Rasih Savaş’ın mektubunda sunduğu deliller ve ayrıca R.C. Ulunay’ın İmam Şamil’in oğlu Kamil Paşa ile yaptığı görüşmede de Hacı Murat’ın Şamil’den kaçmadığı Kafkas topraklarında bulunan Türk ve Müslüman ahaliyi Rusların elinden kurtarmak için yapılan plan doğrultusunda Ruslara sığındığını Rusların ondan şüphelenmesi üzerine de öldürüldüğünü söyler. Eserin son kısmında Hacı Murat ile ilgili verilen bu bilgiler ile yazar bir bakıma kurmaca evren içerisinde Hacı Murat ile ilgili anlattığı hikâyeyi çürüterek Şeyh Şamil ve Hacı Murat arasındaki münasebeti belgeler ışığında açıklığa kavuşturur.

Murat Sertoğlu’nun tarihî gerçeklere sıklıkla vurgu yaparak yazmış olduğu bu eser akıcı üslubu, yalın ve anlaşılır diliyle popüler roman okurlarının keyifle

okuyacağı bir romandır. Ayrıca romanda Hacı Murat ile ilgili gerçeklerin net bir biçimde ifade edilmeye çalışılması da romanı bir nevi tarih kitabı gibi kılmıştır.

Şey Şamil (1977)

Oğuz Özdeş *Şeyh Şamil* isimli eserinin “Giriş” kısmında Kafkaslardan bahsederek tarihî gerçekliğe vurguda bulunur. Kafkasya’nın Avar Türklerinin ve Çeçenlerin ikinci vatanı olduğunu söyleyen yazar. Kafkasya’nın içinde bulunduğu coğrafyanın özelliklerinden bahseder ve ayrıca şu bilgileri verir:

“Yüzyıllardan beri burada hüküm süren Türklerin son kalıntıları Çeçenler, 1944 yılında Ruslar tarafından Sibiryaya sürüldüler. Bunlar, Şeyh Şamil’in, Hacı Murad’ın ve 1830’dan 1859 yılına kadar Ruslarla yılmadan savaşan en gözde mücahitlerin torunlarıydı.

Çalışkan, çevik, tok sözlü, cesur ve savaşçı olan Kafkas Türklerinden dört milyon kadarı, halen ülkemiz sınırları içinde yaşamaktadırlar” (Özdeş 1977: 5).

Oğuz Özdeş’in verdiği bu bilgilerden ve Şeyh Şamil’in Kafkasların özgürlük mücadelesinde oynadığı önemli rolden bahsettikten sonra Kafkaslarda verilen bağımsızlık mücadelesini anlatmaya başladığı kurmaca evrene geçtiği görülür. 1786 yılında İmam Mansur’un idam edildiği sahnenin betimlendiği eserde daha sonra 1797 yılında dünyaya gelen Şamil’in tarihî kaynaklarda da tekrar edilen hikâyesi anlatılmaya başlanır.

Şeyh Şamil’in yaşam hikâyesine büyük oranda bağlı kalınarak oluşturulmuş olan eser küçük hacimlidir ve daha çok Şamil’in Ruslara karşı verdiği mücadeleler ve onun hayatına dair bilinen etkileyici olayların kurgulanmasından oluşmuştur. Bu eserde Hacı Murat’ın emre itaatsizlikten dolayı naiplikten çıkarıldığı. Bunun üzerine öfkesine yenilerek Ruslara katıldığı; ancak Şeyh Şamil’e ihanet etmeyi kabul etmeyerek Ruslarla savaşırken şehit edildiğinden bahsedilir. Eser bu hadise dışında tarihî veriler ışığında oluşturulmuş ve Şamil’in hayatını kısa ve öz bir biçimde anlatan Oğuz Özdeş’in akıcı kalemle oluşturulmuş popüler bir tarihî roman örneğidir.

Şeyh Şamil Kartal Yuvası (1998)

Selçuk Kuleli'nin Şeyh Şamil'i konu alan bu romanında olaylar Şamil'in Ahulgo Kalesi'ni savunduğu tarihten başlar ve Medine'de öldüğü 1871 tarihinde son bulur. Bu eserin diğer Şeyh Şamil eserlerinden farklı olan yanı kurgusunda Rus ordusundaki yozlaşmışlığı işlemiş olmasıdır.

Eserde dikkat çeken karakterlerden birisi babası bir Türk olan Rus askeri Panov'dur. Panov İslamiyet'i kabul ederek Şeyh Şamil'in yanında mücadele etmeye başlar. Bu arada bu eserde özellikle Şeyh Şamil'in Rus ordusu içerisinde güçlü bir casus ağı olduğu görülür. Şeyh Şamil'in casuslarından Binka Hacı Murat'ın kurtulmasına yardım eder.

Eserin kurgusundaki bu farklılıkların dışında farklı olan bir diğer kısım Çar'ın başyaveri Puşkin ve Mustaf'ın kendi çıkarları için işbirliği yaparak silah kaçakçılığı yaptıkları kısımdır. Puşkin ve Mustaf kaçırıldıkları silahları Kafkaslarda mücadele eden Şamil'e satmaktadırlar ve Şamil'de Rusları kendi silahları ile mağlup etmektedir. Diğer eserlerde bahsi geçmeyen bu detay olayların kurgusunda önemli bir yer edinir. Puşkin'in yaptığı ihaneti artık yapmak istemeyişi ve olan biteni Çar'a anlatması sonucu Şamil'e giden silah ikmali kesilince Kafkaslardaki mücadele de artık yürütülemeyecek hâle gelir ve Şamil silah ve insan desteği olmadan yürüttüğü mücadeleyi daha fazla devam ettiremez. Bu hususlar dışında eserin kurgusunda Şamil'in öz yaşam öyküsüne sadık kalındığı görülmektedir.

Selçuk Kuleli'nin bu romanı açık sade ve anlaşılır bir dile sahiptir. Eserin entrikasının ve Şamil'in başarısının bir bakıma Rus ordusunun içerisindeki başıbozukluk ve Rus ordusunun içerisindeki ihanet yumağı ile sağlanmış olması da eseri diğer Şey Şamil romanlarından farklı kılmaktadır.

Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı (2000)

Akademisyen yazar Murat Yeşil'in yazdığı *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli eser bir çerçeve hikâye ile başlar ve daha sonra Şeyh Şamil'in hikâyesine geçilir. Eserin baş kısmında yazarın "Sunuş" başlığı altında Şeyh Şamil ve onun yaşadığı dönemde Kafkasların durumu hakkında bilgi verdiği ve romanı

nasıl kaleme aldığı hakkında bilgi verdiği görülür. Kafkaslardaki bağımsızlık mücadelesinin nasıl başladığından ve Şamil'in nasıl imam olduğundan bahseder.

“Uzun yıllar, üzerinde çalıştığımız, iki defa Türkiye Gazetesi'nde, onar günlük seri yazılar hazırladığımız İmam Şamil ile ilgili olarak bir de arkadan gelen nesillere bir kültür mirası olarak kalıcı bir eser bırakmak istedik.

Bu maksatlı üç yıl içinde Dağıstan ve Çeçenistan'a düzenlediğimiz araştırma gezimizde, Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Mücadelesi sırasında Ruslarla yapılan savaşların geçtiği cephelerde ve üs olarak kullanılan kalelerde incelemeler yaptık” (Yeşil 2012: 11). diyerek eserini nasıl oluşturduğundan bahseder ve okuyucuyu anlatıların gerçek olduğuna inandırmak maksadında olduğunu gösterir. Yazarın tarihî gerçekliğe vurgu yaptığı bu kısmın dışında eserinin son kısmında da bir değerlendirme yazısına yer verdiği görülür ve bu değerlendirme yazısında Şeyh Şamil'in yaptıklarının önemine ve etkilerine değinir. Ayrıca eserin son kısmında verdiği kaynakça ile eseri oluştururken adeta bir tarihçi titizliğiyle hareket ettiğini gözler önüne serer. Yazarın eserinde sunduğu bu veriler eserinin her ne kadar kurmaca olsa da tarihî gerçeklerden beslenerek oluşturulduğunu göstermek gayesi gütmektedir.

Bu eserin diğer Şeyh Şamil romanlarından en önemli farklı bir çerçeve hikâyeye sahip olması ve eserin içerisine yerleştirilmiş olan İlyas karakteridir. Bu karakter romanın başında Tahir isimli Medineli yazara Şamil'in hikâyesini kendi tanıklık ettiği hatıralarından yola çıkarak anlatır. Dağıstanlı İlyas'ın kendi gençliğine dönerek anlatmaya başladığı hikâyeye Şamil'in Medine'ye gelmesiyle son bulur. Ayrıca romanın sonunda İlyas karakterinin sevdiği kadın olan Satanay'ın Ruslar ile girişilen bir mücadelede kahramanca öldüğünü öğreniriz. Şamil'in öz yaşam öyküsüne büyük oranda bağlı kalınan eserde İlyas karakterinin sağladığı istihbarat aracılığıyla sağladığı yararlılık dikkat çeken kısımlardan birisidir. Eserde ayrıca Hacı Murat'ın Şeyh Şamil'e hiçbir zaman ihanet etmediği Şamil'in isteğiyle Ruslara teslim olduğu ve bir hain olmadığı vurgusu yapılır. Bu kısımlar dışında geriye kalan bölümlerde Şamil'in klasik hayat hikâyesinin anlatıldığı görülür.

Şeyh Şamil ile ilgili yazılmış hacimli romanlardan birisi olan bu eser yazarın akıcı üslubu ve betimleme gücüyle güçlü bir Şeyh Şamil portresi ortaya çıkarmıştır.

Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil (2008)

Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın yazdığı Şeyh Şamil romanı Şeyh Şamil ile ilgili yazılmış küçük hacimli bir romandır. Bu romanda Şeyh Şamil'in hikâyesinin yanında General Klugenav'ın kızı Sonya'nın Kerim isimli Kafkaslı gence duyduğu aşk hikâyesi anlatılır. Eserde ilk olarak Şeyh Şamil Kerim karakterinin Sonya'ya ondan bahsetmesiyle okurun karşısına çıkar. Kerim'in yaşadığı esaret hayatı ve Rusların onun aklını Şeyh Şamil'e suikast düzenlemek için çelmeye çalışmasının anlatıldığı kurmaca evrende Kerim'in Rusları aldatarak Kerim'in ailesine geri dönmesi Rusların planlarını Hacı Murat'a anlatmasıyla devam eder.

Eserin bu kısmından sonra tamamen Şeyh Şamil'in hikâyesine geçilerek onun kahramanlıkları ve Ruslar karşısında elde ettiği başarılar anlatılır. Eser Şamil'in cihat hareketini sonlandırması için annesinden onunla konuşması isteyen elçilere davaya ihanet eden annesi de olsa cezasız bırakılmayacağını gösterdiği ibretlik hikâyeyle son bulur. Şamil annesinin çekeceği cezayı kendisi üstlenerek onun yerine kendisini kırbaçlattırır ve elçilere bu gördükleri manzarayı köylerine dönerek herkese anlatmasını ister.

Yılmaz Boyunağa'nın Kerim ve Sonya karakteri ile farklı bir kurguya sahip olan eserinin sonunda editör tarafından eserle ilgili bir bulmaca hazırlandığından bahsedilir. Bu bulmacanın amacının romanı okurken öğrenilen bilgilerin hatırlatılması ve yazarın diğer romanın adını öğrenmek olduğu belirtilir. Eserin içeriği, kurgusu ve üslubu bakımından daha çok gençleri eğitmek maksadıyla oluşturulmuş bir roman olduğu görülür. Eserin başında yazar hakkında bilgi verilen kısımda da yazarın gençlerin zevkle okuduğu tarihî romanlar yazdığı belirtilmektedir.

Şeyh Şamil Kafkas Kartalı (2019)

Okay Tiryakioğlu'nun yazdığı Şeyh Şamil romanında olaylar Şamil'in amcası Şirzat Muhammed'in Şehit düşmesi ve aynı gün Şamil'in doğumuyla başlar. Şamil'in çocukluğuna ve gençlik dönemine diğer Şamil romanlarına göre daha geniş yer ayrılan eserde Şamil ve Gazi Muhammed dostluğu da daha geniş ölçüde işlenmiştir. Eserin dörtte birlik kısmından fazlasında Şamil'in özgürlük mücadelesini Gazi Muhammed ile yürüttüğü görülmektedir.

Eserde yer yer tarihî gerçekliğe vurgu yapılarak eserin ortasında tarihî kaynakların referans gösterildiği de görülmektedir. Bu eserin en dikkat çeken yanı Şamil'in çevresinde bulunan naip kadrosunu nasıl oluşturduğunun gözler önüne serilmesi ve özgürlük mücadelesine hazırlayan sürecin doğal bir akış içerisinde sunulmuş olmasıdır. Şamil'in Türklük ve İslam için mücadele yürüten güçlü bir savaşçı ve devlet adamı olarak betimlendiği eserde Şamil'i bu yola sevk eden etkenler ve onun liderlik yolundaki gelişim sürecinin başarılı bir biçimde gözler önüne serilmiştir.

Bu eserde olaylar içerisinde mistisizmin biraz daha fazla karıştırıldığı görülür. Şeyh Şamil ve Gazi Muhammed'in Hunzah baskını sırasında Bahu Bike'nin yaptığı ışık oyunları, Taş Şeytan isimli yerde bulunan Ultar isimli gizemli Kazak Şamanı gibi karakterler ile romanın gizemli bir havaya büründürüldüğü görülür. Şamil'in Taşov Hacı ve Kabet Muhammed ile tanışmaları detaylandırılmıştır. Aynı zamanda eserde bolca kullanılan hadis ve ayetler ile İslam inancı daha belirgin bir biçimde işlenmiştir. Bu eserde Şey Şamil Bahu Bike ile anlaşma yapmış, Budist Kalmuk Türkleri Kafkaslardaki özgürlük mücadelesine katılmıştır. Diğer Şamil romanlarında hiç bahsi geçmeyen Osmanlı Devleti ile Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa arasında geçen olaylar anlatılmıştır. Eserin hacminin yarıya yakın bir kısmında Şeyh Şamil'in İmam olmadan önceki mücadelesi anlatılmıştır.

Eserde yer yer tarihî gerçekliğe vurgu yapıldığı da görülmüştür.

“J.F. Baddeley'in, 1923 sonbaharında Moskova Devlet Arşivleri'nde birlikte çalıştığı Vladimir Minorkey'nin, 1953 yılında Londra Sotheby's müzayedesinde satılan el yazmaları, 1971 yılında Moskova Tarih Müzesi'nde ortaya çıktı. Burada vakayla ilgili şu detaylar geçer” (Tiryakioğlu 2019: 112)

Bu örnekte olduğu gibi yazarın yer yer araya girerek tarihî verileri doğrudan eseri içerisinde delil gösterdiği görülmektedir. Bu durum okuyucunun dikkatinin dağılmasına neden olsa da yazarın okuyucuyu anlattıklarının gerçek olduğuna inandırmak için kullandığı bir taktiktir.

Özetle söylemek gerekirse bu roman diğer Şeyh Şamil romanlarından daha fazla kurmaca unsurlarla süslenmiş ve Şamil'in yaşam hikâyesinde yer alan boşlukların yazarın muhayyilesinde yarattığı unsurlarla doldurulmuştur. Hızlı okunan

sade ve anlaşılır bir dili olan eserde yazarın savaş sahnelerini anlatırken yaptığı betimlemelerin de başarılı olduğu görülmektedir.

2.3. Şeyh Şamil'i Konu Alan Romanların Olay Örgüsü

Samih Nafiz Tansu'nun ilk baskısını 1963 yılında yapan eserinde üçüncü kişi anlatıcı ve ilahi bakış açısı kullanılmıştır. Eserde olaylar Şeyh Şamil'in çocukluğuyla başlar ve Şeyh Şamil'in Hac ziyareti için gittiği Medine'de son nefesini vermesiyle son bulur. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Şeyh Şamil dünyaya geldikten sonra çok sık hastalandığı için ailesi tanrının sıfatlarından birisi olan Şamil ismini verir. Şamil henüz beş yaşındayken ata binmesini, iyi tüfek ve tabanca kullanmasını dağlarda korkusuzca gezmesini bilir. Şamil küçük yaştan itibaren çevik kararlı ve hünerli birisi olacağını gösterir. Şamil'in en yakın arkadaşı kendisinden dört yaş büyük olan Gazi Muhammed'dir. Şamil Gazi Muhammed ile aynı mektepte okur ve ona hocası gözüyle bakar. Şamil okulda aldığı eğitimin yanında Türklük ve İslam'ı mukaddes birer ülkü olarak görür.

Şeyh Şamil büyüdükten sonra Gazi Muhammed ile birlikte Ruslara karşı özgürlük mücadelesine girişir. Gazi Muhammed'in Gimri Muharebesi'nde şehit olmasından sonra imamlık makamı Şeyh Şamil'e geçer. Şey Şamil bu savaşta ciddi yaralar almasına rağmen hayatta kalır.

Daha sonra Şeyh Şamil Ruslara karşı Sulhay kalesini ve Ahulgo'yu müdafa eder. Şeyh Şamil uzun süre direniş gösterse de sonunda Ruslar ile barış antlaşması yapmak zorunda kalır. Ruslar barış antlaşması karşılığında Şeyh Şamil'in oğlunu rehin olarak alırlar. Ruslar Şamil'in oğlu Cemaleddin'i gelecekte iyi bir Rus subayı olarak yetişmesi için Tiflis'e gönderir. Dağlılar Cemaleddin'in rehin verilmesini kabul etmez ve savaşmaya devam eder. Bu arada Şeyh Şamil ailesi ile birlikte kaçmak zorunda kalır. Şamil yolda eşi Patimat ve küçük oğlundan ayrılır ve Kansu Nehri'ne atlayarak izini kaybettirir. Cemaleddin Yüzbaşı Zarubin'in misafiri olarak Tiflis'te yeni hayatını sürdürür ve okula gider. Cemaleddin daha sonra Petersburg'a gider.

Bu arada Şeyh Şamil Ruslarla mücadele etmeye ve savaşmaya devam eder. Ruslara karşı yeni askerler toplar. 1841 yılında Ruslardan Gergelul kasabasını geri almayı başarır. Ruslar Şamil'in ilerleyişini durdurmak için General Greb'i sahaya sürer. Şamil ona karşı da başarılı olur ve Unsukul ve Gocaklı'yı da Ruslardan alır. Ruslar Şamil'in bu başarısı karşısında Graf Voronzof'u Kafkasya'ya memur olarak atarlar.

Şamil oğlu Cemaleddin'i kurtarabilmek için Prens David Çevçevadze'nin prensesleri ve prensini esir alır ve aradan geçen on beş yıl sonunda otuz yaşına gelmiş olan oğlunu takasla geri alır. Bu olaydan sonra Kont Voronzof Şamil'i yok etmek için Dorgo Kalesi'ne büyük bir askerî birlikle saldırıya geçer. Şamil bu saldırı karşısında Vidino kalesine geri çekilmek zorunda kalır. Bu arada Voronzof da Prens rütbesine yükseltilir. 1846 yılına kadar süren savaşların bazılarında Dağıstanlılar bazılarında Ruslar üstün gelir. Köyler ve kasabalar sürekli el değiştirir. Ruslar tüm güçleriyle ve en ünlü generalleriyle Şamil'e saldırmalarına karşın onu bir türlü ele geçiremez ve özgürlük mücadelesini engelleyemezler.

Cemaleddin babasına geri döndükten sonra babasını kendisini rehin olarak verdiği için affeder ve Dağıstan'ın özgürlüğü için çalışacağını söyler. Bu arada Dağıstanlılar Ruslara karşı savaşmaya devam ederler. Hasan Bey ve askerleri bir Rus karargâhını basarak kendilerine karşı cesurca savaşan Mişa isimli askeri esir alırlar.

Cemaleddin, Dargo Vidinolu Naibi'nin kızı Talgikay ile evlendirilir. Cemaleddin, Hasan Bey'in esir aldığı Mişa isimli gençten haberdar olur ve onun serbest bırakılmasını ister. Şamil bu isteği sert bir dille reddeder. Cemaleddin, Hasan Bey'in yanına gelerek Mişa'nın idam edilmesini engeller Rusya'da kaldığı yıllarda arkadaşı olan Mişa'yı kurtarır. Bu arada esir Gürcü kızı Tekla Şeyh Şamil'in oğlu Mehmet Şafi'yi sevmediğinden ve Müslüman olmak istemediğinden dolayı kaçır ve Mişa ile karşılaşır. Mişa ve Tekla birlikte kaçarlar. Bu kaçış macerası sırasında Mişa ve Tekla arasında bir yakınlaşma başlar. Mişa ve Tekla, Rus askerleri tarafından kurtarılır.

Cemaleddin, Mişa'yı serbest bıraktıktan bir yıl sonra ince hastalığa yakalanır. Cemaleddin, babasına yıllarca Ruslar ile savaşmasının bir işe yaramadığını barış

yoluyla başarılı olunabileceğini söyler. Şamil, oğlunun bu ifadeleri karşısında şaşkınlığa düşer ve oğluna para karşılığında satın alınıp alınmadığını sorar. Cemaleddin, babasının suçlamalarını kabul etmez. Oğlunun Ruslarla barış yapalım teklifi Şamil'i kızdırır ve oğlunu sürgüne yollar. Cemaleddin aradan geçen bir yıl sonunda iyice kötüleşir ve babası ile son bir defa daha konuşmadan hayatını kaybeder.

Şamil elinde geriye kalan son kale Vidinov'u Ruslara vermek istemez; ancak başarılı olamaz ve Ruslar Vidinov'u ele geçirir. Bunun üzerine Şamil Burtuna'ya gider. 10 Ağustos günü Ruslar Günib'i kuşatır. Mişa Şamil'in askerlerine karşı tekrar savaşa girer. Bu savaşta Mişa, Hasan Bey ile karşı karşıya gelir ve Hasan Bey bu savaşta öldürülür. Bu savaştan sonra iyice köşeye sıkışan Şamil, ailesini ve geriye kalanları kurtarmak için Ruslara teslim olacağını söyler. Şamil, teslim olduktan sonra bir esir gibi değil misafir gibi ağırlanır. Şamil, Petersburg'a Çar'ın yanına götürülür. Çar Şamil'i büyük bir saygıyla karşılar. Daha sonra Şamil Kaluğa'ya gönderilerek orada yaşamını devam ettirir. Aradan geçen on yılda Şamil'in eşi Zaidet'ten dördüncü çocuğu olur. Bu çocuğun doğum kutlamaları yapılırken Çar II. Akexsandr suikasta kurban gider. Şamil'in bu oğlu Osmanlı sarayında görev alan ve II. Dünya Savaşı sırasında Kafkasya'nın hürriyeti için savaşan bir cengâver olacaktır. Aradan geçen yıllar içerisinde Şamil'in Kafkasya'ya duyduğu özlem artar bu arada büyük kızı Nefisat hakkın rahmetine kavuşur.

Şamil, yeni Çar'dan Hac vazifesini gerçekleştirmek için izin ister. Çar Şamil'in ailesinin bir kısmını rehin bırakması şartıyla gitmesine izin verir. Şamil, Hacca gitmeden önce İstanbul'a gelerek Osmanlı Padişahı Abdülaziz ile görüşür ve kendisine yeterince yardımları dokunmadığı için sitemde bulunur. Abdülaziz, Cuma namazı çıkışında halkın Şamil'e gösterdiği ilgiden rahatsız olur ve onu biran önce Mekke'ye göndermek ister.

Şeyh Şamil, Mekke'ye gitmeden önce Mısır'a giderek orada Hidiv İsmail Paşa'nın misafiri olur. Daha sonra İskenderiye'den Kahire'ye geçer. Mısır günlerini hiç unutamayacağını söyleyen Şamil'in bir sonraki durağı Mekke olur. Osmanlı'nın misafiri olarak geldiği Mekke'de büyük bir hürmetle karşılanır. Mekke'de Hac görevini yerine getirdikten sonra Medine'ye geçer. Şamil Medine'de kaldığı bir aylık

süre zarfında Medine'nin her bir köşesini karış karış gezer. Medine'de rahatsızlanarak hastalanan Şamil son nefesini büyük bir huşu içerisinde o topraklarda verir.

Şeyh Şamil

Murat Sertoğlu'nun ilk baskısını 1972 yılında yapan eserinde hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılır. Şeyh Şamil övgüsüyle başlayan eserin olay örgüsü şu şekildedir.

Hünerli bir savaşı olan Şeyh Şamil, 1830 yılında Gazi Muhammed ile birlikte Ruslara karşı saldırır. Ruslara karşı kanlı bir mücadele verirler. 1832 yılında Baron Rozet'in kuvvetleri Gimri'ye saldırırlar. Gazi Muhammed ve Şamil, orada düşmanlara karşı direnseler de başarılı olamazlar. Gazi Muhammed şehit düşer. Şamil'de ağır yaralı bir biçimde kaçmak zorunda kalır. Şamil kaçarak bir mağaraya sığınır ve iyileşmesi altı ay sürer. Bu esnada yeni imam Hamzat, Hunzak Kalesi'ne saldırır. Hamzat, Hunzak Kalesi'ni ele geçirmek için Bahu Bike'nin oğullarını tuzağa düşürerek Hunzak Kalesi'ni ele geçirir. Şamil, bu savaşta tutsak alınıp idam edilecek olan Bahu Bike'nin ve küçük oğlunun öldürülmesini engeller. Hacı Murat ve Osman amcalarının telkinleriyle çok katı bir yönetim sergileyen İmam Hamzat'ı öldürmek için plan yaparlar. İmam Hamzat, Cuma namazı esnasında Hacı Murat ve arkadaşları tarafından kurşunlanarak öldürülür. Bu olaydan sonra yeni imam olarak Şamil seçilir. Şamil, İmam olduktan sonra General Klug Von Klugenav Şamil ile görüşüp onu kendi yanlarına çekmeye çalışır. Bu arada Ruslara kaçan Hacı Murat Rusların kendisine Hamzat'ı öldürdüğü için verdikleri altınları ve Hunzak Hanlığı teklifini kabul etmez.

General, Şeyh Şamil ile görüşür ve ona Çar Nikola'nın selamını ve teklifini iletir. Şamil, Çar'ın teklifini kabul etmez. Bu arada İngiliz ve Fransız basınında Şamil'in başarılarının övülmesi Çar Nikolola'yı iyice sinirlendirir. Genaral Grabe anlaşma yapamadığı Şamil'e saldırır; ancak başarılı olamaz. İmam Şamil'in eşi Cevheret ve küçük oğlu Ruslarla girişilen çatışmada şehit düşer. Şeyh Şamil'in müritleri Şamil'e davaları için yaşaması gerektiğini söyler ve onun şehit olmasına

izin vermezler. Şamil, gizli geçitten kaçarak hayatını kurtarır. İmam Şamil, daha sonra Dağıstan'da adil bir düzen kurar ve insanlara adalet dağıtır.

Hunzak Hanlığı'na getirilen Ahmet Han, Ruslar ile iş birliği yapar ve Hacı Murat'ı Şeyh Şamil'e yardım ettiği gerekçesiyle tutuklatır. Ruslar, Hacı Murat'ın kaçmasına onu kaçarırken vurabilmek için göz yumarlar; ancak Hacı Murat, durumun farkına varır ve kaçmaz. Daha sonra Hacı Murat'ın hapiste olmasının Şeyh Şamil'e destek verenlerin sayısını artırdığını gören Ruslar onu serbest bırakır. Hacı Murat, Rus askerlerinin elinden kurtularak Şeyh Şamil'e katılır. Şeyh Şamil de Hacı Murat ile birlikte Dağıstan'ı ele geçirme planları yapar. 1845 yılına gelindiğinde General Voronzof Şeyh Şamil'in milis güçleriyle savaşır. Bu arada Hacı Murat bir Müslüman'ı öldürdüğü için şeriat gereği Şamil tarafından idama mahkûm edileceğini bildiği için Şamil'den kaçır ve Ruslara sığınır. Ruslar, Hacı Murat'a birlikte hareket etme teklifinde bulunur; ancak o bu teklifi kabul etmez ve Ruslarla çatışmaya girerek şehit edilir.

Ruslarla uzun yıllar süren savaştan muzdarip olan halkın bir kısmı Şamil'e Ruslar ile barış yapalım diyemedikleri için Şamil'in annesine giderek onunla konuşurlar ve Şamil'in annesinin taleplerini Şamil'e iletmesini isterler. Şamil'in annesi de oğluna oğlum yeter artık bu dökülen kan deyince Şamil, şeriat gereği annesini cihat kararını baltaladığı için idama mahkûm eder. Şamil'in annesini infaz etmeyi hiçbir dostu kabul etmez. Bunun üzerine Şamil, annesine kırbaç cezası verilmesini bu cezanın da annesine uygulanmasının annesini öldüreceğinden dolayı kendisine uygulanmasını ister ve kendisini kırbaçlatır.

Şamil'in küçük oğlu Gazi Muhammed ağabeyi Cemalettin'i Rusların elinden kurtarabilmek için Gürcü Prens Çarçavadzede'nin karısı Annet ve çocuklarını kaçıtır. Bu kaçıtırma hadisesi esnasında Prenses Annet'in kızı ırmakta boğularak ölür. Şamil, Prenses ve çocuklarını oğlu Cemalettin'in takasında kullanır. Cemalettin babasına geri döndükten sonra Ruslara girişilen mücadelenin boşuna olduğunu barış yapılması gerektiğini söyler. Şamil oğlunun bu söylemlerine sinirlenir ve başının vurulmasını emreder. Ancak araya giren Gazi Muhammed babasının fikrini değiştirir. Şamil oğlunu sürgüne gönderir. Cemalettin sürgüne gittikten iki yıl sonra veremden dolayı ölür.

Kırım Harbi sırasında Ruslarla antlaşma yapılır. Ruslar kendilerinden kaçan Polonyalıların iade edilmesini ister; ancak Osmanlı hükümeti onları iade etmeyerek Polonyalıları için Beykoz'da Polonez köyü kurarlar. Rus ordusu iki yüz elli bin kişi ile Şamil'e saldırınca Kabet Muhammed teslim olur. Şamil de Avaristan'a çekilmek zorunda kalır. Bu arada Danyal Sultan, Şamil ile antlaşmaya gelir. Şamil hiçbir şartta teslim olmayı kabul etmez. İmam Şamil ve geriye kalan askerleri son güçlerine kadar savaşmaya devam eder. Gunip Dağı'nda gerçekleşen bombardımana rağmen Şamil ve askerleri direnir. Bu arada ulemalar bir araya gelerek Şamil'e teslim olmaları gerektiğini söyler ve Şamil'de bu isteği kabul eder. Şamil Ruslar ile Osmanlı topraklarına geçmek üzere anlaşır. Ancak Ruslar, sözlerinde durmaz ve Şamil'i silahlarını bıraktıktan sonra tutsak alırlar. Şamil tutsak alındıktan sonra Petrograd'a gönderilir. Çar, Şamil'i iyi bir şekilde kaşılar; ancak onun bu iyi tutumu Kafkaslardaki halkın bağımsızlık için giriştiği mücadeleyi yok etmeye yönelik bir tuzaktır. Şamil ve ailesi daha sonra Kalıga'ya gönderilir. O sırada Çar'ın bir çocuğu olur. İmam Şamil Çar Nikola'dan Hacca gitmek için izin ister. Şamil, Hacca gitmeden önce Osmanlı'ya gider ve Sultan Abdülaziz ile Dolmabahçe Sarayı'nda görüşür. Şamil, Hac görevini gerçekleştirdikten sonra Çar'dan Medine'de kalmak için izin alır ve kalan ömrünü orada tamamlar. İmam Şamil'in ailesi ise Osmanlı'da kalır. İmam Şamil'in ailesi ve Kafkasya'dan gelen kişiler zamanla Türk vatandaşı olur ve Türk ordusuna hizmet ederek yaşarlar.

Şeyh Şamil

Oğuz Özdeş'in ilk baskısını 1977 yılında yapan eserinde üçüncü kişi anlatıcı ve bakış açısı kullanılmıştır. Olaylar 1786 yılında başlar 1871 yılında Şamil'in Medine'de vefatıyla son bulur. Romanın olay örgüsü şu şekildedir:

Olaylar İmam Mansur'un Ruslarla yürüttüğü on bir yıllık mücadele sonunda idam edilerek şehit düşmesiyle başlar. 1779 yılında Dağıstan'ın Avar köylerinden biri olan Gimri'de ticaretle uğraşan Muhammed'in Ali isimli bir çocuğu olur. Çocuğun ismini daha sonra Şamil olarak değiştirirler. Şamil, on üç yaşına geldiğinde Sait Harekâni'den eğitim alır. Şamil'in arkadaşı Gazi Muhammed de Şamil'e eğitim verir. Şamil, bu iki isimden dini ve milli eğitim alarak yetişir. Daha küçük yaşlardayken Rus baskısına karşı çözüm bulmayı düşünür. Şamil yirmi yaşına

geldiğinde komşu köylü Fatma ile evlenir. Evlendikten bir yıl sonra oğlu Cemalettin dünyaya gelir. Kafkas halkının tüm çabalarına rağmen Kafkasya 1820 yılında Rus kontrolüne girer. Türk köyleri yakılıp yıkılır. 1829 yılında Gazi Muhammed, Rus zulmüne karşı Dağıstanlılara savaş çağrısı yapar. Şamil o zamanlar otuz iki yaşındadır. Şeyh Şamil, ikinci evliliğini Nakşibendi Şeyhi Cemalettin'in kızı Zahide ile yapar. Şeyh Şamil, 1830 yılının başlarında eşi ile birlikte Şeyh Cemalettin'in yanından ayrılarak Gazi Muhammed'e katılır. Şamil, Gazi Muhammed ile birlikte Ruslara karşı savaşır.

1832 yılında Ruslar Gimri'ye saldırır ve Gazi Muhammed bu saldırıda şehit düşer. Şamil de ağır biçimde yaralanır. Şamil'in ilk eşinin babası yaralarını tedavi eder. Yirmi beş gün boyunca Unsokul köyünde ölümler pençeleşen Şamil sonunda kurtulur. Bu arada Gazi Muhammed'in vasiyeti ile Hamzat, yeni imam olur. Şamil, Hamzat'ın imamlığını korumak için Taşof Hacı ile savaşır ve galip gelir. Hamzat, bu hadiseden sonra Hunzak üzerine sefere çıkarak Bahu Bike'den Avar Hanlığı'nı alır ve Hunzak'ı Dağıstan'ın merkezi yapar. 19 Eylül 1834'te İmam Hamzat camide suikasta uğrayarak hayatını kaybeder. Bu olaydan sonra Şamil kendisini destekleyen bir gurupla birlikte Aşilta'ya gider. Orada halkın isteği ve oylamasıyla 2 Ekim 1834 yılında imamlığa seçilir.

Ruslar, Şamil imam olunca ondan çekinir ve Hunzak'ın başına Ahmet Han'ı getirir. Ahmet Han da Şamil'in her hareketini Ruslara bildirir. Şamil Çeçenistan'da iken Ruslar Aşilta'ya saldırır. Şamil'in mücahitleri kanlarının son damlasına kadar savaşır şehir düşer. Şamil Tilit'e geçerek orayı General Feze'ye karşı savunur. Bu savaştan sonra Ruslar ilk kez Dağıstanlıların meşruiyetini kabul ederler. Eylül 1837'de Rus Çar'ı Şamil ile görüşür. Çar, Şamil'e yürüttüğü mücadeleyi bırakması durumunda hazineler ve krallık teklifinde bulunur. Şamil, özgürlüğe daha fazla değer verdiği için bu teklifi kabul etmez ve Çar Nikola'nın ikinci kez görüşme isteğini reddeder. Aradan iki yıl geçer ve Şamil Ahulgo'ya çekilir. General Grabe Taşof Hacı'nın birliklerine yenilir. Şamil Ahulgo'da bir kule inşa ettirir. Ağustos 1839'da Ruslar on bin kayıp verir. Şeyh Şamil'in kız kardeşi bu savaşta Ruslara yakalanmamak için diğer kadınlar gibi kendisini uçurumdan aşağı atar. Şamil, oğlu ve üç mücahidiyle birlikte Ahulgo'dan kaçarak kurtulur. General Grabe, bir kez daha

Şamil'i elinden kaçırmış olur. Şamil Çeçenistan'a ulaşır. Şamil, üçüncü eşi Zahide'den olan oğlu Gazi Muhammed ile birlikte kaçarken yaralarını sarmak için bir mağarada gizlenir. Çeçenler Şamil'e kendilerine liderlik etmesi için teklifte bulunur Şamil'de bu isteği kabul eder.

Şeyh Şamil Çeçenlerden altmış bin kişilik bir birlik toplar. Bu arada Hacı Murat, Şeyh Şamil'e katılmak için bir mektup yollar. Şamil de Hacı Murat'ı kabul eder. General Grabe, bir kez daha Çar Nikola'nın emriyle Dargo'ya Şamil'in üzerine güçlü bir ordu ile ilerler. Şamil, Şuayyip Molla'yı Grabe'e saldırması için gönderir. Şuayyip Molla Grabe'i yenilgiye uğratar. Bunun üzerine Grabe'in yerine Kafkas Orduları Başkumandanlığına General Vorontsof getirilir. Şamil, General Vorontsof'u da tuzağa düşürerek yener. Vorontsof, Şamil karşısında ağır kayıplar verir ve General Freisytay'ın yardımıyla kurtulur. Şamil, Rus kuvvetleri ile Kabartay'da tekrar karşı karşıya gelir ve Vorontsof'u bir kez daha yenilgiye uğratar.

Hacı Murat, Şamil'in isteği ile sefere çıkar bu arada emre itaatsizlik ettiği için naiplikten çıkarılır. Bunun üzerine öfkesine yenilerek Ruslara katılır. Ruslar Hacı Murat'tan Şamil'e ihanet etmesini ister. Ancak o, bu isteği geri çevirerek Ruslardan da kaçar. Ruslar tarafından köşeye sıkıştırılan Hacı Murat, şehit düşer. Şuayyip Molla da Tsanteri köyünde suikasta kurban gider. Yenilgiye doymayan General Vontsof bu sefer altmış bin kişilik orduyla Şamil'in üzerine yürür ve bir kez daha Şamil'in tuzağına düşer. Vorontsof, öfkesinden ağaçları yaktırır. Şamil de ağaçları ziflettirerek yanmasını engeller. 30 Ağustos 1848 tarihinde Vorontsof tüm ormanı yaktırır.

Şamil'in annesi oğluna bir grup Çeçen'in savaşı bitirmesi yönündeki talebini söyleyince Şamil annesini cezalandırmak ister; ancak analık hakkını göz önünde bulundurup annesi yerine kendisini kırbaçlatır. Çar, Şamil'in on beş yıldır esir tuttuğu oğlu Cemalettin'i Şamil'e geri yollar. Cemallettin, akli hamile olan Rus nişanlısında olduğu için eski günlerine duyduğu özlemden bahsedince babası tarafından Rus hayranlığı yaptığı için Karata köyüne sürgüne gönderilir. Cemalettin Karata köyünde hastalıkla mücadele ederek geçirdiği dört yılının her anında nişanlısı İlena'yı düşünür. İlena, Cemalettin'in çocuğunu doğururken ölmüştür. Cemalettin de sonunda hastalığa yenik düşerek ölür.

Şamil, Ruslara karşı verdiği mücadele için Osmanlı'dan yardım ister; ancak arzu ettiği yardım gelmez. Bu arada Şamil'in bazı naipleri Ruslar ile işbirliği yapar. Şamil, bunun üzerine Gunip Kuşatması'nda Ruslar ile anlaşma yapmak mecburiyetinde kalır. Ruslardan Osmanlı'ya sığınma talep eder. 6 Eylül 1859 yılında Şamil'in otuz yıllık mücadelesi son bulur. Şamil, Ruslar tarafından oyuna getirilerek tutsak alınır ve Çar II. Aleksandr'ın isteği ile Petersburg'a götürülür. Şamil on yıl Petersburg'da kaldıktan sonra yetmiş üç yaşında Hacca gitmek için Çar'dan izin alır. 1870 yılında İstanbul'a gelerek Sultan Abdülaziz ile görüşür. Sultan Abdülaziz, Şamil'in kalan ömrünü Medine'de geçirmesi için Ruslar ile anlaşma yapar. Şamil sonunda Hacca gider ve daha sonra Medine'ye geçerek orada yaşamaya devam eder. Bu arada Sultan Abdülaziz, Gazi Muhammed'i serbest bırakarak Osmanlı sarayında paşa yapar. Şamil, Medine'de vefat ederek oraya defnedilir.

Şeyh Şamil Kartal Yuvası

Selçuk Kuleli'nin ilk baskısını 1998 yılında yapan eseri üçüncü kişi anlatıcı ve bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Olaylar Şey Şamil'in Ahulgo Kalesi'ni savunduğu tarihten başlar ve Medine'de öldüğü 1871 tarihinde son bulur. Romanın olay örgüsü şu şekildedir:

Bir avuç Kafkas mücahidi Şamil önderliğinde Ahulgo Kalesi'ni savunur. Şamil, Rus kumandanlarından gelen teslim ol çağrılarının tamamını tereddütsüz geri çevirir. Şamil'in mücahitleri aç susuz direnmeye devam eder. Şamil bu arada dini ve özgürlüğü için savaşır. General Grabe kaleye saldırma emri verir. Şamil ve mücahitleri zor durumda kalır. Şamil'den ateşkes için oğlunu rehin olarak vermesini isterler. Şamil oğlunu verir; ancak Ruslar kahpelik yapıp Ahulgol'a saldırır. Şamil, ağır olarak yaralansa da kaçmayı başarır.

1837 yılında Çar'ın elçisi Şamil ile görüşerek eğer savaşmayı keserse Çar'ın kendisine krallık teklif ettiğini söyler. Bu arada Çar, Çerniçev ile konuşarak Rus ordusu içindeki yozlaşmışlığı eleştirir.

Şamil'in adamları Albay Petrovski'nin adamı Panov'u yakalayıp ondan Rus ordusu ile ilgili istihbarat alır. Bu bilgiler doğrultusunda Ruslara saldırarak onları gafil avlarlar. Albay Petrovski Şamil'in tuzağına düşerek ağır kayıplar verir ve savaşı kaybeder.

Binka, Rus askerleri Moşe ve Panov'a Şamil için casusluk yapmaları konusunda teklifte bulunur. Yahudi olan Moşe para kokusunu alınca teklifi kabul eder. Bu arada General Grabe, Petrovski'nin yaşadığı hezimetten sonra Şamil' yeni bir saldırı düzenleme planı yapar. Bu arada Şamil Kafkas köylerini gezerek halkın ihtiyaçlarına cevap verir. Panov, yaptığı casusluğu gururuna yediremez ve Şuayyip Molla'ya artık casusluk yapmayacağını söyler. Şuayyip Molla General Grabe'in birliklerini bozguna uğratar. Şuayyip Molla, Panov'a Rus olamayacağını söyler, Panov'da babasının bir Türk olduğunu söyleyince Şuayyip Molla, Panov'a Türk olduğu için kendisiyle gurur duyması gerektiğini ve din değiştirerek kendi davalarına katılmasını söyler. Bu arada General Grabe bir kez daha yenilir. Hacı Murat Şeyh Şamil'e katılmak için Ruslara karşı gelir ve tutuklanır. Şeyh Şamil'in casusu Binka Hacı Murat'ın kurtulmasına yardım eder. Hacı Kasım, yaralı olarak bulunduğu Hacı Murat'ı tedavi eder.

Kafkasya'dan gelen haberci Çar'a Hacı Murat'ın Ahmet Han'ı öldürdüğünü ve Rus ordusunun kötü durumda olduğunu söyler. Bu arada Panov, Şuayyip Molla'nın isteğini kabul eder ve Müslüman olarak Ali ismini alır. Şeyh Şamil Temirhan Şura'yı hedef gösterir; ancak Balakan'ı alır.

Çar'ın başyaveri Puşkin saraydaki görevinden kovulunca Mustaf ile birlikte silah kaçakçılığı işine girer. Bu arada Puşkin, kaçırılan silahların Şeyh Şamil'e gittiğini öğrenince durumu Çar'a bildirir ve herkesi ihbar eder. Bunun üzerine Şamil'in silah sevkiyatı durur. Çar, Hacı Murat ve Şamil'in arasını açmaya çalışır; ancak başarılı olamaz.

Şeyh Şamil, Avar kabile reisi İsa Han'a elçi göndererek ikazda bulunur. Elçiler İsa Han'ı ikna edemez. Bu olaydan sonra Şuayyip Molla Şamil'e düzenlenen bir suikastı önlemeye çalışırken öldürülür. Şeyh Şamil, bu hainlik üzerine İsa Han'a saldırır.

Hacı Murat, önce Şamil'e ihanet fikrini kabul eder sonra bu fikirden vazgeçerek Ruslarla çatışmaya girer ve şehit düşer. Şamil annesi şeriata karşı gelip cihadı engellemeye kalktığı için annesine vermesi gereken yüz kırbaç cezasını kendisi çeker. 6 Eylül 1859 yılında Ruslar Şamil ve askerlerini iyice köşeye sıkıştırınca ulema Şamil'in teslim olmasını ister. Şamil teslim olur ve Ruslar tarafından tutsak olarak Kluga'ya gönderilir. On yıl Kluga'da ikamet ettikten sonra Hicaz'a gitmek için Çar'dan izin alır ve Hicaz'a yerleşir. Haccını ifa ettikten bir süre sonra Şamil 1871 yılında Medine'de hayata veda eder.

Kafkas Kartarlı İmam Şamil Destanı

Murat Yeşil'in ilk baskısını 2000 yılında yapan eseri üçüncü kişi anlatıcının ve bakış açısının kullanıldığı bir eserdir. Eserde olaylar bir çerçeve hikâye ile başlar. Anlatıcı Şamil'in hikâyesini derlemek için araştırma yapan bir yazardır. Bu yazar Şamil'in hikâyesini en iyi bilen kişilerden Şamil'in hikâyesini öğrenir ve bu vesile ile Şamil'in hayat hikâyesi okuyucu ile buluşur.

Rusların Kafkasya'yı ele geçirmek için yürüttüğü harekât bölge Müslümanlarını harekâta geçirir. Müslümanlar önce İmam Gazi Muhammet, sonra Hamzat Bey öncülüğünde mücadele eder. Onlardan sonra özgürlük mücadelesi için Gimrili İmam Şamil başa getirilir.

Şeyh Şamil, Hz. Muhammed'in türbesini ziyaret eder. Şeyh Şamil Medine'de Seyitlerin en yaşlısıyla görüşür. Şamil'in cenaze namazı kılındıktan sonra Tahir, isimli genç onun hikâyesini araştırır. Tahir ve İlyas, Şamil'in hikâyesinin anlatacak kişinin yanına giderler ve hikâyeyi dinlerler. Hikâye şu şekildedir:

İlyas, Umar Ağa'ya Şamil'den mektup getirir. Rus askerleri bu sırada Umar Ağa'nın evine gelir ve ondan yiyecek ekmek isterler. Bu sırada Umar Ağa, askerlerden Şamil'in casusunun peşinde olduklarını öğrenir. Rus askerleri İlyas'ın kimlerle işbirliği yaptığını öğrenmek için onu takip etmiş; ancak izini kaybetmişlerdir. Şamil, Umar Canibek'ten silah para ve insan yardımı ister. Umar Şamil'in kendine hocalık yaptığı günleri düşünür.

Şamil yirmi beş gün ağır yaralı vaziyette yattıktan sonra uyanır. Şamil'in annesi Baha Hatun ve Fatimat bakımını üstlenir. Şamil hasta yatağında Gazi Muhammed ile Ruslara karşı giriştiği mücadeleyi hatırlar. Gazi Muhammed, Şamil'e önce İslamiyet'i yaymaları gerektiğini söylemiştir. 1832 yılında Rus ordusu Çeçenlere karşı kanlı bir savaşa girer ve birçok köyü yok eder. Gazi Muhammed şehit olur. Şamil Gimri'den kaçır. Ruslar, Gazi Muhammed'in na'şını Torqu'da bir yere gömer.

Şamil, uyanıp kendine geldikten sonra Müezzin Ali, Şamil'e olup biteni hayatını nasıl kurtardığını anlatır.

İmam Hamzat, Gazi Muhammed'in yerine imam olur. İmam olduktan sonra şer yuvası haline gelen Hunzah Hanlığı'na saldırır. Hamzat, Hunzah'ı ele geçirip oraya yerleşir. Bu arada Hacı Murat, intikam için Hamzat'ı öldürme planları yapar. Osman, Hamzat'ı vurarak camide öldürür. Şamil imam olarak seçilir.

İlyas, Şamil'in istediği yardımları toplayıp para kesesini alarak abisi Şuayib Molla'nın yanına gider. Hunzah'ın başına getirilen Ahmet, Ruslarla işbirliği yapar ve onları Hunzah'a davet eder.

Çar, General Rozen'i Şamil karşısında başarısız olduğu için azarlar. İlyas bu arada Şuayib Molla'ya Rus askerlerinden aldığı mektuptan bahseder. Şamil de General Kulugenov'un Rusların Hunzah'a askeri garnizon kurma fikrini öğrenir. Ruslar Şamil'in üzerine yürür. Ruslar yenilgiye uğrar. Şamil'in askerleri Tilit Avul'dan Aşilta Avul'a gider. General Feze Rus ordusunun yenilmesine çok kızır. Ruslar Aşilta Avul'a saldırarak çoluk çocuk demeden herkesi öldürür. Bunun üzerine Şamil ve askerleri geri çekilmek zorunda kalır. General Feze, Aşilta'yı yıkıp yaktıktan sonra Gergebil'e doğru ilerler. Şamil, yeni bir ordu toplayarak General Feze'nin karşısına çıkar ve onu yenilgiye uğratar. General Feze, zor durumda kalınca Şamil ile anlaşmak ister. Ancak Şamil, General'i küçük düşüren bir mektup yazar. General, Çar'ın bu mektup yüzünden kendisini görevinden alacağını söyleyerek Şamil'den mektubun üslubunu yumuşatmasını ister. Şamil bu teklifi kabul eder. General Feze, sahte raporlar düzenleterek başarısızlığını gizlemeye çalışır ve başarısızlığını başarı gibi göstermeye çalışır. General Klugenov da onun foyasını

ortaya çıkarır. Çar, Feze'nin başarısızlığını öğrenir ve durumun araştırılmasını ister. Bu arada General Feze, Çar'ın Kafkasya'ya geleceğini öğrenip telaşa kapılır ve Klugenov'u Şamil ile görüşüp Şamil'i barışa ikna etmek üzere görevlendirir. Şamil Klugenov'un teklifini kabul etmez ve hürriyetin tüm hazinelerden ve makamlardan daha önemli olduğunu söyler.

Hacı Murat, Rusların elinden fırtınadan yararlanarak kaçmayı başarır. Bir uçurumdan aşağı atlayarak Ruslardan kaçan Hacı Murat'ı Molla Ali, Aslanbek ve Yusuf bularak tedavi olması için bir mağaraya götürür. Hacı Murat'ın kırılan bacağını getirdikleri doktor tedavi eder. Yüzbaşı İvan General Pasof'a H. Murat'ın kaçtığı haberini verir. Hacı Murat yaraları iyileştikten sonra İmam Şamil ile bir araya gelir ve Ruslara karşı birlikte mücadele etmeye başlarlar. Çar, Şamil'e kendisine itaat etmesi karşılığında önemli vaatlerde bulunur; ancak Şamil bu teklifi reddeder. Şamil'in bu kararı sonucu General Feze görevden alınır. General Feze'nin yerine gelen General Grabe, Şamil'e karşı daha acımasız bir savaşa girişir ve Surhay Kule'yi ağır kayıplar vererek ele geçirir.

Şamil, Ahulgoh mağlubiyeti sonrası oğlu Cemaleddin'i Ruslara rehin olarak verir; ancak Ruslar sözünde durmaz Ahulgoh'a saldırmaya devam eder. Şamil ağır kayıplar verir oğlu esir olur ve kız kardeşi şehit düşer. Bunun üzerine Şamil Çeçenler ile işbirliği yapmak için geri çekilir. Şeyh Şamil, Çeçenler tarafından sevgiyle karşılanır ve Şamil onların yardımıyla düzenli bir ordu kurar. Bu arada İlyas, Şamil'e General Grabe'nin on bin kişilik bir ordu ile geldiğini haber verir. İlyas bu bilgiyi almak için Teğmen Pavlov ve Er Anatoliyi casus olarak kullandığını söyler. Bu istihbarat üzerine Şamil Şuayip Mollayı General Grabe'in ordusuna saldırması için görevlendirir. Şuayip Molla, General Grabe'ye ağır yenilgi verir. Çar, bu duruma çok sinirlenir ve Şamil'e karşı büyük bir orduyla saldırılması emrini verir. General Klugenov bunun üzerine Yasukul'a saldırır. Şamil Rus ordusunu yanlış istihbaratla aldatır. Bu arada Hacı Murat da Ruslara karşı başarılı saldırılar düzenler.

Şamil Rus kuvvetlerini Hunzah'ta kendi yaptıkları kalede hapseder ve Ruslarla işbirliği yapanları cezalandırır. Şamil, Ruslara karşı başarılı olduktan sonra Temirhan Şura'dan Dargo'ya çekilir. Şeyh Şamil, Hacı Murat'ı kendisine isyan etmiş gibi gösterip Rusların içine sokma planından bahseder. Bu arada Şamil'in adamı

İlyas Şamil'in yazdığı mektup vasıtasıyla Temurhan tarafından damatlığa kabul edilir ve Satanay kız ile evlenir.

Şamil, Hacı Murat'a planını anlatır ve onu Rusların içerisine Rusların elinde bulunan Müslüman topraklarındaki halkı kendi yanlarına çekmesi için casus olarak gönderir. Hacı Murat, Ruslara teslim olur; ancak bir türlü Prens Vorantsof'u kendi planlarını uygulamaya ikna edemez. Bunun üzerine bir kaçış planı hazırlar. Arkadaşları ile birlikte kaçarken köşeye sıkışır ve şehit olana kadar Rus askerleri ile savaşır. Ruslardan kaçmayı başaran Tav Sultan ve Aslanbek Şamil'in yanına gelerek olan biteni anlatır ve onun hizmetine girerler.

Şamil Ruslara karşı verdiği yıllarca süren mücadelede halkın fakirleştiğini bilir ve son umut olarak Osmanlı'dan yardım ister; ancak kendisi de zor durumda olan Osmanlı'dan yardım gelmez. Kafkas topraklarında yürütülen mücadelenin sonlandırılması için sesler yükselmeye başlar ve Ruslarla işbirliği yapılması cihat hareketinin sonlanması gerektiğini düşünenlerin sözcüleri Şamil'in annesinden oğlu ile savaşı durdurması için konuşmasını rica ederler. Baho Hatun, oğluna bu meseleden bahsedince Şamil, annesinin davalarına ihanet edenlerin oyununa alet olduğu için cezalandırılacağını söyler. Daha sonra istişareye yatan Şamil, annesinin alacağı cezayı üstlenerek kendisine yüz kırbaç vurulmasına hükmeder ve böylece davalarına ihanet edecek olan herkese iyi bir ders verir.

Gazi Muhammed, abisi Cemaleddin'i Rus esaretinden kurtarmak için Gürcistan Prensi David Çarçavadzade'nin eşini kaçırmak Ruslarla takas girişiminde bulunur ve abisini kurtarır. Cemaleddin ailesine geri döner; ancak geçen yıllar içinde Ruslara sempati duymaya başlamış ve babasının yürüttüğü davanın bir sonuca ulaşamayacağı kanaatine varmıştır. Cemaleddin bu düşüncelerinden babasına bahsedince Şamil oğlunu sürgüne gönderir. Zaten uzun bir süredir hastalıkla boğuşan Cemaleddin sürgün hayatı yaşarken vefat eder.

Kafkas halkı artık savaşmak istemez. Şamil'in en yakın dostları yanından bir bir ayrılır. Şamil artık savaşacak adam bulamayınca ve savaşı durdurması için baskılar artınca Osmanlı topraklarına ailesi ve maiyetinde bulunanlarla birlikte geçmek koşuluyla teslim olmayı kabul eder. Ruslar onunla anlaşmayı kabul eder;

ancak sözlerinde durmayarak onu tutsak alır ve Çar'ın yanına Petersburg'a götürürler. Çar tarafından büyük bir savaşçı olarak karşılanan ve gereken saygıyı gören Şamil, ailesi ile birlikte Kaluga şehrinde esaret hayatına devam eder. Şamil'in Kaluga'da süren on yıllık esaret hayatında Muhammet Kamil ismini verdiği bir oğlu daha olur. Çar, Şamil'in yıllardır devam eden İstanbul'a ve Hac ziyaretine gitme isteğini bir oğlunu rehine bırakması koşuluyla kabul eder. Şamil, İstanbul'a geldikten sonra Sultan Abdülaziz'den Çar ile oğlunun serbest bırakılması için konuşmasını ister. Sultan Abdülaziz, Şamil'in bu isteğini yerine getirir. Böylelikle İlyas isimli anlatıcının üç ay boyunca anlattığı Şamil destanı son bulur ve anlatıcı son olarak Satanay kızın şehit olduğunu üzülen ifade eder ve roman son bulur. Eserin son kısmında ayrıca bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme "Esere Yönelik Bazı Dikkatler" başlığı altında verildiği için bu kısımda bahsedilmemiştir.

Şeyh Şamil Kafkas Kartalı

Okay Tiyakioğlu'nun 2019 yılında yayınlanan eseri Şeyh Şamil'in efsanevi yaşantısını konu alan ve bu çalışmaya konu olan son Şeyh Şamil romanıdır. Bu eserde üçüncü kişi anlatıcı ve tanrısal bakış açısı kullanılmıştır. Son söz ile birlikte on üç bölümden oluşan eserde olaylar Şamil'in doğduğu 1797 yılından başlayarak onun öldüğü 1871 yılı arasındaki sürede geçmektedir.

Şirzat Muhammed, yaralı bir vaziyette düşmandan kurtulmaya çalışır ve bir mağaraya sığınır. Şirzat Muhammed'in yerini bulan Kazak askerleri onu köşeye sıkıştırır. Şirzat, Kazak askerlerine Müslüman olmasalar da Türk soyundan geldiklerini kendi mücadelelerine destek vermesini söyler. Ancak Kazak askerlerin lideri onun sözüne kanmayacaklarını söyler ve Şirzat Muhammed'i şehit eder. Bu arada kardeşi Dengav Muhammed'in Ali ismini verdiği oğlu Gimre köyü civarında dünyaya gelir. Dengav Muhammed rüyasında Hz. Ali'yi görür ve Hz. Ali, Dengav Muhammed'e oğlunun adını değiştirmesini söyler.

Yıl 1807'yi gösterdiğinde on yaşına gelmiş olan Ali, Nakşibendi tarikatından Menedi Hazretleri'nden dini dersler almaktadır. Menedi, Ali'ye artık ona daha faydalı olacağını düşündüğü Cemaleddin Kumuki isimli molla'nın yanına ders alması

için göndereceğini söyler ve Kafkasya'nın direnişinde ileride faydalı işler yapıp Osmanlı'ya yardım edeceğini söyler.

Ali'nin sık sık hastalanması üzerine Dengav Muhammed, Said Harekani'ye gördüğü rüyayı anlatır ve çocuğun sıhhat bulması için ismi Şamil olarak değiştirilir. Şamil yirmi yaşına geldiğinde artık gürbüz bir delikanlıya dönüşmüştür. Şamil arkadaşı Muhammed ve İbrahim ile birlikte Ruslara karşı yürütecekleri mücadelenin planlarını yapar. Şamil bu konuşmadan sonra Taş Şeytan'a giderek Ruslara fedailik yapan kazaklara ait cephaneliği patlatır. Daha sonra Şamil, cephaneliği nasıl patlattığını casuslar aracılığı ile cephaneliğin yerini nasıl öğrendiklerini arkadaşlarına anlatır.

Bağdat Mevlana Halit Dergâhı'na giden Şamil, orada eğitimlerine devam eder. Şeyh Şamil ve İbrahim, Kafkas halkının korkan ve miskin tavırlarını eleştirerek Kafkaslara dönme vakitlerinin geldiğini düşünürler. Şeyh Şamil, arkadaşı Muhammed'e davaları için onu lider olarak seçeceklerini söyler. Bu arada Şamil, rüyasında Ultar'ın yaşadığını görür.

Şamil, 30 Ocak 1825 tarihinde Gimri Nakşibendi Şeyhi Cemaleddin Kumuki'nin kızı Zahide ile evlendirilir. Şeyh Şamil, Orgeneral Aleksey Yermelov ve Kluge von Klugenov'un davet ettiği yemeğe katılır. Şamil bu yemek esnasında Rusların Türkler ile ilgili gerçek planlarından bahseder. Bunun üzerinde sarhoş bir Rus Binbaşı Türklerle karşı içinde beslediği nefreti kusunca İmam Muhammed ve Şamil, Ruslar ile ilgili gerçeği iyice kavrar ve gerekirse beşikteki çocuklarına kadar Ruslar ile savaşıacaklarını söylerler. Bu olaydan sonra Şamil ve adamları Rus yanlısı olan Kafkas Türklerini bir bir yakalayıp infaz ederler.

Daha sonra Şamil ve Gazi Muhammed, Ruslar ile işbirliği yapan Bahu Bike'nin bulunduğu Hunzak Kalesi'ne saldırırlar içeri girmeyi başarırlar; ancak bir tuzağa çekildiklerini öğrenen Şamil kendisine bu bilgiyi veren Taşof Hacı ile kaleden ayrılır. Bu arada Şamil, Gazi Muhammed kendisini beklemeden geri çekildiği için ona karşı darılır. Gazi Muhammed, savaşta olduklarını aldığı karar için üzgün olduğunu söyler. Gazi Muhammed'in yanında bulunan Budist Kalmuk Türk'ünün

davranışları Şamil'in hoşuna gitmez. Gazi Muhammed ne kadar fazla adamları olursa o kadar iyi olacağını söyler.

Bu olaydan sonra Şamil ve Gazi Muhammed Hunzaklılar ile anlaşma yaparlar. Rusların Tarku limanına ilerleyeceğini öğrenen Şamil, onlara baskın düzenler. Bu arada Rus sarayında bir taraftan Gazi Muhammed ve Şamil ile nasıl mücadele edecekleri tartışılırken diğer taraftan da Osmanlı ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa arasında yaşanan gerilimde kendilerinin nasıl bir taktik belirleyeceklerini konuşurlar. Tarku Limanı baskınından sonra Gazi Muhammed Şamil'e rüyasında şehit olacağını gördüğünü söyler ve yerine daha sonra Hamzat'ın geçmesini ister. Rusların Gimri'ye düzenledikleri saldırı esnasında Gazi Muhammed'in rüyası gerçekleşir ve kafasına aldığı bir kurşun ile şehit olur. Şamil de bu savaş esnasında ciddi yaralar alır. Hamzat'ın ısrarıyla savaş alanından uzaklaştırılan Şamil, Mehmet Ali tarafından Unsukul köyüne götürülür ve orada tedavi edilir. Şamil, yirmi beşinci günün sonunda uyanır; ancak tedavi süreci çok yavaş ilerler. Bu arada Şamil'in kız kardeşi Mesude Şamil'e babasının öldüğü haberini getirir.

Gazi Muhammed'den sonra başa geçen İmam Hamzat, Hacı Murat'ın başında bulunduğu bir grup tarafından suikasta kurban gider. Bu sıralarda Osmanlı Devleti, Kavalalı sorununu çözmek için Ruslardan yardım ister.

Şamil'in tedavi süreci devam ederken Abdülaziz Bey, Şamil'den kızı Fatımat ile evlenmesini ister. Şamil'in diğer eşi Zahide'nin durumdan haberdar olduğunu söyler. Şamil, bunun üzerine teklifi kabul eder.

Şamil, iyileştikten sonra Çar onunla anlaşmak ister. Şamil'e krallık teklif eder; ancak Şamil kati bir dille bu teklifi geri çevirir. Bu olaydan sonra Çar'ın Şamil'in başına koyduğu ödül için kiralık katiller Şamil'e suikast düzenler. Şamil suikasttan yara alarak kurtulur.

Ruslar tekrar Şamil'in adamlarına karşı taarruza geçer. Şuayyip Molla büyük bir kahramanlık yaparak Rus cephanesini patlatırken şehit olur. Şamil daha sonra Tilit'e saldıran General Feze'yi mağlup eder ve General Feze ölür. Yıl 1939'u gösterirken Ruslar Ahulgoh'a saldırır ve Şamil yetmiş gün boyunca kalede direnir.

Yiyecek yiyecekleri kalmayan Şamil, Ruslara oğlunu esir olarak vermek koşuluyla on beş günlük bir ateşkes imzalar. Bu arada Kont Abdan Ulutar ile tanışır ve Ruslara iblis diye nitelediği bu adamdan uzak durmaları uyarısında bulunur. Şamil Ahulgoğ'tan kaçmayı başarır. Çeçenlerin başlarına geçmesini istemesi üzerine Şamil Dargo'yu merkez yaparak Çeçenlerin başına geçer. Yeniden bir ordu kurar. Bu arada Ruslardan kaçan Hacı Murat da ona katılır.

Şamil'in peşine takılan Prens Vorontsov Andi'ye saldırır. Çok fazla kayıp verdikten sonra kaleyi ele geçirir ancak; yüzlerce Rus askerine karşılık Şamil'in sadece üç adamını öldürebildiklerini görür. Hacı Murat, Andi kuşatmasından kaçmayı başarır. Vorontsov bunun üzerine Dargo üzerine yürür ve karargâh kurar. Şamil ile düello yapan Vorontsov, ondan teslim olmasını ister Şamil de Çar Müslüman olursa teslim olacağını söyler ve Generale kendisine katılmasını teklif eder. Şamil, onun onurlu bir asker olduğunu söyler. Dargo'daki muazzam direnişten sonra Şamil yeni merkez olarak Venedo'yu seçer. Bu arada Şamil geri gelen Prens Vorontsov'u Gergebil'de bir kez daha mağlup eder ve ordusunun çoğunu kaybeden kont geri dönmek üzere gider. 1853 yılında Kırım Harbi'nin başladığı sıralarda sahte bir firarla Ruslara katılan Hacı Murat 1952 yılında Ruslar tarafından katledilir.

Artık savaşmak istemeyen Kafkas halkından bazı elçilerin Şeyh Şamil'in annesini aracı kılması üzerine Şamil kendi annesine de şeriat gereği ceza verir daha sonra bu cezayı kendi üzerine alarak kendisini kırbaçlatır. Şamil'in küçük oğlu Gazi Muhammed, abisi Cemaleddin'i kurtarmak için Gürcü Prenses'ini kaçıtır ve abisi ile takasın gerçekleşmesini sağlar. Şamil, oğlu Cemaleddin'in Rusların etkisinde kalmış olduğunu görünce onu sürgüne gönderir.

Şamil kendisine destek veren kimse kalmayınca ve Kafkas halkı artık savaşmak istemeyince Osmanlıya sığınmak koşuluyla teslim olmayı kabul eder. Ancak Ruslar, onu esir alırlar. Ona çok iyi davransalar da Şamil için bir şey değişmez. Sonunda Şamil iyice yaşlanınca Çar onun Hacca gitme isteğini kabul eder ve Şamil, Hac ziyareti sonunda kaldığı Medine'de vefat eder.

2.4. Timur'u Konu Alan Romanların Olay Örgüsü

Şarkın Büyük Hakamı Timurlenk

Dündar Alp'in 1912 yılından yani II. Meşrutiyet yıllarında yazdığı bir eserdir. Üçüncü kişi anlatıcı ve bakış açısı kullanılmıştır. Romanda olaylar, 1325 senesinde başlar. Timur'un Hindistan seferinden sonra son bulur. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1325 senesinde Türklerin asıl vatanı Maverünnehr'dir. Halk ayaklanarak Hüseyin Kürd'e karşı gelir ve onu uzaklaştırırlar.

Türk hanedanları arasında bulunan ve Yerlas hanedanından gelen Tar Ağa'nın oğlu Timur isimli genç aşk acısı çekmektedir. Timur, Vezir Kızgın'ın kızı Oğulcay'a âşıktır ve onu almak için Horasan'ın anahtarını çalarak Vezir Kızgın'a vermeye çalışır. Bu esnada Timur'un anahtarı çaldığı bekçiler anahtarın bir kopyasını yaparak paçayı kurtarmayı düşünürler. Tam da o sıralarda Türklerin saldırı düzenleyeceği duyurulur. Bu arada Timur ve Olcay'ın düğünün yapılacağı haberi de yayılır. Timur ve arkadaşları hedeflerine koydukları kişiden nasıl intikam alacaklarını konuşur ve intikam alacak kişi Timur olarak belirlenir.

Timur, kaleye otuz adam yollayarak aldığı anahtarlar ile içeri sızmak ister. Adamlarına Türklerin el kaldırmazlar ise saldırmayacaklarını ve düğün nedeniyle keyifli oldukları haberini yayarlarsa Türklerin kendilerine ilişmeyeceğinden bahseder.

Türkler Kızgın Vezir'e saldırmak için kalesini kuşatmışken Timur kalenin malzeme deposunu patlatır. Bu arada halk her tarafı yağmalamaya başlar. Horasan Kalesi alınır ve kaledeki en güzel sarayda düğün yapılır, ziyafet verilir. Timur sonunda çok sevdiği Olcay'a kavuşmuştur. Timur'un düğünü yapılırken Kızgın Vezir'in idamına karar verilir. Timur ve Olcay'ın düğünü yapılmış ve Hüseyin Kürd mağlup edilerek Horasan'dan dönmüştür. Kızgın Vezir'in çadırına bir gece yarısı bir suikastçi gelir ve onu göğsünden hançerleyerek öldürür. Bu olay üzerine Timur Oğuz Arslan'a katili bulması için görev verir.

Ertesi sabah vezirin ölüm haberini alan halk Timur'un etrafında toplanarak intikam naraları atar. Timur adamı Oğuz'un getirdiği raporu değerlendirir. Daha sonra kılık değiştirerek halkın arasında dolaşır ve Süleyman'a rastlar. Süleyman'ın ağzından laf alır ve Kızgın Vezir'i öldürenlerin Olcay'ı isteyenler ve onun için kavga edenler olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Timur intikam almak için askerlerini hazırlar.

Kızgın Vezir'in ölümünü planlayan grup Kaya Alp'in çadırında toplanır ve Süleyman'ı beklerler. Süleyman gelmeyince onun ihanet ettiğini düşünmeye başlarlar. Süleyman'ın durumdan haberdar olduğunu söyler ve Timur'un kesin haberi vardır derler. Bu arada Süleyman çadıra gelerek bizden intikam alacaklardır kaçmamız lazım der ve Tağlak Timur'un yanına gidip işi başka şekilde göstermek isterler.

Tağlak Timur'un huzuruna çıkan Süleyman Kaya Alp ve arkadaşları ondan merhamet isterler ve himayesine girmek isterler. Tağlak Timur, onların kendisine katılma isteğini kabul eder. Bu şekilde Kızgın'ın kendisine küstürdüğü halkı yeniden kazanabileceğini düşünür.

Sultan Tağlak Timur, Elmalık ve Semerkant üzerine yürüyerek her şeyi yakıp yıkar. Timur'un maiyetinde olan Kırgız ordusu menfaat hırsıyla Tağlak Timur'un huzuruna koşar. Tağlak Timur'un yanına gidenlerin arasında Timur'un amcası Hacı Seyfettin Barlas ve Bazezit Celayir de vardır. Timur Sultan'ın gözüne girmeyi başarır ve Maveräünnehir'e vali olur kendisine yönetim mührü ve kalabalık bir ordu verilir. Sultan Tağlak Timur'u kendisine kötüleyenlerin sözlerine kanar ve Timur'u valilikten alarak yerine oğlunu getirir. Hoca İlyas Maveräünnehir'in yeni valisi olur. Timur, sultanın gözünden düştüğünü anlar. Hoca İlyas'ın kendisine yardım için getirdiği çete başına bela olunca çetenin yaptığı olumsuz eylemleri Timur'un yaptırdığına dair babasına mektup yazarak Timur'a tuzak kurar.

Aradan geçen üç gün sonra Timur, ülkenin bu şekilde kötü yönetilemeyeceğine karar vererek yönetimi devralmaya karar verir ve halka saldıran Özbeklere hücum ederek halkı onlardan kurtarır. Bunun üzerine halk Timur'u alkışlar ve ona sevgilerini dile getirirler. Bu olaydan sonra Hoca İlyas'ın eski gücü

kalmaz. Bu arada Hoca İlyas'a gelen mektup Timur'un eline geçer ve Timur bu mektupta kendi idam kararının onandığını görür. Bu olaydan on beş gün sonra Sultan'ın adamı Bahadır giriştiği bir savaşta hayatını kaybeder. Timur'un eline geçen mektuptan sonra halk arasındaki popülaritesi yaptığı kahramanlıklarla gittikçe artar ve Maverâünnehir'de yönetimde hak iddia edebileceğini gösterir.

Bu arada Timur Semerkant alimlerinden Ali Şah'tan gelen mektup üzerine eşiyle birlikte Semerkant'a gitmek için yola çıkar. Yolda bir derebeyin yanında konaklayan Timur ve eşi derebeyin tuzağından kurtularak kaçmayı başarır. Timur daha sonra kendisine taraftar toplar ve ordu kurar. Halk Tağlak Timur'un haksız yönetimi karşısında Timur ve eşi Olcay'ın yönetimine onay verir. Bu arada Timur'u sevindiren bir hadise daha gerçekleşir ve Tağlak Timur ölerek yerine oğlu İlyas Hoca başa geçer. Bu olaydan sonra Sistan valisi ile savaşan Timur savaşı kazanır; ancak bacağından yaralanır ve o günden sonra topal kaldığı için Aksak Timur olarak anılır. Timur Eski Türk geleneklerine göre hükümdarlık koltuğuna geçtikten sonra Moğol geleneklerini bırakarak şeriat kurallarını getirir. Timur bu arada yoluna sürekli taş koyan kayınbiraderini affeder; ancak kayınbiraderi yolda saldırıya uğrayarak ölür.

Timur hükümdar olduktan sonra ülke içindeki karışıklıkları yok eder. Timur Eski Türk ülkelerine seferler düzenleyerek hükümdarlık sınırlarını genişletir. Bu arada Sultan Kamareddin'in kızı ile evlenerek ittifak yapar. Daha sonra Horasan Hükümdarı Hıyaseddin'i yenerek Horasan'ı da fetheder. Horasan'dan sonra Timur tüm Türkistan ve Amuderya bölgeleri ile Harezmi bölgesini fethederek Kıpçaklarla sınır komşusu olur.

Timur fetihlerine devam ederken önüne çıkan Toktamış'ı da savaşta yener ve Toktamış kaçar. Aradan dört yıl geçtikten sonra Toktamış tekrar Timur'a saldırır. Toktamış'ın kadınlara, çocuklara ve yaşlılara saldırması Türk geleneklerine aykırı olduğu için Timur iyice sinirlenir ve Türkler ile ittifak kurarak Toktamış'a merhamet göstermeme kararı alır. Timur, Toktamış'ı mağlup eder ve kellesi kendisine takdim edilir.

Timur hâkimiyet sınırlarını günden güne genişletir ve Azerbaycan'ın son hükümdarının kızı ile torununu evlendirerek yeni ittifaklar kurar. Timur Türk

hâkimiyetini de ele aldıktan sonra hedefini İran'a çevirir. Timur'un İran üzerinde gönderdiği ordusu başarılı olmaz. Bunun üzerine Timur, İran üzerine daha büyük bir güçle yürür ve İran'ı mağlup eder. Diyarbakır ve çevresini ele geçirir. Timur İran'da kendisini öldürmeye teşebbüs eden Hızır isimli adamı affederek kendisine bağımlılık yemini ettirir ve ordusuna kumandan olarak alır. Daha sonra Semerkant'a geri döner.

Timur, fetihlere doyamaz ve doksan iki bin kişilik ordusuyla Hindistan'a saldırır. Timur casusu Taştagay aracılığı ile aldığı istihbarat doğrultusunda Sultan Murat'a saldırır ve yener. Bu arada Timur, kendisine Hindistan'da hazırlanan tuzaktan haberdar olur ve tuzağa düşmez. Timur, Hindistan seferinden döndükten sonra Semerkant'ta bir cami yaptırır.

Timurlenk

M. Turhan Tan'ın ilk baskısını 1935 yılında yapan romanında olaylar üçüncü kişi anlatıcının ağzından ilahi bakış açısıyla nakledilmiştir. Olaylar Timur'un Hindistan seferi ile başlar ve Timur'un ölümüyle son bulur. Romanın olay örgüsü şu şekildedir:

Timur'un Hint seferi sırasında sıska ve zayıf vücutlu bir Hintli Timur'a yaptığı seferden dönmesini söyler. Timur'a gelecekle ilgili görüntüler göstermesine rağmen Timur, Hintliyi dinlemez ve yüz bin kişilik Türk ordusuyla Sint Nehri'ni geçer. Timur yanında bulunan Molla'ya kendisiyle ilgili anlatılan efsanelere inanırken Hintlinin söylediklerine neden inanmadığını sorar. Molla Timur'un haklı olduğunu Hintlinin görüntüleri gösterirken Timur'un ayık olduğunu söyler. Timur Keşmir'i ve Delhi'yi aldıktan sonra ilerlemeye devam eder ve Hintliye hani nerde söylediğin felaketler der. Hintli yakında kötü haberleri alacağını söyler. Hintli'nin söylediği gibi birkaç gün sonra Timur'un kızının ölüm haberi gelir. Timur bu haber karşısında kızının ölümü için tüm esirlerin kurban edilmesini söyler. Timur daha sonra Hintli müneccime oğlunun ölmeyeceği konusunda kehanette bulunması gerektiğini söyler. Hintli, Timur'a tekrar oğlunun öleceğini söyler. Hintli, bilinmeyen bilmenin ilahların işi olduğunu belirtir. Hintlinin kehanetlerinin gerçek olması üzerine Timur nasıl olur da Hintlinin tanrısı Siva'nın Allah'tan üstün

olabileceğini düşünür. Timur bu düşünceleri aklından çıkarıp tövbe ettikten sonra Hintlinin zehirli bir yılan olduğunu söyler.

Timur yakın dostu Molla'nın yaptığı katliamdan sonra aklını kaçırmayı üzerine Hintli ile konuşur ve tanrısı Siva'nın anlaşma yapıp yapamayacağını sorar. Hintli yüz bin kişiyi öldürmeseydin yapardı der. Timur Siva kızını öldürdüğü için intikam aldığını ödeştiklerini söyler. Hintli, Timur'a yaptığı seferden geri dönerse Siva'nın merhamete geleceğini söyler. Timur, bunun üzerine sinirlenir ve Hintli kâhini serbest bırakıp eğer Siva oğlumu öldürürse ben de tek bir canlı Hintli bırakmam der. Timur'un ordusu ve Hint ordusu karşı karşıya gelir ve Timur geri çekilmek zorunda kalır. Timur bu mağlubiyetin sebebinin Hintli kâhin olduğunu düşünür.

Timur, Hintlilerin filleri yenmek için ordusunda bulunan develerin üzerine çalı bağlatıp onları ateşe verir. Ateşten korkan filler bozguna uğrayarak Hint ordusunun üzerine doğru koşar. Bunun üzerine Timur Hint ordusunu tamamen bozguna uğratarak Delhi kalesini de zapt eder. Timur, çıplak Hintli'yi şehirde karşısında görür ve ona Siva'nın kendisinden daha kudretli olmadığını söyler. Askerlerine şehirdeki değerli eşyaları yangından kurtarmalarını söyler ve Delhi sarayına giderek elde ettiği bütün şan ve şöhretin boşuna olduğunu dünyanın faniliğini düşünür.

Timur, sonunda Hintlinin söylediklerini haklı bulur ve oğlu Ömer Şey için iyi bir akıbet vaat edip edemeyeceğini sorar. Hintli fanilerin sonunu Huda'nın belirleyeceğini söyler. Bu kehanetten sonra Timur'un oğlu da ölür. Bunun üzerine Timur, Hintlilerin hepsini öldürmek üzere harekete geçer ve Hintliler dört bir yana kaçar. Timur mağaralarda ve dağlarda saklanan tüm Hintlilerin de öldürülmesi emrini verir. Bu arada aklını yitiren hoca da Hintli kâhini çıplak elleriyle boğazladıktan sonra kendisi de can verir.

Timur, Hint Seferi'nden dönerken ölen eşi Olcay Hatun ile yaşadıklarını düşünür ve onu özlemle yad eder. Timur, Olcay Hatun öldükten sonra Tuğu Turhan Hatun ve daha sonra İslam Hatun ile evlenmiştir. Bu evliliklerden sonra Timur Moğol beylerinden Hızır'ın kızı Tevekkül'e âşık olur ve kızı bir tüccar kılığında

girerek kendisine âşık etmek ister. Daha sonra kıza gerçek kimliğini açıklayarak onunla evlenmek istediğini söyler. Tevekkül, Timur ile evlenmek istemez; ancak annesi ve babası on beş yaşındaki kızı zorla ikna ederler. Tevekkül sonunda çaresiz kabul eder ve Timur'a evlenmek istediğini söyler. Timur bu cevap üzerine üç ay olmadan görücülerin geleceğini söyleyerek başkente döner. Timur, Semerkant'a ulaştıktan sonra düğün hazırlıklarını başlatır. Yapılan gösterişli düğün hazırlıklarından sonra Timur, Tevekkül ile evlenir; ancak Tevekkül'ün tavırlarında çok değişiklik olmaz. Timur, Tevekkül'ün rızası olmadan kıza bir şey yapmak istemez, kıza karşı mağlup olup ve onu rahat bırakacağını söyler.

Bu sıralarda Timur, İsfahan'da Ali Koçapa tarafından isyan çıktığını öğrenir ve bu isyanı bastırmak için yola çıkar. Timur isyanı kanlı bir şekilde bastırır ve Tevekkül'e gözdağı vermek için yaptığı katliamı gösterir. Tevekkül bu manzara karşısında kötü olarak hastalanır. Timur, Tevekkül'ü çok sevdiği için yurdun her bir tarafında onu iyileştirmek için çareler arar. Daha sonra Tevekkül'ü iyileşmesi için Moğolistan'a gönderir. Bu arada Timur ve Osmanlı hükümdarı Beyazıt arasında yapılan mektuplaşmada Beyazıt'ın Timur'a yazdığı mektupta kullandığı üslup sert olunca Timur sinirlenir; ancak tekrar elçi göndererek Beyazıt'ın kendisine boyun eğmesini ve oğullarından birisini rehin olarak göndermesini söyler. Beyazıt bu teklifi kabul etmeyince Timur, Casus Balı Fazıl'ı Anadolu'ya göndererek Osmanlı'nın tüm zayıf yönlerini öğrenir. Ağustos 1400 tarihinde Timur, askerleri ile Sivas'a gelir ve on sekiz günde Sivas'ı mağlup ederek ele geçirir. Timur bu arada ordusunun yönünü Halep'e çevirir ve o sırada karşısına çıkan orduyu yok eder. Timur rotasını Şam'a çevirir ve Şam'dan ağır vergiler aldıktan sonra Gota Sahrası'na doğru yola çıkar. Timur bu esnada kendisini iki sefer tuzağa düşmekten ve ölümden kurtaran Gazel isimli kıza ve yanındakilere teşekkür edip onların kendisiyle kalmasını söyler; ancak onlar kabul etmez. Bu arada Timur'un casusu Fazıl, mektup göndererek Türk beylerini Beyazıt'a karşı kışkırttığını ve Timur'un savaşması için yolundaki engelleri kaldırdığını söyler.

Vezirleri Beyazıt'a Timur'a karşı savaşmamasını söylerler; ancak Beyazıt onları dinlemez ve hazinesini vermek istemez. 1402 senesinde Ankara Çubuk ovasında Timur ve Beyazıt'ın orduları karşı karşıya gelir. Savaş Timur'un aleyhine

doğru giderken Aydın MenteŖeođlulları taraf deđiŖtirerek Türk Trkle savaŖmaz deyip Timur'un saflarına geçer. Bunun zerine Beyazıt'ın ordusu yenilir ve Beyazıt tutsak alınır. Timur, Beyazıt'ı öldürmez; ancak onun eŖini kendi haremine alarak raks ettirir. Beyazıt bu manzarayı görünce dayanamaz ve fel geçirir. Beyazıt tünel kazıp kaçmaya alıŖırken Timur'a yakalanarak zincire vurdurur ve hapsedtirir. Beyazıt içine dŖtđ duruma daha fazla tahammül edemez ve yüzüğünün taŖında bulunan zehri içerek hayatına son verir. Timur, Beyazıt'ın ölüm haberine üzülür. Bu arada Timur'un torunu Mehmet, on dokuz yaŖındayken ölür ve Timur bu hadiseye çok üzülür. Timur Semerkant'a geri döner ve torunu Mehmet adına yapılan medreseyi ziyaret eder. Daha sonra çok sevdiği Tevekkül' görür. Tevekkül, Timur'u gördükten sonra tekrar yatağa dŖer ve birkaç gün geçtikten sonra ölür. Timur, sevgilisinin ölümünden sonra büyük bir boŖluđa dŖer. Timur, bu kederli hadiseden sonra Çin zerine sefer yapmaya karar verir ve yola çıkar. Timur, Otrar'da dinlenmek için durduğunda hastalanır ve 14 Ŗubat 1405 tarihinde ölür.

Timurlenk ve üç Bozatlı

Ziya Ŗakir'in İlk baskısını 1943 yılında yapan eserinde üçüncü kiŖi anlatıcı kullanılmıŖtır ve eser ilahi bakıŖ açısıyla kale alınmıŖtır. Romanda olaylar HarzemŖah Sultanı Hüseyin Sofu'nun ölümü ile baŖlar, Timur'a suikast düzenlemek isteyen  bozatlının suikast baŖarısız olunca kendilerini ldrmeleriyle son bulur. Romanın olay rgs Ŗu Ŗekildedir:

HarzemŖah Sultanı Hüseyin vefat eder. Mirza, Urkent'ten Semerkant'a gelerek Hüseyin Sofu'nun ölümünü Timur'a haber verir ve yerine oğlu Yusuf'un geçeceğini söyler. Timur bu bilgiyi aldıktan sonra casusu Mirza'yı tekrar Harzem ülkesine gönderir. Bu olaydan sonra Timur 19 yaŖındaki oğlu Cihangir'i yanına çağırarak beŖ bin kiŖilik bir birlikle Urkent kalesini kuŖatmasını söyler. Cihangir Urkent'i kuŖattıktan sonra Yusuf Sofu, Timur ile on yıllık bir barıŖ anlaŖması yapmak ister. Bu arada Urkent surları önünde karargâh kuran Cihangir, derviŖ kılığına girerek Harzem sarayına girer ve orada Yusuf Sofu'nun kardeŖi Aksofu'nun kızı Susen'le karŖılaŖarak ona aŖık olur.

Cihangir, Mirke ile konuşur ve ona Susen'den bahseder. Kaleyi almak için babasından emir beklediğini söyler ve Mirke'den Susen'in sevgilisinin kim olduğunu öğrenmesini ister. Cihangir, Mirke'den Susen'in sevgilisinin zamanında babasının sürgün ettiği Sarıboğa olduğunu öğrenir. Cihangir Sarıboğa ile görüşmek ister. Bu arada Cihangir babasına gönderdiği raporun sonucunda isterse kaleye saldırıp alabileceğine dair bir mektup alır. Cihangir bu haber üzerine Yusuf Sofu'ya üç gün mühlet verir. Üç gün sonra saldıracağını söyler. Bu arada Harzem elçileri gelir ve Cihangir elçilerle konuşarak Yusuf'a barışı sürdürürlerse saldırmayacağını söyler. Cihangir'in elçi kafilesi Yusuf'un sarayına gider ve taleplerini bildirirler, ayrıca Cihangir'in Susen'i de istediğini söylerler. Yusuf Sofu, Susen'i çağırarak Cihangir'in talebini iletir. Susen bu talebi duyunca hayır der ve bayılır. Yusuf Sofu, Susen'in dadısı Zühre Bacı'dan Susen'in kendi oğlu Argon'u sevdiğini öğrenir.

Yusuf Sofu'nun Susen talebini reddetmesi üzerine Cihangir kaleye saldırma kararı alır. Susen, halkının kendisi yüzünden savaşa girmesini istemez ve Argon'a olan aşkını kalbine gömerek evlilik teklifini kabul eder. Yusuf Sofu, düğün hazırlığına başladığı sırada Sarıboğa Yusuf Sofu'ya bu evlilik teklifini kabul etmemelerini bunun tüm itibarlarını yok edeceğini söyler ve Timur'dan intikam almak için ona yardım edeceğini. Süsen'i kendisinin de sevmesine rağmen kızı Argon'a bırakacağını söyler. Yusuf Sofu bunun üzerine Cihangir'i oyalamak için onlara kışı geçirmeden düğün yapılamayacağını ilkbaharda düğün yapılmasını söyler. Cihangir bu kararı kabul eder. Cihangir, Yusuf Sofu ile vedalaşarak ordusuyla geri döner.

Sarıboğa kendisi gibi Timur'dan nefret eden Adil Şah ve Hatay Bahadır ile bir araya gelerek Timur'dan intikam almak için plan yapar. Bu arada Cihangir ülkesine geri dönerek olan biteni Timur'a anlatır. Timur bu duruma memnun olur. Cihangir düğün tarihi yaklaşırken sürekli olarak Süsen'i düşünmeye devam eder. Susen de geceleri gizli gizli Argon ile buluşur. Sarıboğa da her ne kadar Yusuf Sofu'ya Susen'den vazgeçeceğini söylese de ondan vazgeçemez.

Timur Semerkant'ı köşklele, bağlarla ve bahçelerle süslemiştir. Semerkant'ın yakınlarında ormanlık alanda avlanırken onu öldürmek isteyen Sarıboğa Timur'u tuzağa düşürür; ancak fırlattığı mızrak Timur'un göğüs zırhını delmez. Bu arada

Timur Sarıboğa'nın peşinden Adil Şah ve Hatay Bahadır'ı gönderir. Sarıboğa'da foyaları ortaya çıkmasını diye onlarla vuruşur ve birisinin kılıcını kırar diğerini de yaralayarak kaçar. Timur avı bitirir ve sarayına geri döner. Timur kendisine düzenlenen suikastta Adil Şah ve Hatay Bahadır'ın parmağı olduğunu öğrenir ve onların kılıcsız olarak hizmetinde bulunmaya devam edeceklerini söyler. Bu onlar için çok büyük bir utanç kaynağı olur. Adil Şah ve Hatay Bahadır ertesi gün saraydan kaçar ve Sarıboğa ile buluşurlar.

Timur'a düzenlenen suikastın başarısız olması üzerine Yusuf Sofu vaat ettiği gibi Susen'i Cihangir'e gelin olarak gönderir. Timur Özbek Prensesi'ni karşılar. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Bu arada Hatay Bahadır, Sarıboğa ve Adil Şah, Kaşgar'a kaçarlar. Özbek noyanı olduğunu söyleyen Hatay Bahadır, bir Türk hükümdarı olan Kameroneddin'in kızını at yarışında yenerek kızına talip olur ve Timur'un düşmanı olan Kameroneddin'e Timur'dan intikam almak için yaptıklarını anlatır. Kameroneddin Hatay Bahadır'ın hikâyesini dinledikten sonra onu damadı olarak kabul eder ve ordusuna kumandan olarak atar.

Bu arada Hatay Bahadır, sarayda kalırken bir gün huzuruna gelen falcı kadının Timur'un casusu olduğunu anlar ve onu yakalatarak sorgular. Kadınlı birlikte çalışan çocuğu da yakalarlar; ancak onlardan laf alamazlar. Bunun üzerine casuslar idam edilir. Kaşgar kalesinin giriş çıkışları tutulur. Buna rağmen Timur'un Aydoğan isimli casusu kaçmayı başarır ve Semerkant'a gider ve olan biteni anlatır. Timur da aldığı istihbaratı vezirleriyle paylaşarak Kaşgarlıların ve Kıpçaklıların kendisine karşı birleştiğini söyler. Timur Aydoğan'ı tekrar Kaşgar'a gönderir.

Bu arada Yusuf Sofu oğlu Argon'un aşk acısından harap olduğunu gördükçe Timur'a kahreder. Sarıboğa ile gizlice buluşarak yaptıkları saldırı planını anlatır. Ancak tüm önlemlere rağmen kendisine karşı yapılan planlardan haberdar olur ve yavaş yavaş hazırlıklarını yapar. Timur, Kamer Han ve Hatay Bahadır'ı tuzağına düşürür ve onların ordusunu yok eder. Yenilen Hatay Bahadır, Timur'a bu seferlik kurtulduğunu söyleyerek kaçar; ancak eşi Dilşadağa esir düşerek Dilkuşa Sarayı'na nakledilir.

Hatay Bahadır ve Adil Şah, ittifak yapmak için gittikleri Orus Han'ın kendilerine tuzak kurması üzerine oradan kaçarlar. Bu ara Lama May isimli bir şifacı ile tanışır ve onunla anlaşarak ona bir zehir yaptırırlar. Hatay Bahadır, Kaşgar'a geri dönerken yolda Dilşadağa'nın Timur ile evlendirileceğini öğrenir. Timur'un kardeşi Kutluk Türkan'ın yanında kalan Dilşadağa ondan Timur'un Kaşgar'a saldırmamasını rica eder. O da bu isteği Timur'a iletir. Timur hainlerin iadesi ve izdivaç şartıyla anlaşmayı kabul eder. Dilşadağa da durumu babasına bildirir ve düğün hazırlıkları başlar. Sarıboğa, Hatay Bahadır'dan aldığı zehri Susen'e verir o da eşi Cihangir'i zehirler. Timur oğlunun ölümüne çok üzülür.

Bu olaydan sonra Timur'a karşı başarılı olacağını düşünen Kamer Han, Adil Şah ve Hatay Bahadır tekrar ordu toplayarak Timur'a saldırmaya giderler; ancak yine Timur'un tuzağına düşerek ordularını kaybederler. Askerleri öldükten sonra Kamerhan Moğol askerlerinden kaçarken uçurumdan aşağı düşerek ölür. Timur Kamer Han'ı yok ettikten sonra Yusuf Sofu'nun üzerine yürür ve üç ay süren muhasara sonunda kaleye hapsolan Yusuf Sofu ölür. Sarıboğa'nın kafası kesilir. Timur, kaleyi ele geçirir ve saraya gelini Susen'i oturtur. Timur'u mağlup edemeyen Hatay Bahadır ve Adil Şah birbirini öldürür.

3. BÖLÜM

TEMATİK İNCELEME

3.1. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Türklük

Bu çalışmada kullanılan eserlerin tamamında Türklük kavramı okurun karşısında çıkmaktadır. “*Türk*” sözü cins isim olarak ‘güç-kuvvet’ sıfat hali ile ‘güçlü-kuvvetli’ manasına gelmektedir” (Çandarlıoğlu 2003: 10).

Şeyh Şamil ve Timur Türk olup olmadıkları tartışılan isimler olmasına karşın Türk romancılar tarafından Türklük bağlamında ele alınmışlardır. Çalışmanın önceki bölümlerinde dikkatlere sunulduğu üzere bu konudaki farklı görüşlere temelde bir izah getirilmeye çalışılmış ve bu isimlerin Türk tarihi ile olan bağları tarihsel veriler ışığında ortaya konulmuştur. Ayrıca Yusuf Akçura gibi bazı isimler Moğolları da Türk geleneğinin bir parçası olarak kabul ederler. Bu bakımdan Timur’un baba tarafının Türk olmasıyla birlikte bazı tarihçiler ve edebiyatçılar Moğolları da Türk tarihinin bir parçası olarak ele almaktadır.

“*Türkler*’ dediğimiz zaman, etnografya, filolocy ve tarih müntesiplerinin bazan ‘Türk-Tatar’, bazan ‘Türk-Tatar-Moğol’ diye yâd ettikleri bir ırktan gelme, âdetleri, dilleri birbirine pek yakın, tarihî hayatları birbirine karışmış olan kavim ve kabilelerin mecmû’nu [toplamını] murad ediyoruz” (Akçura 2018b: 15).

Ziya Gökalp ise: “*Türkçülüğün uzak ideali ise, Turan’dır, kimilerinin sandığı gibi, Türklere başka, Moğolları, Tunguzları, Finuvaları, Macarları da içine alan kavimler karması değildir*” (2010: 25) der ve Moğolların Türk olmadığını belirtir.

Bu söylenenlerin yanında bilinmektedir ki Moğollar ve Türkler arasında aynı coğrafyayı paylaşmanın ve iç içe yaşamanın getirdiği birçok kültürel birliktelik vardır. Bu birliktelik bazı Moğol kabilelerinin zaman içerisinde Türkleşmesini sağlamıştır.

“*Uygur kâtipleri ve devlet adamları tüm sivil yönetimi ellerine geçirmişlerdir. Moğollar Türkleşmeğe başlamış ve kısa zamanda tamamen Türkleşmişlerdir. Timur’un tüzüğü ve Altınordu Yarlıkları hep Uygur yazısı ile yazılmış, on beşinci yüzyıl sonuna kadar resmi ve devletlerarası yazışmalarda, paralar üzerinde Uygur*

yazısı devam etmiştir. Uygurların kitapları kâğıt üzerine yazılıp basılmıştır. Bu, Çin kâğıdından farklıdır. Uygurlar'ın kendi kâğıt üretim yerleri bulunmaktadır” (Şencan 2007: 86-87).

Türk tarihiyle ve Türklerin akraba oldukları milletlerle ilgili tartışmalar bulunsa da Timur ve Şeyh Şamil Türk olmaları hususunda güçlü deliller bulunan isimlerdir. Bu isimlerin Türk romancıları tarafından da bu bakış açısı ile ele alındığı görülmektedir.

Dündar Alp'in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk* isimli romanında şu kısımlarda Türklük vurgusu görülür:

Bu romanda Türklerin asıl vatanının Maverâünnehir olduğuna vurgu yapılır. Daha sonra eserin ilerleyen kısmında Timur'un Horasan galibiyeti esnasında Türk askerlerinin şehre hücum ettiği şu kısımda yaşananlar Türklük vurgusunun yapıldığı kısımlardandır:

“ Bu sırada kapının bekçisi ile yaralı olan Seyit Ali hiç dışarıya çıkmamıştı. Türkler'den iki üç kişi oraya hücum etmişti.

İçeride zavallı bir hasta ile bir kadın ve bir de teslim olmuş bir bekçi vardı.

Bunlara saldırmak Türklerin âdeti olmadığı halde, bazı şahısların yağmada bulunmak için merhametsizce onların üzerine hücum ettikleri görüldü.

Üçünü de bağlamak üzereydiler. Arkalarından bir ses:

-Türkler, hasta, kadın, çocuk ve ihtiyarlara dokunmazlar siz ne yapıyorsunuz?” (Dündar Alp 2005: 39)

Görüldüğü üzere bu kısımda Türklerin savaş ahlakı üzerinde durulmuştur.

Timur mecliste Hindistan'a savaş açılıp açılmamasını tartışır ve oradaki danışmanlar Hindistan'a harp yapılmaması gerektiğini çünkü Hint halkının kültürünün değişik olduğunu oraya yerleşecek olan Türklerin Türklük özelliğinin kaybolacağını düşünürler. Timur biraz düşündükten sonra savaş kararı alır. Türkler doğuştan asker olduğundan bu kararı sevinçle karşılarlar. Savaşa böyle güle oynaya gitmek yalnız Türklere özgü bir şeydir (Dündar Alp 2005:168).

Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli romanında Timur'un Türk olduğu şu ifadelerle vurgulanır:

Timur'un Mollası çıplak Hintli ile konuşurken Timur'un Barlaslardan geldiğini ve Barlasların Türkün en asil uruğuna bağlı olduğunu Timur'un babasının Turgay Bey olduğunu anlatır. Timur, doğduğunda eli yumulu kanla dolu olarak doğduğunu anası Tekin Hatun'un Cengiz Han hazretleri sülalesinden olduğunu büyük atasının da tıpkı kendisi gibi eli kanla dolu ve yumulu olduğu halde doğduğunu bildiği için annesinin oğlunun da öyle doğduğunu görünce sevinip atam Temuçin gibi doğdu dediğini söyler. (Tan 2012: 23)

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eserinde şu kısımlarda Türklük vurgusu vardır:

Yaşlı adamsa kalabalığın hanın kızı için toplandığını at yarışı tertip edileceğini kıza talip olan adayların yarışta kızı geçmesi gerektiğini hanın kızının yanında diğer seçilmiş kızların da bulunduğunu hanın kızını kapamayanlar bu kızı kaparak elde ettiklerini bunun bir Türk töresi olduğunu söyler (Şakir 2011: 153-154)

Buna karşın eserde Timur, Türk olarak ifade edilmez Moğol olarak ifade edilir. Kaşgar hükümdarı Kamededdin'in Türk asilzadesi olduğundan ve Kaşgarlıların kızlarının büyük bir hürriyet içinde çarşılarda pazarlarda gezdiklerinden bahsedilir. Kaşgarlı kızların erkeklerden çekinmediği çalınan şarkılara iştirak ettiği ve tıpkı erkekler gibi at yarışına katıldığı söylenir.

Samih Nafiz Tansu'nun eseri *Çarlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil* isimli eserinde Şamil bir Avar Türkü olarak anlatılır. “*Soylu bir aileden gelen Şamil'in soyu beş göbek geride Emirhan'a dayanır*” (Tansu 1973: 5).

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil* isimli romanında ilk olarak Türklüğe Kafkasya halkları üzerinden şu şekilde vurgu yapılır:

“*Bilindiği gibi Kafkasya dediğimiz bu topraklarda tek bir Rus yaşamazdı. Bu topraklarda yaşayanlar, çoğunluk Torani, yani Türk ırkından gelen bir takım yiğit kavimlerden ibaretti*” (Sertoğlu 1972: 5).

Eserde ayrıca Avarlardan bahsedilir ve Avarların özgürlüklerine ne kadar düşkün oldukları şu ifadelerle vurgulanır:

“Bu iki misal Avarların hürriyetlerine ne derece bağlı, düşmanın maksat ve gayesini anlamakta ne derece uyanık olduklarını apaçık göstermektedir” (Sertoğlu 1972: 168).

Eserin ilerleyen bölümlerinde Şeyh Şamil’in adamlarının ve oğullarının Prens David’in eşini ve kızını kaçırdığı kısımda Avar olarak ifade edildiği görülür.

“Şimdi bütün zihinleri tek bir soru kemiriyordu:

Bu, akla, hayale gelmez cüreti gösteren kimlerdi? Prensın karısını, kızını ve baldızını ne maksatla kaçırmışlardı?

Biri bir ağaca bağlanmış olarak terk edilen Gürcü’yü bulunca durum biraz aydınlanır gibi oldu. Adam onların Gürcü değil, Avar olduklarını, aralarında bu dille konuştuklarını söylüyordu” (Sertoğlu 1972: 223).

Görüldüğü üzere Murat Sertoğlu’nun romanında Şeyh Şamil, dolaylı da olsa Avar olarak ifade edilmektedir. Birçok tarihî kaynak da Avarların Türk olduğunu söylemektedir.

Eserin son kısmında da Türklüğe yine Şeyh Şamil’in aile fertleri üzerinden ve Hacı Murat üzerinden vurgu yapılır.

“İmam Şamil’in ailesi, daha sonra Kafkasya’dan gelmiş bulunan birçok kimselerle beraber bugün de Türkiye’de temiz birer Türk vatandaşı olarak yaşıyorlar. İçlerinde pek çoğu Türk Ordularında kıymetli, unutulmaz hizmetlerde bulunmuşlar, generalliklere kadar yükselmişlerdir. Bugün de bunların sayısı az değildir” (Sertoğlu 1972: 303).

Murat Sertoğlu romanın sonunda Kafkas Türklerinden M. Rasih Savaş’ın gönderdiği mektubu paylaşır. Bu mektupta Hacı Murat, Türk olarak ifade edilir (Sertoğlu 1972: 303).

Oğuz Özdeş’in *Şeyh Şamil* romanında Türklük vurgusunun birçok yerde yapıldığı görülür. Eserin hemen başında Kafkas Türklerine bir iltifatta bulunulur.

“Kahramanlık menkıbeleriyle ve eşsiz doğa güzelliğiyle dolu olan Kafkasya, Orta Asya’daki Büyük Göç’ün sonunda, Avar Türklerinin ve Çeçenlerin ikinci vatanı olmuştu.

(..)

Kahramanların yatağı ve Kafkas Kartalı Şeyh Şamil'in otağı işte burasıdır.

Yüzyıllardan beri burada hüküm süren Türklerin son kalıntıları olan Çeçenler, 1944 yılında Ruslar tarafından Sibiryaya sürüldüler. Bunlar, Şeyh Şamil'in, Hacı Murad'ın ve 1830'dan 1859 yılına kadar Ruslarla yılmadan savaşan en gözde mücahitlerin torunlarıydı.

Çalışkan, çevik, tok sözlü, cesur ve savaşçı olan Kafkas Türklerinden dört milyon kadarı, halen ülkemiz sınırları içinde yaşamaktadırlar

Orta Asya'dan buraya göç ettiğinden beri, aynı Türk soyundan geldikleri için, kader, örf-adet, din ve lisan birliği içinde, bir millet karakterini yitirmeden yaşayan Kafkas Türkleri, tarih boyunca özgürlükleri için durmadan savaşmışlardır.” (Özdeş 1977: 5-6).

Oğuz Özdeş'in bu eserinde Çeçenleri ve Avarları Türk olarak gördüğü ve öyle ifade ettiği görülür. Roman kahramanlarından Gazi Muhammed'in şu ifadelerinde de Türklük konusunda şu şekilde vurgu yapıldığı görülmektedir.

“Şeyh Hazretleri, bilirsiniz ki Türk ulusu ulu bir çınar, biz Kafkaslılar da bu çınarın dallarından biriyiz” (Özdeş 1977: 18).

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Şuayip Molla'nın bir Rus asker olarak yetişen ve kendilerine esir düşen Panov'un babasının Türk olması hasebiyle söyledikleri eserde Türklüğe vurgu yapılan kısımlardandır.

“Öyleyse başını dik tut, diye bağırdı. Ben Türküm diyen kişi göğsünü germeli, başını kaldırmalıdır. İşte böyle...

Başını dikleştirdi, göğsünü şişirdi, çelik bir yay gibi gerdi vücudunu:

Ben Türküm!...diye gürlledi” (Kuleli 1998: 90).

Bu eserde görüldüğü üzere Türklük yüceltilmiş ve Panov'un Türk olduğu için kendisiyle gurur duyması gerektiği söylenmiştir. Eserde yine Hacı Kasım'ın kendisinin Müslüman Türk olduğunu söylediği kısım da Türklük vurgusunun yapıldığı bir diğer kısımdır (Kuleli 1998: 28).

A. Yılmaz Boyunağa'nın *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* romanında Şeyh Şamil Türk olarak ifade edilir ve Şeyh Şamil Müslüman Türklerin özgürlüğü için Ruslara karşı savaşmaktadır.

Okay Tiryakioğlu'nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde Türklük vurgusunun sıklıkla yapıldığı görülmektedir. Şamil'in amcası Şirzat Bey'i mağarada köşeye sıkıştıran Kazak askerin onunla yaptığı konuşmada Şirzat Bey'e Kafkas Türk'ü dediği görülmektedir (Tiryakioğlu 2019: 15). Bu kısmın devamında Kazak askeri Şirzat Bey'den Türk oba ve askerlerini toplayarak Çarla antlaşma yapmasını ister. Şirzat Bey, Kazak askere Rusların asıl amacını göremediğini kendisinin de Türk soyundan geldiğini söyler ve ondan kendisine katılmasını ister; ancak Kazak asker Şirzat Bey'in teklifini reddeder ve onu öldürür (Tiryakioğlu 2019: 16-19).

Eserde Türklük vurgusunun yapıldığı yerlerden bir diğeri de Orgeneral Aleykey Yermelov'un Kafkas Türkleri ile ilgili Şamil'e söylediği şu sözlerdir:

“Bilhassa zayıf sol kanadımız başına gönderildiğimde, Kafkas mücahitlerinin beni nasıl özveriyle desteklediğini görseydiniz, Napolyon'un Türkler hakkındaki şu sözlerinde ne kadar haklı olduğunu anlayabilirdiniz. Yenik General, bu harp esnasında demişti ki, 'Bana Türklerden kurulu bir ordu verin, dünyayı rehin alayım...'” (Tiryakioğlu 2019: 75).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere bu eserde Kafkas Türkleri ve Şamil Türk olarak ifade edilmektedir ve Türkler özgürlüklerine düşkünlükleri ve askerî karakterleri ve sarsılmaz iradeleriyle ön plana çıkarılmaktadırlar.

Şeyh Şamil ve Timur ile ilgili ele alınan eserlerin çoğunda Şeyh Şamil ve Timur'un Türk olarak ele alındıkları görülmektedir. Murat Yeşil'in *Kafkas Kartalı Şeyh Şamil* isimli eserinde doğrudan Şeyh Şamil'in Türk olduğuna temas edilmese dahi Avarların Türk olduğu bilindiği için bu eserde de doğrudan olmasa dahi dolaylı olarak Türk karakterinin ve kimliğinin etnik menşei vurgulanmadan sergilendiği görülmektedir. Ele alınan eserlerde Türkler cesur, zeki ve merhametli savaşçılar ve iyi birer askerî deha olarak ön plana çıkartılmıştır. Timur'un amacı ele alındığı eserlerde Türk birliğini sağlamaktır. Benzer şekilde Şeyh Şamil'in de Kafkaslarda Türk varlığını korumak ve orada bağımsız bir Türk devleti inşa etmek gibi bir amacı olduğu görülmektedir.

3.2. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda İslam

Din kavramı tarihin en eski devirlerinden beri var olan bir kavramdır ve insanların yaşamlarını şekillendirmek bakımından büyük öneme sahiptir. Dinlerin toplumların sosyal yaşantısını düzenleyen ve toplumların kültürel hayatını şekillendiren bir yapısı vardır.

Develioğlu’nun “din” tanımı “*Allah’a inanma ve bağlanma*” (Develioğlu 2010: 212) şeklindedir. Bu tanımda din kavramının inançla ilintisi ortaya konulmaktadır.

Türkçe Sözlük’t’e yapılan tanımda ise “*Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet*” (Akalin vd. 2011: 668). denilerek dinin inancı yönlendirmekteki etkisine vurgu yapılır.

“*Din kavramının pek çok tanımını yapmak mümkün olmakla birlikte bu tanımların birçok noktada ortak özellikler gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Yapılan tanımların ‘inanç’ ve bu ‘inancın yaşamı yönlendirmekteki etkisi’ne vurgu yapmak bakımından iki temel nokta üzerinde yoğunlaştığı görülür*” (Bozdoğan 2008: 227).

Romanlarda kullanılan din kavramı da büyük bir öneme sahiptir; çünkü “*din anlayışları ve bu anlayışların etkisiyle benimsedikleri diğer düşünceler ve sergiledikleri davranışlar, onları tanıma, çevreleriyle kurdukları ilişkilerin niteliğini anlama ya da çevrelerinin kendilerine karşı sergilediği tavrı yorumlama bakımından önemli birer veridir*” (Bozdoğan 2008: 228).

“*Türkler İslâm öncesinde pek çok dini benimsemiş olmakla beraber, inanç dünyalarında tarihleri boyunca en önemli yeri İslâmiyet teşkil etmiştir. Çünkü Türklerin yaşayışlarında olduğu gibi karakterlerinde ve zihinlerinde bugünkü*

ifadesiyle hep hürriyetçi ve demokratik fikirlerin hakim olduğu söylenebilir. Bundan dolayı Türklerin Emeviler döneminde, aslında karakterlerine ve düşünce sistemlerine uygun olan İslâmiyet'e karşı direnmelerinin sebeplerini Emeviler'in uyguladıkları yanlış politikalarda aramak gerekmektedir” (Bozkuş 1998: 410)

Emevilerin uyguladığı yanlış politikalara karşın Abbasiler döneminde uygulanan ılımlı politikalar Türklerin İslamiyet'e hızlı bir şekilde geçmesini sağlamış ve o dönemden itibaren Türkler İslamiyet'in en önemli savunucularından birisi haline gelmiştir.

“Türkler tarihlerinde iki büyük değişim yaşamıştır. Birincisi Müslüman olmaları, ikincisi ise modernleşmeleridir. Türklerin Müslüman olması Türk ve dünya tarihinin en önemli olaylarından birisidir. Türklerin din değiştirmesi sadece inançlarının değil, hayatlarının bütünüünün değişmesi anlamına gelmiştir. İslâmiyet'le birlikte Türklerin siyasi, hukuki, dinî, iktisadi, sosyal ve sanatsal hayatlarının bütünü değişmiştir. Türkler ayrıca dinleriyle birlikte ait oldukları medeniyetlerini de değiştirmiştir” (Biçer 2018: 99).

Timur ve Şeyh Şamil'in ele alındığı romanlarda inanç sistemi olarak İslam inancının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu inançlarla birlikte Timur'un ele alındığı romanlarda Gök Tanrı inancı, Şamanizm gibi inançların varlığı da dikkat çeker.

Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli romanında Timur'un Müslüman olduğu görülür. Timur'un inanç yapısını Çin üzerine yapacağı sefer öncesinde açık bir biçimde görmek mümkündür.

“Size Çin ülkesine gitmeyi teklif ediyorum: Orası putperest yatağı, kâfir ocağı! Allah'ı tanımıyorlar, güneşe tapıyorlar, hükümdarlarına göğün oğlu diye secde ediyorlar. Bu dinsizlere hakikati tanıtalım, Tanrı'nın bir olduğunu öğretilim, putlarını kıralım, mabetlerini yıkalım, harabelerinde camiler yapalım, minareler yükseltelim, işte bu işlerdir ki günahımızı bağışlatacaktır!” (Tan 2012: 37).

Dündar Alp'in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk* isimli romanında şu kısımlarda İslam vurgusu görülür:

Timur'un isyan girişiminin sultan tarafından duyulduğunu ona taraf olanların cezalandırılacağı dedikodusunu çıkararak adamlarını eksiltme planı yaparlar tesadüfi olarak Türkmen, ulema meclisine uğramış orada Timur'un Allah tarafından gönderilmiş kişi olduğunu duyar (Dündar Alp 2005: 104).

Timur hükümdar olduktan sonra ilk işi Moğol geleneklerini bırakarak İslami gelenekleri getirmek olur. Cengiz Yasaları yerine şeriat getirir (Dündar Alp 2005: 112).

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eserinde şu kısımlarda İslam vurgusu vardır:

Yusuf'un annesi çaresizdir Yusuf'tan yardım ister arada kalan Yusuf elini açarak tanrıya onu bu vaziyetten kurtarmasını ister (Şakir 2011: 69).

Eserde Timur'un Kaşgar'ı fethettiği kısımda onun Müslüman olduğu ve yaptığı fetihleri İslam inancı doğrultusunda gerçekleştirdiği şu şekilde vurgulanır:

“Müjde ey ahali! Büyük hükümdarımız “Sahib-i Kur'an” Timurlenk Han'ı Hakan Allah'ın inayetiyle bu sefer de galip ve muzaffer oldu” (Şakir 2011: 250).

Görüldüğü üzere bu eserde Timur başarısını Allah'a borçlu olarak ifade edilir ve onun fetihlerinde İslam inancından güç aldığını vurgular.

Samih Nafiz Tansu'nun eseri *Çarlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil* isimli romanında Şamil rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Hz. Muhammed'in torununun Şamil'e ve müritlerine dinine layık olmaları gerektiğini ibadetin kutsallığı vurgular (Tansu 1973: 30-32).

Romanda İslam'a vurgu yapılan kısımlardan birisi de Cemaleddin'in imam nikâhı ile evlendirildiği kısımdır. Cemaleddin duaya başlar Kuran-ı Kerim'i iki gencin başından üfleyerek geçirir daha sonrada gençlere mukaddes kitabı öptürür. Cemaleddin'in nikâhını da bizzat imam kıydırır sonra gelin ve güvey Şeyh Şamil'in elinden öper (Tansu 1973: 104).

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil* isimli romanında Şeyh Şamil dinine bağlı ve İslam uğruna savaşan bir cengâverdir. Gazi Muhammed ile köşeye sıkıştıklarında düşmandan kaçmaz ve şehit olmayı göze alır.

“Yok, sen çok yaşayacaksın! Kâfirle uzun savaşlar yapacaksın! Haydi, sabah namazı kılalım! Bu beraberce kılacağımız son namaz olacaktır. Şamil, sen ezan oku!”

Bir damla bile suları olmadığı için abdestlerini teyemmümle aldılar. Sonra da on beş gazi, imamları Gazi Muhammed'in arkasında sabah namazını kıldılar” (Sertoğlu 1972: 21).

Özetle bu romanda Şamil'in dinine sıkı sıkıya bağlı dinî konuda taviz vermeyen ibadetlerini aksatmayan, çevresindeki insanlara dinî liderlik yapan bir lider olduğu görülür. Romanda ön plana çıkan inanç İslam'dır ve Şamil tüm mücadelesini İslamiyet'i yaymak ve korumak için verir.

Oğuz Özdeş'in *Şeyh Şamil* romanında İslam dininin ön plana çıktığı ve eserin birçok yerinde Şeyh Şamil üzerinden İslam vurgusu yapıldığı görülür. Şeyh Şamil Gazi Muhammed şehit düştüğünde aldığı yaralar sonucunda yatağa düşer ve uyandığında annesine ilk sorduğu şey namaz vaktinin geçip geçmediği olur. Şamil dinine sonuna kadar bağlı ve ibadetlerini aksatmayan züht ve takva sahibi bir şahsiyettir.

“-Ana, daha namaz vakti geçmedi, değil mi? diye sordu.

Anası Baho, gözyaşlarını tutamayarak:

-Hayır, ama namaza kalkacak halde değilsin, diye cevap verdi. Bugüne çok şükür. Allah dualarımızı kabul etti oğul...

(...)

Çok geçmeden Şeyh Şamil'in ilk karısı Fatimet, elinde Kur'an-ı Kerim ve bir rahleyle odaya girdi. Rahleyi Şamil'in yanına koydu. Kendisi de rahlenin karşısına geçerek tatlı sesisyle Kur'an-ı Kerim okumaya başladı.

Yirmi beş gündür, ölüm uykusunda olduğu için Allah'ın kelamını içinden bile geçiremeyen Şamil, Kur'an'ı dinledikçe, sanki susuzluğu gideriliyor, harareten çatlayan dudakları eski hâlini buluyor, vücudunda gitgide büyük bir ferahlık hissediyordu” (Özdeş 1977: 38).

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli romanında Şeyh Şamil top mermileri bile altında namaz kılan, ibadetini aksatmayan ve İslam bayrağını dalgalandırmak için savaşılan bir lider olarak okurun karşısına çıkar.

“Bu öğle namazı şimdiye kadarkilere hiç benzemiyordu. Büyük, derin manalar taşıyordu. Bir tarafta düşman muhasarası, gümleyen topraklar, tüfek tarrakalı ve zaman zaman mescidin kiremitleri üzerine düşen şarapnel parçaları, Allah'a yönelmiş pak kalplere tesir edemiyor, kimsenin huzurunu bozamıyor; ihlâs, büyük bir kuvvetle kalpleri cenderesine alıyordu” (Kuleli 1998: 6).

Şey Şamil bu eserde manevi yönü ağır basan askerlerine aynı zamanda dinî önderlik yapan adaletten ve şeriat kurallarından şaşmayan bir lider olarak okurun karşısına çıkar.

Murat Yeşil'in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli eserinin birçok yerinde İslam vurgusu göze çarpar. İmam Gazi Muhammed'in şu konuşmasında İslam ve cihad vurgusunu görmek mümkündür:

“İmam Mansur tarafından açılan cihat bayrağını yere düşürmek yok. Bu dağlar, bu güzel ülke, her bir karış toprağına kadar savunulacak. Bunun için İslamiyet'i bütün Kafkaslara yaymak bizim vazifemizdir.

Biz erm-i maruf yapacağız. Allahü teâlânın emirlerini, insanlarımıza anlatacağız. Müslümanların sayısı ne kadar çok artarsa, gücümüz de o kadar çok artacak ve bütün Kafkasya, tek bir İslam bayrağı altında birleştiği an güç bizim elimize geçecek” (Yeşil 2012: 50).

Gazi Muhammed'in yaptığı cihat çağrısının benzerini Şeyh Şamil de imam seçildikten sonra yapar.

“ İmam Şamil biraz gür sesiyle sorar:

‘Allahü teâlânın rızası için, vatanımızı düşmanlardan kurtarmak için, başlayacağımız cihada hazır mısınız?’

‘Hazırız ya İmam!’” (Yeşil 2012: 114).

Kafkaslardaki Müridler Hareketi ile Kafkasların Rusların işgaline maruz kalmasını engellemeye çalışan ve bunun için İslami referanslardan hareket eden Kafkas halkı verdiği zorlu mücadeleyi imanlarının gücüyle gerçekleştirebilir. Kafkaslarda yapılan mücadele içerisinde örneklerin sunulduğu romanda Magamet ve Ahmed adlı iki müridin şehadet şerbetini içerken söyledikleri şu sözler dikkate değerdir:

“Zafer, er geç, biz Müslümanların olacak. Çünkü biz, vatanımızı savunuyoruz... Benim için üzülmeye ve de ağlama... Duadan unutmaya yeter! Elhamdulillah, ben dinî İslam ve aziz vatanım Dağıstan'ı savunurken can veriyorum” (Yeşil 2012: 136).

A. Yılmaz Boyunağa'nın *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* romanında Kerim'in Sonya'ya Şeyh Şamil'i anlattığı kısımda İslam vurgusu şu şekilde görülür:

“Tabii! Ama giremiyorlar işte. Allah, İmam Şamil ile yiğitlerinden razı olsun. Bizleri, düşmanın kirlili pençelerinden kurtarıyorlar.

Hem bizleri hem de dinimizi. Yoksa Moskof Çarı, Müslümanlığı yok etme amacıyla” (Boyunağa 2013: 13).

İmam Şamil'in dua ettiği kısımlarda da İslam inancını görmek mümkündür. Şeyh Şamil inançlıdır ve yaptığı eylemleri İslam inancı için yapar.

“Ey Yüce Allah'im! Dostluğum da, düşmanlığım da hep senin içindir! Senin uğrunda her şeyi feda ederim, canımı da! Sen bizi, bu düşman karşısında zelil eyleme. Yardımcımız ol! Senin gücün her şeye yeter. Ancak sana güvenirim, sana sığınırım ey Alemlerin Rabbi olan Allah'im!..” (Boyunağa 2013: 110).

Okay Tiryakioğlu'nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde İslamiyet'in ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Şeyh Şamil karakterinin Nakşibendi Tarikatı'nda eğitim aldığı ve çocuk yaştan itibaren İslami ilimleri öğrenerek büyüdüğü ve yürüttüğü mücadeleyi İslam bayrağını dalgalandırmak amacıyla yaptığı görülmektedir. Şeyh Şamil'in doğduğu gece babası Dengav Muhammed'in rüyasında Hz. Ali'yi görmesi ondan çocuğun ismini değiştirmesini istemesi Şeyh Şamil'in

hayatında İslamiyet'in nedenli büyük bir etkiye sahip olduğunu ifade edildiği kısımlardan birisidir (Tiryakioğlu 2019: 22).

Şeyh Şamil'in Taş Şeytan'da bulunan cephaneliği patlattığı gün yaptığı iç konuşması da onda ne kadar güçlü bir İslam inancı olduğunu gösterir.

“Kişi sevdiği ile beraberdir,’ diyordu Allah Resulü. Bir başka hadisinde de, ‘Sizin en hayırlılarınız o kimselerdir ki, görüldükleri zaman Allah Teala hatırlanır,’ buyuruyordu. O halde bir Allah dostuyla manevi birlikteliğin aşamayacağı hiçbir zorluk olamazdı” (Tiryakioğlu 2019: 56).

Okay Tiryakioğlu'nun bu eserinde Şamil'in kararlarını İslam inancının şekillendirdiği ve Şamil'in hareketlerini İslam inancı ile gerçekleştirdiği görülmektedir. Şamil'in sarsılmaz bir inancı, iman gücü vardır. Şamil sadece Kafkas halkının siyasi lideri değil aynı zamanda dinî lideridir ve yürüttüğü mücadelede topluma direnç veren de bu inançtır.

Timur ve Şeyh Şamil'i konu alan eserlerde İslam inancının merkezde yer aldığı ve bu iki önemli liderin karakterlerini İslam inancının şekillendirdiği görülmektedir. Timur yaptığı fetihleri cihat anlayışı doğrultusunda yaparken ve İslam inancına bağlı bir hayat sürdürürken Şeyh Şamil de bağımsızlık mücadelesi için gereken gücü İslam inancından almakta ve cihat anlayışı ile hareket ederek mücadelesini sürdürmektedir. Yaşamlarını İslami esaslara göre yaşayan bu iki lider güçlü bir inanç yapısına sahiptir ve onların güçlü karakterlerinin arkasında yatan da bu inanç yapısıdır. Şeyh Şamil dinî liderliği ve örnek İslami yaşantısı ile yirmi beş yıl boyunca Ruslara karşı başarı ile mücadele edebilmiş bir lider olarak anlatılmaktadır. Timur da ele alındığı eserlerde kendi inancına bağlı bir lider olarak tanımlanmaktadır.

3.3. Şeyh Şamil ve Timur'u Konu Alan Romanlarda Türk-İslam Vurgusu

Türkler tarih boyunca pek çok dine inanmışlardır. Ancak bu dinler içerisinde en çok Gök Tanrı inancı ve İslamiyet yayılmıştır. Din bir toplumun sosyal yapısını, hayata bakışını, dilini ve birçok değerini etkileyen en önemli unsurlardan birisidir.

Bu sebepten dolayı bir milletin ya da bireyin dinini değiştirmesi oldukça zordur. Türkler 8 yy. ile 12.yy arasında tarihlerinin en köklü değişimini yaşayarak İslamiyet ile tanışmış ve bu dini benimsemeye başlamıştır. Hatta bu durum nedeniyle tarihçiler genelde Türk tarihini İslamiyet ncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele almaktadır. *“Türklerin İslamlaşması, Türk tarihini ilgilendirdiği kadar dünya tarihini de önemli ölçüde ilgilendiren bir süreçtir”* (Berber 2017: 1).

Türkler ilk olarak Karluk Türklerinin 751 yılında Arapların yanında Çin ile mücadele etmeleri ile İslamiyet’le tanışmışlardır. Bu tarihten sonra Türklerin bir kısmı İslamiyet’i Gök Tanrı inancına benzediği için tercih etmiştir. İslam dinini ilk kabul eden Türk devleti de Karahanlılar olmuştur. Karahanlılardan sonra Türkler İslamiyet ile iyice haşır neşir olarak İslamiyet etkisinde edebî eserler üretmeye başlamış, mimarilerini İslamiyet etkisi altında şekillendirmiş, yaşayışlarını ve sosyal hayatlarını İslamiyet’e göre biçimlendirmeye başlamış ve bir süre sonra da dünyada İslam dininin en önemli temsilcilerinden birisi hâline gelerek İslamiyet’in yayılmasına katkı sundukları gibi İslam kültürünün gelişmesine de katkıda bulunmuşlardır. İşte Türklerin bu yüzlerce yıllık İslamiyet’le olan bağları bir süre sonra onların kimliklerinin bir parçası hâline gelmiştir. Bu durumu Timur’un kurduğu devlette ve şeyh şamil’in Kafkaslarda kurduğu devlette de görmek mümkündür.

“Din-millet kavramlarının bir potada eritildiği ve Türkler tarafından İslamiyet’in kabul edilmesiyle birlikte kurulan devletlerinin, tümüyle ve doğrudan bir İslam Devleti ya da din devleti hüviyetine kavuştuğu iddia edilemez” (Coşkun 2016: 127).

“Aksine ‘İslamiyet’ ve ‘Türkler’ arasında yapılan sentezlemeyle birlikte Türk-İslam devleti özelliğine ulaşan Türk devletlerinin, doğrudan bir İslam Devleti/din devleti olma formundan, hükümranlık anlayışı, askerî teşkilat ve yapılanma, dinî davranış, toprak rejimi ve sosyal haklar noktasında daha hem birey hem de kamu vicdanında ve algısında onaylanır bir forma büründüğü görülmektedir” (Kafesoğlu, 1999:356).

Türk devletlerinin İslamiyet’le kaynaşmasından sonra askeri, ekonomik siyasi, toplumsal ve dinî yönden Türkler tam anlamıyla “Türk-İslam Devlet Geleneği” olarak ifade edilebilecek bir yapı oluşturmuştur. “*Bu yapının inşasında Türklerin İslamiyet’e, İslamiyet’in Türklere katkıları, İslam olmaları sayesinde Türkler, kendilerini tarih sahnesinde üstün millet olarak devam ettirmenin de bir yolunu buldular; öbür taraftan İslam âlemi de Türklerin katılmasıyla taze bir kan ve can buldu. Türkler İslam dinini kendileri için milli bir din haline getirdiler; bütün benlik ve samimiyetleriyle bu dine sarılarak, XI. yüzyıldan itibaren İslam Dünyası’nın bütün düşman kuvvetlere karşı korunmasını tek başlarına sağladılar*” (Güngör, 1999: 160).

Türklerin İslam dünyasının korunması ile ilgili verdikleri bu mücadelelerin içerisinde destanlaşan bir mücadele veren isimlerden birisi de hiç kuşkusuz Şeyh Şamil’dir. Şeyh Şamil, Kafkaslarda Ruslara karşı İslamiyet’i korumak ve yaymak için verdiği mücadele ile günümüzde dahi ismi saygıyla yâd edilen önemli İslam mücahitlerinden birisidir. Şeyh Şamil gibi olmamakla birlikte Timur’un da yapmış olduğu fetihleri İslami bir kimlik ve gereğe ile yaptığı ve bu doğrultuda İslamiyet’e hizmet ettiği bilinmektedir. Bununla birlikte Timur’da İslamiyet Öncesi döneme ait Tür inanç sistemin de bulunduğu bilinmektedir. Bu bakımdan Timur’u çift dinli olarak addetmek çok yanlış olmayacaktır. Ancak onun İslami kimliği ile öne çıkan birçok fetih yaptığı ve İslamiyet’i yüceltmek için çalıştığı bilinmektedir.

Turhan Tan’ın *Timurlenk* isimli romanında Türk- İslam vurgusu eserin sonlarında Timur’un Çin üzerine sefer yapmaya karar verdiği kısımda görülür.

Timur ordularına seslenir şimdiye kadar doğrularım ve yanlışlarım oldu 70 yaşımdan sonra erdim Türkün Türk’le savaşması doğru değil Müslüman kanı akıtmamalı putperestlere Allah’ın varlığını birliğini göstermemiz lazım hedefimiz Çin diyerek orduyu galeyana getirir ve hazırlatır ordu sefere çıkar (Tan 2012: 373).

Ziya Şakir’in *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eserinde şu kısımlarda Türk-İslam vurgusu vardır:

“Bu köşkün özelliği kutsal bir taş barındırmasıydı inanışa göre buda cennetten getirmişti bunun üzerine oturup din ve felsefe dersi vermişti bu taşta kim sahip olursa büyük cihanın hâkimiyeti ona geçerdi. Timur bu tarz şeylere inanmasa da her sabah namazını kıldıktan sonra bu taşın etrafında dolaşır elini gezdirir yüzünü sürerdi derviş Mehmet Türkmani isminde bir Türk mimarının yaptığı Dilküşa sarayı Timur’un en büyük zevk ve lezzetle ikamet ettiği bir yerdı” (Şakir 2011: 206-207).

Yaşlı adam Lama May Suna misafirlerin geldiğini haber vermeye gider. Ardından misafirler on adım atıp birkaç dehliz geçtikten sonra korkunç yüzü canavara benzeyen heykelleri insan sanırlar Lama Sun’un odasına girerler Lama Sun kim olduklarını nereye gittiklerini sorduklarında bu kadar ulu birisinin kendisi hakkındaki şeyleri bilebileceğini söyler. Bunun üzerine (Noyanlar der) cevaben sadece tarikata mensup olanları bildiğini söyler buna karşılık Noyanlar kendilerinin Müslüman ve Türk olduklarını söylerler (Şakir 2011: 305-316).

Samih Nafiz Tansu’nun eseri *Çarlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil* isimli romanında Türk-İslam vurgusu Şamil aracılığıyla yapılır. Şamil, mektepte öğrendikleriyle beraber iki şeyi mukaddes bilir birincisi Türklük ve ikincisi İslam’dır. Şamil’in milliyetinin Avar Türkü olduğu Türklerin Asya’dan Kafkasya’ya nasıl geldiği ve Türk milletine mensubiyetine vurgu yapıldıktan sonra Şamil’in değer verdiği ikinci kutsal ülküsünün İslamiyet Peygamber’ine olan bağlılığı ve onun türbesine yüz sürme arzusu olduğu vurgusu yapılır (Tansu 1973: 10).

Oğuz Özdeş’in *Şeyh Şamil* isimli romanında Gazi Muhammed’in Nakşibendi tarikatının ileri gelenlerinden nurani lider Şeyh Cemalettin ile konuşmasında Türk-İslam vurgusu yapılır.

“Şeyh Hazretleri, bilirsiniz ki Türk ulusu ulu bir çınar, biz Kafkasyalılar da bu çınarın dallarından biriyiz. Ruslar, bizim dalımızı kesip koparmak isterler. Buna asla göz yummayız! Şamil’le birlikte bütün kadın, erkek Dağıstanlıları kurtuluş savaşı içinde çağrıda bulunduğumuzu belirten bir beyanname hazırladık. Bu beyannameyi Ruslara karşı açıkça ilân etmek istiyoruz! Çektiğimiz acılar artık dinmelidir! Buraya yalnız, Allah’ın emrine uyarak geldik” (Özdeş 1977: 18).

Gazi Muhammed'in Türklüğe vurgu yaptıktan sonra ülkelerini kurtarmak için giriştikleri mücadeleyi Allah'ın emri doğrultusunda yürüttüklerini belirtmesi gaza ve cihat anlayışıyla alakalıdır ve bu bakımdan bir Türk-İslam vurgusundan bahsedilmiştir.

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Türk-İslam vurgusu Panov'un Şamil'in ordusuna katılmayı kabul ettiği kısımda Hacı Kasım tarafından şu şekilde yapılır:

“Türklüğü Türklük yapan dindir. İslam dini. Bu yüzden ben dinimle övünürüm. Şuayıp Molla da haklı sayılır ama. Türklükle Müslümanlığı ayrı düşünmek mümkün değil. İkisi iç içe girmiş asırlardır” (Kuleli 1998: 92).

Selçuk Kuleli'nin eserinde Türklük ve İslamiyet birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görülür ve bu şekilde anlatılır.

A. Yılmaz Boyunağa'nın *Özgürlük Savaşçısı Şey Şamil* romanında Kerim'in Sonya'ya Şeyh Şamil'i anlattığı kısımda Türk- İslam vurgusu vardır:

“Şeyh Şamil, Dağıstan'daki Müslümanlar arasında özgürlük meşalesini tutuşturdu. Rusların Kafkasya'daki Müslüman Türkleri esaret altında alma gayretleri karşısına bir çelik kale gibi dikildi” (Boyunağa 2013: 51).

Şeyh Şamil'in bazı Müslüman-Türk kabilelerin davalarına ihanet etmesi sonucu onlara yaptığı şu konuşmada Türk-İslam vurgusunu görmek mümkündür:

“Allah birdir ve her şeyin yaratıcısıdır! Özgürlük, O'nun, sevdiği kullarına layık gördüğü en büyük ihsandır. Hürriyetlerini kaybedenlerin sonu köleliktir. Kahraman Müslüman Türk Devleti'ni bırakıp, Rus Çarına ve generallerine itaat edenler, dinine ve vatanına hainlik etmiş olur” (Boyunağa 2013: 149).

Görüldüğü üzere bu kısımlarda Türklük ve Müslümanlık bir arada ayrılmaz bir bağ gibi düşünülüp aktarılır. Şeyh Şamil'in ifade ettiği gibi başka bir millete boyun eğmek dine ve vatana yapılan bir ihanet olarak görülür.

Okay Tiryakioğlu'nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde Şirzat Bey aracılığı ile Türk İslam vurgusu yapıldığı görülür. Şirzat Bey'in Kazak askere söylediği Şu sözler eserde Türkler ve İslamiyet arasındaki bağı göstermesi bakımından dikkate değerdir:

“Canını albızlar alsın o domuzun!.. Zaten hepimizin başına bu belalar tek mil onun telkinleriyle açılır. O rezil, Çar'ı da işler durur... Gafil olma Savaşçı tekin dur, Müslüman olmasan da Türk soyusun sen!.. Maskelerimizin altındaki yüzlerinizi, harp alanlarında bıraktığınız cesetlerden biliyorum. Bugüne değil, sizden hiç kimseyi canlı olarak ele geçiremedik ne yazık ki. Teslim olmaktansa ölmeyi tercih ediyor adamlarınız. Bu yüzden sizlere saygım büyük. Lakin Şunu unutma zebani, basiret, Peygamber soyuna sahip çıkmış Türklere Allah'ın bir ikramıdır!” (Tiryakioğlu 2019: 19).

Şirzat karakterinin söylediklerinden yola çıkılarak denilebilir ki Türklerin kimlikleri İslam dini ile Şekillenmiştir. Şirzat karakterine göre Türklerin Peygamber soyuna sahip çıkması onların Allah tarafından basiretle ödüllendirilmelerini sağlamıştır. Bu durumda bu eserde Türk-İslam sentezine ne tür bir bakış açısı sunulduğunu göstermektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri onların karakterinde çok büyük bir değişime yol açmış ve Türkler İslamiyet ile bütünleşerek yeni bir kimlik kazanmışlardır. Türklerin kimliğinde meydana gelen bu değişimin Türk-İslam sentezinin işlendiği bu eserlerde de görülmektedir. Bu eserlerin birçoğunda yapılan temel vurgu Türklük ve İslam kavramlarının birbirinden ayrı düşünölemeyeceğidir. Bazı eserlerde Türklük kavramı diğer eserlere göre öncelense de özellikle Şeyh Şamil'i konu alan eserlerde Türk-İslam sentezinden ve İslamiyet'in Türkleri güçlü kıldığından ve tamamladığından Türklerin de İslamiyet'e hizmet ederek onun rehberliğinden faydalandığından ve onun bayraktarlığını yaptığından bahsedilir. Murat Yeşil'in *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde diğer eserlerden farklı bir biçimde etnik kimliğin hiç vurgulanmaması ise muhtemelen yazarın din ve millet olgusuna bakış açısındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte eserlerin büyük bir bölümünde milli kimlik ve İslamiyet'in birbirini tamamlayan birer unsur olarak ele alındıkları görölmektedir.

3.4. Şeyh Şamil ve Timur'u Konu Alan Romanlarda Şeyh Şamil ve Timur Vurgusu

“19. Yüzyılda dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen bağımsızlık hareketleri içinde en çok dikkat çekenı Kuzey Kafkasya dağlı kabilelerinin topraklarını işgal eden Rus ordusuna karşı başlattıkları direniş olmuştur. Bu direniş, İmam Şamil liderliğinde Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık ve özgürlük savaşına dönüşmüştür. Avrupalılar, bu direniş hareketini, Kafkasya'yı gezmeye gelen seyyahların, ülkelerine dönüşte yayınladıkları hatıratlardan öğrenmiştir” (Yeşil 2017: 2670).

Literatürde Şeyh Şamil ile ilgili bilgilerde büyük bir boşluk bulunsa da Şamil'in hikâyesi halk arasında yaşatıldığı gibi dönemin basın ve yayın organlarında da yansıma bulmuştur. Şeyh Şamil'in verdiği özgürlük mücadelesinin yankıları günümüze kadar ulaşmış. Türk romancıları da bu hikâyeyi romanlaştırmak suretiyle bir bakıma Şeyh Şamil'in hikâyesini daha da kalıcı hâle getirmişlerdir.

“Batılı araştırmacılar değişik zamanlarda yaptıkları yorumlarda İmam Şamil'i diğer liderlerden farklı kılan özelliklerine işaret etmişlerdir. Bu bağlamda Sanderson (1901), muhariplikte ve bilimde, Gould (2012), diplomaside, Gammer (2013) ve Golovin (1854) siyasette, Moser (1856) devlet kurma ve yönetmede Şamil'in çağının en önde gelen liderlerinden birisi olduğunu ifade etmişlerdir

(...)

Şamil'in, Ruslara karşı 35 yıl boyunca direnebilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, Rusların yaptıkları hataları çok net bir şekilde tespit ederek, onların kazanabilecekleri zaferleri mağlubiyete çevirebilme yeteneğine sahip olmasıdır. Tabii ki, Şamil'in tek güçlü yönü Rusları kendi yaptıkları hatalarla vurabilmesi değildir. O, doğuştan bir lider, bir komutan, diplomat ve politikacıydı. Şamil, gerek savaşlarda gerekse barış görüşmeleri sırasında Rusları pek çok kez beklenilmeyen ataklarla köşeye sıkıştırmıştır. Rus propagandalarında ileri sürülen iddiaların aksine Şamil, aşırı uçta bulunan kör bir fanatik değildi. İç politikadaki kendi rakipleriyle ve dışta da Ruslarla devam eden mücadelesinde askeri güç kullanmadan önce hep barışçı yolları denemiştir. Dahası bir yandan savaşlarla

uğraşırken birbirlerinden farklı dil ve kültür yapısına sahip birçok kabileyi bir araya getirip tek bir bayrak altında toplayan bir devlet kurdu. Bir liderin orijinal fikirler üreten bir beyne sahip olmasından daha önemli olan şey, o kapasitede insanları keşfedip yönetimde karar verici pozisyonlarda tutabilmesidir ” (Yeşil 2017: 2679-2681).

Şey Şamil zeki ve güçlü bir lider olmasının yanında güçlü ve kuvvetli bir fiziksel yapıya da sahipti. Aynı zamanda güçlü bir hitabet kabiliyetine sahipti. Sol eliyle kullandığı kılıcı ile düşmanlarının korkulu rüyası haline gelmişti. “*Şeyh Şâmil, otuz yaşlarına geldiği zaman, iki metreyi aşkın boyu, geniş omuzu, levent endamı, ilmî kudreti, sarsılmaz îmânı ve keskin bakışları ile muhteşem bir şahsiyet idi” (Kukul 2002: 34).*

Şeyh Şamil gibi tarihe damga vurmuş ve kurduğu devletle ve gösterdiği liderlik özellikleriyle adını tüm dünyanın öğrenmesini sağlamış olan Timur da özel bir devlet adamı ve askerî liderdir.

Timur Arap kaynaklarında eğitilmiş birisi olmayarak ifade edilmekle birlikte sanata ve bilim adamlarına verdiği değer aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

“Okuma-yazması olmayan ama Türkçe, Farsça ve özellikle de Moğolca’yı çok iyi konuşan Timur; ilmi, âlimleri, şeref sâhibi kimseleri çok sever ve onlara saygıda kusur etmezdi. Bu kimseleri kendisine yakın ve herkesten üstün tutar, kendileriyle tartışıp görüşlerini alarak herhangi bir konuda doğru yolu bulmaya çalışır ve onlara faaliyetlerinde yardımcı olurdu Sanatında mahir kişilere tutkun olan Timur, bütün zanaat ve meslek sâhiplerine, yaptığı işin büyüklüğüne ve küçüklüğüne bakmadan sâhip çıkardı” (Yüksel 2004: 101)

Timur’un liderlik özellikleri konusunda da birçok kaynakta onun çok hırslı olduğu ifade edilse de Timur’un dünya hâkimiyeti noktasındaki düşüncesi onun hırsından ziyade yetişmiş olduğu kültürün etkisinden kaynaklanmaktadır. Timur devrinde güçlü bir istihbarat teşkilatı kurmuş ve düşmanlarının açıklarını çok iyi belirleyerek doğru stratejiler ile onları yenmeyi başarmıştır. Çok kanlı seferlere çıkmış olsa da başkenti Semerkant’ı döneminin en güzel şehirlerinden birisi haline

getirmiştir. Kendisine verilen doğuştan gelme bir yönetme yetkisi olmamasına rağmen devletini tırnaklarıyla kazıyarak inşa etmiştir.

“Yüce bir himmete sâhip, mülk ve saltanata karşı da büyük bir hırsı olan Timur, adamlarının anlattığına göre daha koyun çalıp yol kestiği, adamlarının ve teçhizatının çok az olduğu günlerde bile yeryüzündeki bütün melikleri öldürmek ve dünyanın hükümdarlığını ele geçirmek istiyordu. Bu yüzden adamları da kendisini ahmak ve akli kıt olarak değerlendiriyorlardı. Ama bu, kendisinin ahmak ya da aklının kıt olmasından değil, aksine karakterindeki liderlik vasfından ileri geliyordu. Çünkü Türk-Moğol kültüründe yetişmiş bir liderin, kısaca “Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olan her yerin hâkimi olmak” olarak tanımlanan Türk Cihan Hâkimiyeti Düşüncesinden, “Gökyüzünde tek bir güneş varken yeryüzünde nasıl iki hâkim olabilir” inancından habersiz olması ve bunlarla çelişen bir hükümdarlık kurmak istemesi düşünülemezdi” (Yüksel 2004: 107)

Timur’un günlük yaşamı konusunda da Arap kaynaklarında şu bulgulara ulaşmak mümkündür:

“Bu kaynaklar Timur’un şaka, mizah, eğlence, müzik ve şiirden hoşlanmadığını ve bunlarla ilgilenenleri de sevmediğini belirtirken, güzel sesten ve şarap içmekten çok hoşlandığını ifade etmektedirler” (Yüksel 2004: 110)

Kendi yaşadıkları dönemde sıfırdan başlamak suretiyle çok farklı milletleri bir araya getirerek kurdukları devletler ve İslam bayrağı altında verdikleri mücadeleler ile isimlerinden Türk-İslam tarihinin önemli bir parçası olarak bahsettiren Timur ve Şeyh Şamil Türk romancıları tarafında şu özellikleri ön plana çıkarılarak ele alınmıştır.

Dündar Alp’in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk* isimli romanında Timur şu özellikleri ile vurgulanır:

Timur henüz yirmi yaşında birikimi olmayan birisi olmasına karşın en büyük meziyeti yaşlıları dinlemek verilen öğütleri tutmaktır. (Dündar Alp 2005: 19-22)

Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli romanında Timur'un şu özellikleri vurgulanmıştır:

Timur'un Hint seferini yaptığı sırada nehirden geçerken okunu fırlattığı çıplak Hintliye okunun işlemediği kısımda Timur'un ok fırlatmak konusunda, kahramanlığı kadar meşhur olduğu vurgulanır (Tan 2012: 4).

Timur çelik iradeli bir adamdır. O, icabında kıtaları harabeye çevirir alını kırışmadan dolaşırdı kan kokusuna gül kokusu kadar alışkındı, lakin sevdiklerinden birinin ölünü karşısında iradesi çabucak sarsılırdı. Büyük oğlu Cihangir'in ölümünü işittiği gün saltanatını bırakmak derecelerinde fütür göstermişti. Keza Olcay'la kız kardeşi Türkan Hatun'un ölümleri üzerine saraya kapanarak ağlamış kimselere görünmemiştir hiçbir işe bakmamıştı (Tan 2012: 28)

Timur yerinde harikalar göstermeyi bilen bir başbuğdu kendisinden önce yetişen Hanniballer, Sezarlar ve İskenderler yüksek kişilerdi harp sahalarında usta şeyler yapmışlardı; fakat onların hiç biri yaratma yolunda Timur kadar seçkin değillerdi (Tan 2012: 48).

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eserinde Timur yaman ve bileği kolay kolay bükülmeyen bir savaşçı olarak okurun karşısına çıkar. Timur kendisine karşı düzenlenen her türlü suikast girişiminden başarıyla kurtulur. Aynı zamanda Timur ailesine bağlı bir liderdir. Timur, oğlunun ölümüyle beraber Semerkant'ta daha fazla kalmamış Keş şehrine geçmiş yemekten içmekten kesilmiş âdete çökmüştür. Hükümet işlerini tamamen bırakmış bütün işlerle vezirlerin ilgilenmesi istemiştir. Devletin bütün kaynaklarını sonuna kadar açmış oğlunun hatırına köprüler camiler türbeler yaptırmış, fakir halka sadaka dağıtmıştır. Vezirleri önemsiz işleri hallediyordu; fakat mühim işlerin başında Timur'un olması gerekirken Timur bunlarla da ilgilenmiyordu. Yabancı heyet geldiğinde beni rahat bırakınız diyordu. Urdağı'nın eteğinde aksakal köyünde Kamerhan, Adil şah ve Hatay Bahadır, Timur'un hayata küstüğü haberi alınca çok sevinmişler başlarına gelenler sayesinde buralara gelmenin şaşkınlığıyla memnuniyetlerini dile getiriyorlardı Moğol Hükümdar Timur'un hala niye ölmediğini Timur'un dokuz canlı olduğunu düşünüyorlardı. (Şakir 2011: 372-384)

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil* isimli romanında Şeyh Şamil vurgusu Hacı Murat'ın ağzından yapılır. Hacı Murat Rusların kendisi ile ilgili söylediklerini sineye çekebileceğini ancak Şamil ile söylediklerini kabul etmediğini belirtir.

“Bu sözlerinle bana hakaret etmekte haklısın! Ben bu hakareti hak etmiş bulunduğumun farkındayım. Fakat İmam Şamil'e hakaret edemezsin. Buna izin veremem. O bir dağ ayısı olmadığı gibi Çarınıza başkaldırmış bir asî bir milletin, esareti kabul etmeyen başbuğudur” (Sertoğlu 1972: 199).

Murat Sertoğlu'nun romanında Şeyh Şamil cesur, dindar bir savaşçı olarak okuyucunun karşısına çıkar. Şamil en zor durumlarda bile inancından taviz göstermeyen inancı ve inandıkları doğrultusunda taviz vermeden yolunda ilerleyen bir liderdir. Askerî eğitimi olmamasına rağmen askerî anlamda başarılı olan zeki, çevik ve bireysel anlamda da çok güçlü bir savaşçıdır. Şeyh Şamil davaları konusunda taviz gösteren kimseyi affetmez. Annesinin davalarından vazgeçmelerini söylemesi üzerine annesine vereceği cezayı kendisi üstlenir. Oğlunun Ruslarla barış yap demesi üzerine oğlunu sürgüne gönderir. Şeyh Şamil, bu romanda özetle azimli, iradeli, cesur, zeki, dindar ve adil bir lider olarak okurun karşısına çıkar.

Oğuz Özdeş'in *Şeyh Şamil* isimli romanın “Giriş” kısmında Şeyh Şamil şu şekilde tasvir edilir:

“Şeyh Şamil, iki metreyi bulan boyu, endamı, bilgisi, kudreti ve sarsılmaz imanıyla, o günden bugüne Kafkas Türklerinin gönüllerini fetheden ve kalplerini aydınlatan bir umut güneşi olmuştur.

Onun soyluluğu, kişiliği, fedakârlığı ve kahramanlıkları, daha nice yıllar, Kafkas Türklerinin kalbinde ve gönlünde yaşayacaktır” (Özdeş 1977: 6).

Şeyh Şamil özgürlüğüne değer veren güçlü bir savaşçıdır. Şeyh Şamil Rus Çarı'nın kendisine karşı teklif ettiği tüm hazineleri ve krallık teklifini reddeder (Özdeş 1977: 52).

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Şamil bir mürşid olarak anlatılır. Aynı zamanda Şamil çok zeki, iradesi güçlü ve cesur bir liderdir.

“Şey Şamil’in adamları bir sel gibi akıyor. Coşkun, engel tanımaz bir sel. Bence başarının en büyük sırrı iradeli olmakta. Şeyh Şamil’de ve kumandanlarında demir gibi irade mevcut, Ruslar buna tosladıklarını bilmiyor. Bir serdardan çok, mürşit olarak görüyor; emrini göz kırpmadan yapıyor” (Kuleli 1998: 59).

Şamil halkının dertleriyle ilgilenen onların sorunlarını çözen bir liderdir.

“Niyeti vaazlar vermek, halkın şikayetlerini dinlemek ve onlarla haşır neşir olmaktı. Hem dinî lider, hem Başkumandan, hem de Başkadı idi. Bütün bu işlerde dünyevî mesuliyetleri yoktu, ama Hacı Kasım’ın dediği gibi: ‘O yalnız Ahiretten korkar, yalnız hesap gününü düşünürdü’” (Kuleli 1998: 77).

Kuleli’nin romanında Şamil çelikten iradeye sahip, dini uğruna savaşan ve canını hiçe sayan bir liderdir. Manevi yönü ağır basar, adil ve eşitlikçi bir liderdir. Öyle ki ceza vereceği zaman bile kendi ailesi bile ayırt etmez. Annesine vereceği cezayı kendisi üstlenir.

Murat Yeşil’in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli eserinde Şeyh Şamil üstün liderlik vasıfları ve inançlı yapısıyla ön plana çıkarılır. Şeyh Şamil Gimri kuşatmasından sonra aldığı yaralar yüzünden yirmi beş gün boyunca yataktan kalkamaz. Gözlerini ilk açtığı anda annesine sorduğu şey öğle namazı vaktinin geçip geçmediği olur (Yeşil 2012: 42). Şamil’in Klugenov’un yaptığı teklifi reddettiği şu kısım onun ne kadar yüce karaktere sahip bir kişi olduğunu gösteren kısımlardandır.

“Şamil ile dört saat boyunca yaptıkları konuşmalar beyinde akmaya başladı:

‘Şamil, bak Çar Nikola sana büyük bir fırsat tanıyor. Teslim ol, hayatını yaşa!’

‘Benim için hayat, hürriyet demektir... Kafkasya’nın istiklali demektir.’

‘İstedığın mevki ise, al sana Dağıstan Hanlığı. Ömür boyu senindir...’

‘Ben mevki peşinde değilim.’

‘İstedigin para ise, istedigın kadar altın vereceğiz.’

‘Benim derdim dünya malı değil...’

‘Bütün Kafkasya’nın hıkümdarı sen ol. Sana istedigın kadar asker, silah ve para... Yeter ki Çar Nikola’ya bağlılık yemini et!’

‘Bak General sana bir şey söyleyeyim. Bu topraklar bizim... Bu vatan bizim. Siz buradan çekip gidin, bu mesele de burada kapansın!’” (Yeşil 2012: 166-167).

Şeyh Şamil bu örnekte de görüldüğü üzere hürriyetine düşkün kararlı birisidir ve sarsılmaz bir iradesi vardır. Bu eserde Şamil tam bir dava adamı olarak okurun karşısına çıkar.

A. Yılmaz Boyunağa’nın *Özgürlük Savaşçısı Şey Şamil* romanında Şeyh Şamil’in Çar’ın teklifini geri çevirdiği kısımda nasıl bir kişiliğe sahip olduğuna vurgu yapılır.

“Bu ne müthiş bir insandı. Çarın krallık tacını ve hazinelerini, rütbelerini reddeden İmam Şamil, gerçekten de hayranlık duyulacak bir insandı. Fakat onları düşündüren bir nokta vardı. İmam Şamil’in Çar hakkında söylediklerini çara nasıl anlatacaklardı” (Boyunağa 2013: 24).

Şeyh Şamil romanın bir başka bölümünde General Gurko’nun bakış açısıyla şu şekilde anlatılır:

“Şeyh Şamil’in böyle zaferler kazanmasının tek sebebi, akıl almaz şahsi bir güce, zekâya ve atılganlığa sahip olmasıdır. Askerî bir eğitim almayan bu zatın, çok büyük bir deha olduğunu kabul etmek zorundayız” (Boyunağa 2013: 146).

Görüldüğü üzere Şeyh Şamil bu eserde düşmanlarının dahi saygısını kazanan bir liderdir ve Rusların en ünlü generallerini yenecek ve onlara karşı üstünlük kuracak derecede başarılı bir askerdir.

Okay Tiryakioğlu’nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde Şeyh Şamil’in çocukluğundan itibaren karakter gelişimi vurgulanmış zekâsı ve fiziksel

özellikleri ile ön plana çıkartıldığı görülmüştür. Şamil'in Hocası Menedi Hazretleri o henüz daha on yaşında iken ondaki istidadı görmüş ve bunu ilerletmesi için onun daha iyi bir eğitim almasını sağlamıştır. (Tiryakioğlu 2019: 26). Şeyh Şamil hocaları tarafından dinî kaynakları öğrenmekle birlikte pozitif bilimleri de öğrenmiş belagat yeteneğini ve taktik zekâsını geliştirmiştir. Gençliğinde yaşadığı hastalığı atlattıktan sonra hızlı bir fiziksel gelişim süreci içerisine girmiş ve yaptığı zorlu antrenmanlar ve doğuştan getirdiği fiziksel yatkınlığı ile güçlü bir savaşçıya dönüşmüştür. Bu eserde Şeyh Şamil'in zeki, güçlü, inançlı ve korkusuz bir dinî ve siyasi lidere dönüşme macerası ele alınmaktadır.

Bu eserde Şeyh Şamil'in fiziksel özellikleri Gazi Muhammed'in gözünden şu şekilde ifade edilir:

“Aradan geçen yıllarda, bırak bizlere yetişmeyi, herkesi geride bırakacak bir gelişme gösterdin. Boyun iki metreyi buldu Allah aşkına, omuzların ve kolların demirden dökme sanki. Üstelik sol elinle maharetle kullandığın kılıcın yüzünden, rakiplerinin savunmalarını herkesten kolay bozarsın” (Tiryakioğlu 2019: 41).

Şeyh Şamil düşmanlarının korkulu rüyası olan ve Napolyonu yenen Rus generallerini her seferinde başarısızlığa uğratarak çok kısıtlı imkânlarla kocaman bir imparatorluğa kafa tutan ve düşmanlarının dahi saygısını kazan bir lider olarak ortaya çıkmıştır. Vatanın bağımsızlığı için sevdiklerini feda etmekten çekinmeyen Şeyh Şamil adil bir yönetim anlayışı sergilediği gibi mütevazı bir hayat sürmüş ve askerleri ile omuz omuza çarpışarak düşmanlarının korkulu rüyası olmuştur. Özetle bu eserde Şeyh Şamil İslam ve Türklük için savaşan güçlü bir savaşçı İslam bayrağını dalgalandırmak için uğraşan inançlı bir cihatçıdır.

Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan eserlerde onların sağlam ve güçlü karakterli oldukları kolay kolay sarsılmayan bir iradeye sahip oldukları görülür. Timur ve Şeyh Şamil'in ele alındığı romanların tamamında çok güçlü askerler oldukları taktik zekâlarıyla kurdukları askeri stratejiler ile düşmanlarını mağlup ettikleri ve devlet yönetimlerindeki kararları ile ne kadar başarılı liderler oldukları gözler önüne serilmiştir. Timur ve Şeyh Şamil duygularını kontrol etmekte başarılı birer liderdir ve onların liderlik özellikleri İslam inancı ve Türk karakteri ile şekillenmiştir.

3.5. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Diğer Milletle İlgili Yaklaşımlar

Şeyh Şamil ve Timur’u konu alan eserlerde karşıt güç olarak diğer milletlere mensup olan şahıslar kullanılmıştır. Bu elbette Şeyh Şamil ve Timur’un tarihî birer şahsiyet olmasından ve girişmiş oldukları mücadeleyi diğer milletlere karşı yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan Şeyh Şamil ile ilgili romanlarda Türkler dışında okurun karşısına çıkan milletler Ruslar ve Gürcülerdir. Şeyh Şamil romanlarında karşıt gücün Ruslar olduğu ve Şeyh Şamil’in Ruslar ile verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Timur ile ilgili romanlarda okurun karşısına Türkler dışında en çok çıkan milletin Moğollar olduğu görülmektedir. Moğollar ile birlikte Acem ve Hintlilerin de Timur romanlarında okurun karşısına çıktığı görülmektedir. Bu milletler içerisinde Acemler ve Hintliler karşıt güç olarak okurun karşısına çıktığı gibi Timur’un yapmış olduğu fetihlerin büyük bir çoğunluğunu Türk devletlerine karşı yapmış olması Türklerin de karşıt güç olarak romanlarda yer almasına yol açmaktadır.

Dündar Alp’in *Şarkın Büyük Sultanı Timurlenk* isimli eserinde diğer milletler ile ilgili vurgular vardır. Timur’un Hint seferi öncesinde Hintliler ile ilgili şu şekilde vurgu yapıldığı görülür:

“-Efendimiz, milletimiz için bu seferin pek hayırlı olmayacağı fikrindeyim...

-Nasıl?

-Çünkü Hintliler tuhaf insanlardır, kendi lisanlarını mutlaka bize öğreteceklerdir..

-Siz ne dersiniz?

-Efendimiz bence bizim Türk sülalesi Hintlilerle karışırsa tamamen bizi kendilerine benzetecekleri açıktır. Sülalemizi muhafaza etmek bizim için önemlidir” (Dündar Alp 2005: 166).

Dündar Alp’in bu eserinde Hintliler ile yapılan vurguda onların Türkleri asimile etmesinden korkulduğu görülmektedir. Bu eserde diğer milletler ve kültürlerle

saygı duyulmakla birlikte Türk kültürünün ve Türk varlığının öncelendiği görülmektedir.

Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli eserinde Timur'un Hintlileri küçümsediği görülür. Timur, Hintli kâhinin kızı ve diğer çocuklarının ölümü ile ilgili söylediği tüm şeylere rağmen onlara saldırmaktan vazgeçmez ve Hindistan'ı fetheder. Timur'un askerleri Hintliden nefret ederler. Timur yüz binlerce Hintliyi öldürerek ülkelerini fetheder.

Eserde diğer milletlerden Moğollara vurgu yapılır. Moğollara vurgu yapılan kısımda Timur Kaydo Kabilesinin eşlerini ve kızlarını gelen misafirlere ikram etmelerini eleştirir (Tan 2012: 133).

Eserde başka milletlere dair vurgulardan bir diğeri de Çinlilere karşı yapılır. Timur çok Türk kanı döktüklerini artık yeni hedeflerinin Çin olduğunu söyler.

“Size Çin ülkesine gitmeyi teklif ediyorum: Orası putperest yatağı, kâfir ocağı! Allah'ı tanımıyorlar, güneşe tapıyorlar, hükümdarlarına göğün oğlu diye secde ediyorlar. Bu dinsizlere hakikati tanıtalım, Tanrı'nın bir olduğunu öğretilim, putlarını kıralım, mabetlerini yıkalım, harabelerinde camiler yapalım, minareler yükseltelim, işte bu işlerdir ki günahımızı bağışlayacaktır!” (Tan 2012: 373).

Bu eserde Timur'un Türk ve Müslüman olmayan diğer milletleri küçümsediği ve onları fethederek hizaya getirmek istediği görülür.

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eserinde Timur Moğol olarak anlatılır ve bu eserde Moğolların Kaşgar ordusu ile karşılaştığı şu kısımda askeri özelliklerine vurgu yapılır. On beş bin kişilik hafif süvari Polat Noyan'ın öncülüğünde hazırlanır, sessiz sedasız yola çıkarlar gündüzleri dağlar arasında saklanıp geceleri yol alırlar ve dokuz gün sonunda Ceyhun Nehri'ne varırlar. Klasik Moğol ordusunun özelliği düşmanını iyi gözetleyip ona göre tedbir almaktır. Moğol ordusu Ceyhun Nehri'ni geçtikten sonra Kaşgar Ordusunun gelmesini bekler (Şakir 2011: 402). Timur bu eserde Moğol olarak anlatılır. Onun savaştığı devletler Türk devletleridir ve bu sebeple Timur eserde zorba olan taraf olarak anlatılırken Kaşgar ülkesinin hükümdarı Kameriddin gibi diğer Türk liderlerinden övgüyle bahsedilir ve

halk tarafından sevildiği söylenir. Özetle bu eserde Türkler karşısında zorba ve olduğu söylenen Moğollar yer almaktadır.

Samih Nafiz Tansu'nun eseri *Çarlara Baş Eğmeyen Türk Şeyh Şamil* isimli romanında Şeyh Şamil'in oğlunun rehin alındıktan sonra Gürcülerin yanında kalacağı Tiflis'e gittiği kısımda Gürcülere ve Gürcü yaşantı biçimine vurgu yapılır. Eserde Tiflis'in o dönem çarlığın incisi konumunda olduğu söylenir ve anlatıcı Tiflis'i anlatarak yağın peynirin şarabın ne kadar lezzetli olduğunu Gürcü halkının nar gibi kızaran kuzuyla birlikte içtiği şarabı çektiği nutuğu dile getirir ve "sazandar" adı verilen sazlarla kalpleri ve gençleri hoplatan namelerinden bahsederek Gürcülerin kadınlı erkekli oynadığı oyuna lezginka denildiğinden bahsedilir. Tiflisin eğlence yeri bol lokantaları ve meyhanelerinin meşhur olduğunu hakikatte Çerkez tavuğunun Gürcü tavuğu olduğunu anlatır.

Bu eserde vurgu yapılan bir diğer millet Ruslar olur. Rusların da Türkler gibi ya zafer ya ölüm diyen bir millet olduğunu söylenir. Rusların da aslında kendilerince haklı bir mücadele verdikleri Mişa karakteri üzerinden ifade edilir ve Ruslar cesurca savaştan bir millet olarak anlatılır. Ruslara karşı olumlu bir yaklaşım tarzı oluşturulduğu Rusların Ahulgo kalesine saldırıp Şamil'in oğlunu rehin aldıktan sonra savaşı Rusların değil de Müslümanların devam ettirdiğinin söylenmesi bunun göstergesidir. Aynı zamanda General Grabe'in Şamil'in oğlunu iyi bir Rus subayı olarak yetiştirmek üzere Tiflis'e göndermesi de bu eserde Ruslara karşı diğer eserlere nazaran daha sempatik yaklaşıldığını göstermektedir. (Tansu 1973: 53-55). Bu eserde yazarın Şeyh Şamil'i övmekle birlikte Türk milliyetçisi bir çizgide durmadığı ve açık bir biçimde Rusların güçlü olduğunu ve onların Şeyh Şamil kadar davalarında haklı olduğunu ifade ettiği görülür.

Murat Sertoğlu'nun Şeyh Şamil isimli eserinde okurun karşısına Türkler dışında çıkan etnik unsurların başında Ruslar gelir. Eserde Ruslar işgalci, yalancı, acımasız, çıkarıcı, komplocu olarak anlatılır. Rusların karşıt güç olmasından kaynaklı bir durum olarak eserde Ruslar ile ilgili olarak şu ifadeler yer verilir:

"Ruslar Kafkasyadaki toplulukları ellinde tutabilmek için sinsi bir yol tutmuşlardır. Halk üzerinde nüfuzlu olan hanlıkları elde etmişlerdi. Kendilerine

menfaat karşılığı kulluk etmeyi kabul eden halklara büyük paralar, silah ve asker bile veriyorlardı” (Sertoğlu 1972:10)

Ruslar Kafkaslardaki toplulukları birbirine düşürmekle yetinmedikleri gibi Şeyh Şamil’in yürüttüğü özgürlük hareketini durdurmak için acımasız yöntemler izlerler. Şeyh Şamil ve adamları saklanmasın diye ormanları yakarlar.

“Köyde canlı kimse kalmamıştı. Hâlbuki güllerle durmadan yağıyordu. Yer yer çıkan yangınlar da güllerin yapacağı tahripleri yapıyordu. Sonunda taş üstünde taş kalmadı. Köy bir enkaz yığını halinde Rusların eline geçti.

Ruslar o zaman öldürecek adam bulamayınca, ele geçirdikleri hayvanları, hatta ağaçları bile kestiler.

(...)

Komutan, Rus askeri tarihçileri tarafından ittifakla en büyük Rus komutanı olarak gösterilen Prens Voronzof, generali de inatçılığı, kan dökücülüğü, zlimliği ve merhametsizliği ile tanınmış bulunan General Grabe idi” (Sertoğlu 1972: 104).

Ruslar haricinde bu eserde adından bahsedilen bir diğer millet de Polonyalıdır. Kırım harbi sırasında Ruslarla anlaşma yapıldığından ve Rusya’dan Osmanlıya kaçan Polonyalılar için Beykoz’da Polenezköy adında bir köy kurulduğundan bahsedilir (Sertoğlu 1972: 256).

Oğuz Özdeş’in *Şeyh Şamil* isimli romanında Türkler dışında vurgu yapılan bir diğer millet Ruslardır. Bu eserde Ruslar acımasızlıkları ile ön plana çıkarılmıştır.

“Artık Rusların parolası belli olmuştu: Çeçenistan’da son ağaca, son taş, son başa kadar her şeyi, yakıp yıkmak!

Çeçenistan ovalarında, yakılmayan, yıkılmayan hemen hemen hiçbir Çeçen köyü kalmamıştı. Önce Rus kuvvetleri, köyleri top ateşine tutuyor, daha sonra köylere girerek yüzleri yanık ve yara içinde olan köylülere sahte bir merhamet gösteriyorlardı” (Özdeş 1977: 108).

Bu eserde Ruslar köyleri yakıp yıkan Kafkas halkına zulmeden ve onların özgürlüklerini ellerinden alan bir millet olarak anlatılır.

Prens Voronstov'un Çeçenistan'ın yanışını Neron gibi büyük bir keyifle seyretmesi ve Rusların Çeçenlere zulmedip daha sonra onlara gösterdikleri sahte merhamet ile savaşta adil hareket etmedikleri gösterilmiş olur.

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Ruslar yozlaşmış bir millet olarak ifade edilir. Rus ordusunda bir başıbozukluk hâkimdir. Çar'ın en yakın adamları ona ihanet ederler ve Rus ordusunun silahlarını düşmanlarına satarlar.

“Puşkin silah kaçakçılığına yine devam ederdi, fakat Mustrof'la arasında Katina yüzünden sık sık münakaşa çıkıyordu. Üstelik Mustrof genç adamın ihtiraslarını kamçulamakla kalmamıştı. Az para veriyordu” (Kuleli 1998: 168).

Mustrof ve Puşkin karakteri ile Rus devletinin yozlaşmışlığına vurgu yapılırken General Grabe'in sözünü tutmayarak Şamil'in oğlunu esir aldıktan sonra sözünde durmayarak tekrar saldırması ve eserin sonunda Şamil'in teslim olma olayında da yalan söylemeleri ile Ruslar yalancı, düzenbaz ve yozlaşmış bir devlet yapısına sahip olarak ifade edilir.

“Devlet politikası yalan ve hileye dayanan Rus Çarının kumandanı Prens Birtatinski ahdını yerine getirmedi, sözünde durmadı. Gerçi Şamil hiçbir zaman eseri muamelesi görmedi” (Kuleli 1998: 231).

Murat Yeşil'in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli romanında Rusların Kafkas haklarına karşı yaptıkları acımasızlıklar üzerinden Ruslar vurgulanır.

“Bu vahşete can mı dayanır? Şu manzaraya bir bakın. Koca avulda, tek bir canlı kalmamış... Gökyüzündeki bütün kuşlar bile bu dehşet manzarasını görmeye dayanamamış ve terk etmiş burayı...”

Şamil, gözleri yaşarmış bir şekilde, etrafi inceliyordu... Bir zamanlar, asmalarıyla ünlü bu yer şimdi garipleşmişti.

Dalları kırılan ağaçlar, boynu bükük öksüzler gibi bakar olmuştu yakıp yıkılan Aşilta Avul'a

Etrafını saran naiplerine sordu:

'Biz ne yaptık Ruslar'a ki, avullarımıza kadar gelip kadınlarımızı, yaşlılarımızı ve çocuklarımızı vahşice katlettiler'" (Yeşil 2012: 162).

Rusların bu eserde acımasız ve beceriksiz olduğu görülmektedir.

A. Yılmaz Boyunağa'nın *Özgürlük Savaşçısı Şey Şamil* romanında Türkler dışında vurgulanan milletlerin başında Ruslar gelir.

"Ruslar, niye kendisine çok iti davranıyordu. Bir bekledikleri olmaz, kendisine diğer kardeşlerine ve esirlere yaptıkları eziyetleri yapmakta gecikmezdi bu adamlar. Üstelik karşısına da bir generalin kızını çıkarmışlardı" (Boyunağa 2013: 66).

Bu eserde Ruslar içten pazarlıklı ve diğer milletleri kendi çıkarları için kullanan ve işleri bitince kenara atan bir millet olarak ifade edilir.

Okay Tiryakioğlu'nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde okurun karşısına Türkler dışında Gürcüler, Ruslar çıkmaktadır. Eserde Avarlar, Kazaklar Çeçenler Türk olarak ifade edilmektedir. Özellikle eserin baş kısımlarında Şirzat karakteri aracılığı ile Kafkaslarda yaşayan Avarların ve Kazakların Türk olduğu vurgusu yapılmaktadır. Şirzat karakteri Rusların gerçek planının Türkleri kullanmak olduğunu söyleyerek Kazakları uyarmaya çalışır ve onların da Türk olduğunu söyleyerek kendi taraflarına geçmesini ister. Eserde okurun karşısına çıkan bir diğer ulus Ruslardır. Ruslar bu eserde Kafkaslara hâkim olmaya çalışmaktadır. Şeyh Şamil onların gerçek yüzünü ve asıl niyetlerini anladığında onlara karşı savaşmaya ve Kafkasları özgürlüğe kavuşturmaya yemin eder. Şamil'in General Yermolov'a söylediği şu sözler Rus toplumundan ziyade hükümetin kararlarını yargılar niteliktedir:

"Hükümetinizin, Osmanlı üzerinde, sömürgeci olarak adlandırdıklarınızdan farksız emelleri olduğunu biliyoruz. Yalnızca Osmanlı ülkesini de kapsamıyor bu,

Orta Asya Türkleri üzerinde de korkunç hedeflere sahipler. Bizim, bunları görmüyor, bilmiyor gibi davranmamız imkânsız. Şahsınızın, Türklerle ilgili hoş anıları mevcut ve bu sayede duyduğunuz muhabbet aşikâr. Bunu biz de memnuniyetle karşıladık, lakin temsilcisi olduğunuz devletiniz, sizinle aynı fikirde değil” (Tiryakioğlu 2019: 80).

Bu konuşmanın sonrasında Binbaşı Mihaylov karakterinin Müslümanların Ruslar ve yeni medeni dünya için tehdit olduğunu söylemesi üzerine Şamil’in Ruslar ile ilgili olan fikirleri değişir (Tiryakioğlu 2019: 84). Buna karşın Mihaylov’un bir Rus’a benzemediğini söyler. Şamil ve arkadaşları bu olaydan sonra Ruslara karşı kesin bir mücadele içerisine girmeye karar verirler.

“Kuzeydeki Müslüman Nogayları tarafımızda tutmamız çok önemli. Budist Kalmuklar da bu iş için uygundur; ama Nogayları Rusların nüfuzundan uzak tutmamız için bölgelerinde aktif olmamız şart.”

‘Nogaylar konusunda haklısın ama şimdilik Müslüman olmayanlara güvenmek istemiyorum Şamil. Ruslar, ne yapar eder Kalmukları taraflarında tutmayı bilirler” (Tiryakioğlu 2019: 87).

Görüldüğü üzere bu eserde diğer milletlere yaklaşımda belirleyici faktör dindir. Şamil ve adamları diğer milletler kendileri için tehlike oluşturmadığı sürece onlara karşı saygılı olmuştur.

Şeyh Şamil ve Timur’u konu alan eserlerde diğer milletlere yaklaşımda bir takım belirleyici unsurlar vardır. Bunların başında din gelmektedir. Şeyh Şamil kendi mücadelelerine destek veren tüm Kafkas halklarının yanında olmuş Ruslara karşı savaşa dahi yürüttüğü savaşı onurlu bir mücadeleye dönüştürmüş ve Rusların tamamını yargılamamıştır. Timur da ele alınan eserlerde diğer milletlerle savaşa ve onların ülkelerini fethetse dahi sivil halka dokunmamış onlara saygılı davranmış ve ülkelerinde önceden olduğu gibi hayatlarına devam etmelerini önemsemiştir. Ele alınan eserlerde diğer milletlere karşı saygılı bir yaklaşım sergilendiği; ancak söz konusu savaş olduğunda düşmana karşı merhamet gösterilmediği görülmüştür.

3.6. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Adalet/Hukuk

“*Tarihî devirlerden bu yana her toplumun kendisinin oluşturduğu veya başkalarından etkilenecek, kabul ettiği ve çeşitli uyarlama usulleriyle kendine özgü hâle getirdiği ve belli bir zaman diliminde uyguladığı yazılı veya sözlü pozitif ve normatif kurallar düzeni olagelmıştır. Bu kurallar düzeninin bütününe o toplumun hukuk sistemi denilmektedir*” (Erbay 2018: 214).

Türkler için hukuk her zaman önemli olmuş ve binlerce yıllık tarihî maceraları sonucunda Türk tarihinde hukuk kavramı zaman içerisinde değişim göstermiş; Türkler çağın gereklerine uygun, sosyal değişimlere uyumlu çağdaş hukuk kurallarının takipçisi ve yapıcısı olmuştur. Türklerin Türkistan coğrafyasında yaşadıkları kadim dönemlerde hukuk denildiğinde yazılı olmayan hukuk kuralları olan töreler büyük bir öneme sahipken zamanla Türkler kurdukları imparatorluklar bünyesinde bu kuralları yazılı hâle getirmiş diğer milletlerle olan etkileşimleri doğrultusunda da toplumun ihtiyaçlarına yönelik medenî toplum yapısına uygun yeni hukuk kuralları ile daima hukuka bağlı adaleti gözetten bir çizgide yer almışlardır.

Türklerin İslamiyet’i kabulü Türk hukuk sisteminin değişmesinde büyük bir rol oynamış ve Türkler İslamiyet’i kabullerinden sonraki yaşantılarında İslami hukuk kurallarını da hayatlarının bir parçası hâline getirmişlerdir.

“*İslamiyet’in kabulü Türklerin bütün hayatlarını baştan başa etkileyen çok önemli bir tarihî olaydır. Türkler Müslüman olmadan önce genellikle göçebe hayatı yaşarken, Müslüman olduktan sonra İslam Hukukunun gerçek sahibi ve uygulayıcısı hâline gelmişler ve bu konuda tarihin seyrine uygun olarak, ölmez eserler vermişlerdir*” (Cin 1984: 7).

Bu minval üzere Türklerin Müslüman olduktan sonra İslam Hukuku’nun gerçek sahibi olduğunu gösteren onlarca lider arasından iki güzide örnek lider vardır ki bu liderler Şeyh Şamil ve Timur’dur. Timur da Şeyh Şamil de kurdukları devletlerde İslam Hukuku’nu referans alarak hareket etmişlerdir. Bu bakımdan Şeyh Şamil ve Timur’u ele alan eserlerde İslam Hukuku’nu ve bu hukuka göre şekillenen adalet anlayışını görmek mümkündür.

Şeyh Şamil ve Timur ele alındıkları eserlerde terazi hassasiyetinde bir adalet duygusu ile ele alınmışlardır. Şeyh Şamil verdiği hukuki kararları şeri hukuku göz önünde bulundurarak vermiş ve hak etmeyen kimseyi cezalandırmamıştır. Kendisine kılıç çekmeyen aman dileyenin canını almamış çocuklara kadınlara ve yaşlılara dokunmadan mücadelesini yürütmüştür. Eserlerdeki örneklerde de görüleceği üzere adalet söz konusu olduğunda adaleti eşit bir şekilde dağıtmış ve suçlu olan kendi ailesinden dahi olsa suçun cezasız bırakılmamasını sağlamıştır. Benzer şekilde Timur'u konu alan eserlerde de Timur'un adil bir yönetim sergilediği şeri hukuk kurallarını gözettiği kendisinden aman dileyenlerin canını almadığı kendisi haksızlığa uğramadığı sürece karşı tarafa saldırmadığı görülür. Onların bu özellikleri inşa ettikleri toplumlardaki huzur ve güvenin tesis edilmesinde de büyük rol oynamıştır. Onların adaletli tutumları beraberinde disiplin ve sadakati de getirmiştir. Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan eserlerde adalet ve hukuk temalarını şu şekilde görmek mümkündür:

Dündar Alp'in *Şarkın Büyük Sultanı Timurlenk* isimli eserinde Timur Horasan kalesini ele geçirirken askerlerinin kuralları ve törelerini çiğnemesine izin vermez.

“İçeride zavallı bir hasta ile kadın ve bir de teslim olmuş bir bekçi vardı.

Bunlara saldırmak Türklerin âdeti olmadığı halde, bazı şahısların yağmada bulunmak için merhametsizce onların üzerine hücum ettikleri görüldü.

Üçünü de bağlamak üzereydiler. Arkalarından bir ses:

-Türkler; hasta, kadın, çocuk ve ihtiyarlara dokunmazlar siz ne yapıyorsunuz? Sesin geldiği yöne baktılar ve hepsinin de elleri yanlarına düştü; selam verdiler” (Dündar Alp 2005: 39).

Bu eserde ayrıca Timur'un tahta çıktıktan sonra eski yasaları değiştirerek şeri hukuku getirdiği görülür.

“Timur, eski Moğol adetlerini kaldırarak yerine İslam adetlerini yerleştirmeye başladı. Birinci işi Cengiz’in (Yasak’ı) yerine (Tezek’i), (Edebi) yerine de (Şeriatı) getirmeye teşebbüs etti” (Dündar Alp 2005: 112).

Timur’un bu eserde bu çabasında başarılı olarak ülkesini İslam hukukuna göre yönettiği görülür.

Turhan Tan’ın *Timurlenk* isimli eserinde onun adaletli bir yönetim sergilediği ve hukuk kurallarını İslam inancına göre yeniden şekillendirdiği görülür. Seyyit Şerif Cürcani’nin mektubunda Timur’un yapması gerekenlerle ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Hakikat kahramanı Emir Timur bilmelidir ki hakkın müdafaa ve himayesinin kendisine tevdi edilmesi Allah’ın ona bir lütfudur. Bu lütfun çoğalıp sürmesi için Timur, hakikat aşkını yüreğinde çoğaltmalıdır.

Yine Timur bilmelidir ki hükümet idaresi, Allah idaresinin bir kopyasıdır. Her iki idarede de amiller, muavinler, mebuslar ve muhafızlar var. Kimse kendi dairesinden hariç işlere karışmaz. Sen, ey Kahraman Timur, Allah’ın emirlerine dikkat eder gibi amillerini, valilerini hademeni ve bütün adamlarını murakabe altında bulundur. Herkes vazifesini yapsın ve sana itaat etmeye hazır bulunsun. Muhtelif sınıflara adalet dairesinde vazife, mevki ve menfaat temin et ki bayrağının sallandığı her yerde akıl ve hakkaniyet hüküm sürsün” (Tan 2012: 68).

Timur Cürcani’den aldığı bu mektup doğrultusunda kanunlar tanzim eyleyip tüzükler yapar ve ülkesinde İslam hukukunu yerleştirmeye uğraşır.

“Moğol köylüleri, gök gürleyince kadın ve erkek birlikte suya atlıyorlardı. Hâlbuki Cengiz, yasaya açık bir madde koyarak bu âdeti kaldırmıştır. Gerçi Timur, yasa ile İslam şeriatı hükümlerini telif etmiş ve daha doğrusu şeriatı imparatorluk dâhilinde hâkim kılmışsa da yasanın bu gibi hükümlerini de kıymetten düşürmemiştir” (Tan 2012: 132-133).

Görüldüğü üzere bu eserde de Timur’un İslam hukuku ile hareket ettiği ve adalet ve hukuk anlayışını İslam inancından aldığı görülür.

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Bozatl* isimli eserinde Timur'un bir hukuk devleti inşa ettiği görülür. Timur toplumsal düzeni sağlamak için her alanda yasal düzenlemeler yapmıştır.

“Cihangir'in ordugâhı, derin bir sükûn içinde idi. Timur Ordusu'nun yasası mucibince (gereğince), her tarafa devriyeler çıkarılmış; nöbetçiler dizilmişti” (Şakir 2011: 37).

Timur'un adalet konusunda zorba olduğu ifade edilir ve yaptığı hukuki düzenlemeleri takip ettiği görülür. Timur ele geçirdiği şehirlerde ağır kanunlar getirdiğinden bahsedilir.

“Tıpkı Semerkant gibi, o tarihte Kaşgar beldesi de Asya'nın en mamur beldelerinden biriydi.

Asya'nın muhtelif yerlerinden gelen büyük ticaret kervanları, daima bu şehirde birleşirdi. Burada, Timur'un ülkesinde olduğu gibi, ağır nizamlar ve kanunlar mevcut değildi. Ticaret, seyahat, zevk, sefa tamamen serbestti

Kaşgar kızları, büyük bir hürriyet içinde çarşıda pazarda gezerler, gerek yerli ve gerek yabancı erkeklerden çekinmezlerdi” (Şakir 2011: 150).

Bu eserde Timur yazarın ifadesiyle sert iradeli bir müstebit (zorba) bir yöneticidir. Ağır vergiler almaktadır ve ülkesindeki casus teşkilatı insanları korkutmaktadır (Şakir 2011: 151).

Samih Nafiz Tansu'nun *Çağlara Başığmeyen Türk Şeyh Şamil* isimli romanında Cemaleddin eskiden tanıdığı Rus askerini kurtarmak için babasından ricada bulunur. Ancak Şeyh Şamil bu kısımda şerri hukuka bağlı olduğunu göstererek bu Rus subayının Hasan'da kalacağını söyler.

“Haklısın Hasan; Peygamber Efendimiz de şöyle buyurmuştur: (Kısasa kısas). Öyle ise düşmanını temizlemeden kılıcını kınına koyma!” (Tansu 1973: 109).

Şeyh Şamil'in bu eserde İslami hukuk kurallarını takip ettiği ve adaleti önemseydiği görülür. Kendisini ve beraber savaştığı herkesi eşit bir mertebede gören

Şamil, ceza verileceği zaman herkese eşit davranır. Söz konusu kendi çocukları olsa dahi.

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil* isimli romanında İslami hukuk kurallarının geçerli olduğu seçim ve demokrasiye önem verildiği görülür.

“Peygamber ölürken yerine geçecek lideri seçmiş ve bunu ilan etmiş değildi. Başbuğunun babadan oğula geçmesi usulü ise Kayzerlerin, Hristiyanların ortaya koymuş buldukları bir usuldü ve şeriatla asla yeri yoktu. Buna karşılık Peygamber büyük halk kitlesi, yani ümmeti ilgilendiren durumlar karşısında halkın toplanıp hep beraber karar vermesini ön gören (icma-i ümmet) prensibini koymuş bulunuyordu.

Onlar yeni İmam seçmek için şeriatın bu açık yolundan yürüyecekler, yeni imamlarını o şekilde seçeceklerdi” (Sertoğlu 1972: 90-91).

Şeyh Şamil'in İslam hukukuna göre seçimle seçilmesi gibi Şeyh Şamil imamlık vazifesini yürütürken de şeriat kurallarına bağlı kalarak hareket eder ve topluma adalet dağıtır. Köylüler arasında arabuluculuk yapar. Kendisine ve halka eşit derecede davranacak memurlar tayin eder.

“İmam Şamil şeriat kanunlarını tatbik etmekte pek sertti. İçi, engin bir merhamet duygusu ile kaplı olduğu halde, bu kanunları tatbik ederken asla tereddüt göstermezdi.

Her şeyden önce Kafkasya'da pek yaygın bulunan kan davalarını şiddetle yasak etmiş bulunuyordu. Ona göre insan Allah'ın bir eseri, bir bekası idi. Gaza dışında, vatan için savaş dışında, düşmana karşı koymak dışında, kimseyi öldürmezdi” (Sertoğlu 1972: 134).

Şeyh Şamil adalet sağlamak konusunda çok başarılı bir liderdir ve suç teşkil edecek durum kendi ailesi dahi olsa bağışlanmamaktadır. Annesine vereceği cezayı kendi üzerine alarak kendisine yüz kırbaç vurduran Şamil adalet duygusunun ne kadar gelişmiş olduğunu herkese gösterir. Şeyh Şamil bu eserde hem askerî lider hem dinî lider hem de yargı adamı kimliği ile okurun karşısına çıkar. Kan davalarını bitirir, küskünleri barıştırır, suçluları cezalandırır.

Oğuz Özdeş'in *Şeyh Şamil* isimli eserinde Şamil'in adaletli bir yönetim sergilediği görülür. İslam hukukunu esas alarak hareket eden Şamil Hacı Murat'tan Haydak ve Tabasaran ülkelerine baskın yapmasını ve halkı Ruslara karşı kıskırtmasını ister; ancak o köyleri basıp insanları öldürünce Şamil bu durum karşısında naiplerini çağırarak onlara şu konuşmayı yapar.

“Bir özgürlüğümüz ve vatanımız için çarpışıyoruz, dedi. Hâlbuki Hacı Murat, öfkesine kapılarak yanlış işler yapıyor. Biz kendisini Haydak ve Tarasaran dolaylarına, cinayet işlesin diye değil, halkı Ruslara karşı ayaklandırırsın diye gönderdik. Yaptığı hareket tamamen emre itaatsizliktir.

Naipler de aynı düşüncede oldukları için, yapılan oylama sonucunda, Hacı Murat, naiplikten azledildi” (Özdeş 1977: 96).

Şeyh Şamil'in ne kadar adaletli olduğunun ve İslam çizgisinde hareket ettiğinin göstergelerinden birisi de annesinin kendisine halkın artık Ruslar için savaş istemiyor mesajını getirdiğinde cihat hareketine karşı çıktığı için annesini de cezalandırmaktan çekinmeyişidir. Ancak annelik hakkından dolayı annesine vereceği cezayı kendisi üstlenerek kuralların herkes için eşit işlediğini göstermiştir.

“Şeriatın hükümlerine ve içinde buldukları savaşın kanunlarına göre, düşmana el uzatanların cezası ölümdü. El uzatmak isteyenlerin cezası ise yüz kırbaçtı

(...)

Anam cezasını çekmelidir, dedi. Yalnız, o benim anamdır! Üzerimde hudutsuz hakkı vardır. Kendisi masum ve paktır. Onun cezasını her şeyine varis olan oğlu Şamil çekecektir!” (Özdeş 1977: 110).

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Şamil şeriat kurallarına sıkı sıkıya bağlı bir liderdir ve bu kurallardan taviz vermez.

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Şamil'in adaletli olduğu ve İslamiyet'in belirlediği şerri kuralları takip ettiği görülür. Şamil ve

adamları Rusları esir aldıklarında onlara iyi davranırlar ve kötü muameleden kaçınırlar.

“Biz de öyle, dedi Panov, utanıyoruz. Esir olduğumuzu hissettirmediler bile; iyi insanlar. Biraz Rusça bilen birine sebebini sordum. Siz de insansınız, dedi. Dinimiz zulmetmeyi men etmiştir dedi. Türkleri sevmeye başlıyorum, keşke kötü muamele etseler de sevmesem” (Kuleli 1988: 63).

Türklerin İslami kurallar çerçevesinde hareket ettiğinin gösterildiği bu örneğin yanında Şeyh Şamil’in şeri hukuku adaletli bir şekilde kullandığı görülür.

“Heyet kısa bir istişareden sonra müthiş kararını bildirdi:

Yüz sopa!..

Şamil’in titrediği belli bir şekilde görüldü. Bu nazenin, bu zayıf, bu ihtiyar gövdeye yüz sopa! Korkunç, fakat gerekli Şeriatın kestiği parmak acımaz.

Oğlunun her azasını, pörsük ellerindeki çizgiler kadar iyi tanıyan ana, dişi bir kaplan gibi kükredi:

-Oğlum, Allah’ın adaletini yerini getirmekte tereddüt edersen sana verdiğim sütü helal etmem!

Şamil ağlamamak için kendini güç tutuyordu. Bir yanda şeriatın hükmü, bir yanda dünyanın en hürmete layık varlıklarından biri olarak gördüğü muhterem anası... Bir an bocaladı. Sonra şimşek gibi doğruldu, doğrudan doğruya Hacı Kasım’a hitap etti:

-O benim anamdır, varisiyim. Takdir edilen cezanın bana uygulanmasını istiyorum” (Kuleli 1998: 222).

Şeyh Şamil’in şeriat söz konusu olduğunda kendisi veya ailesi için de kuralların geçerli olduğunu gösteren bu örnek onun ne kadar adaletli olduğunun bir göstergesi olarak bu eserde okurun karşısına çıkar.

Murat Yeşil'in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli romanında Şeyh Şamil İmam seçildikten sonra toplumunun dini lideri olduğu için şeriat kurallarını benimser. O, bu kuralları uygulama noktasında adaletli bir kişidir. Annesi Şamil'in fenalıklara ve kötülöklere çocukken bile hiç tahammülü olmadığını söyler (Yeşil 2012: 85).

Şamil'in bu adalet anlayışı büyüyüp ciddi kararlar verdiğinde de kendisini gösterir ve annesi Çeçen elçilerin Ruslarla ateşkes yapalım sözünü kendisine getirdiği için annesine şeriat kuralları gereği vermesi gereken cezayı kendisi üstlenir.

“Üzerimdeki hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anam merhametinin kurbanı oldu bir suç işledi. Ona kırbaç değil, bir fiske bile vurulmasına gönlüm razı olmaz. O, benim anam. Mescitte saatlerce ne yapmam gerektiğini düşündüm sonunda kararımı verdim. Anam, masumdur. Buna bütün kalbimle inanıyorum. Ama bir suç işlemiştir. Bunun cezası yüz kırbaçtır. Anamın yerine bu cezayı, oğlu olarak ben çekeceğim” (Yeşil 2012: 403).

Görüldüğü üzere bu eserde de Şamil'in hassas bir adalet anlayışına sahip olduğu ve şeri hukuk kurallarını kesin bir şekilde takip ettiği görülür

Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* isimli eserinde Kerim ile Sonya arasında geçen konuşmada Rus ve Kafkas toplumları arasındaki sosyal farklılıktan yola çıkılarak İslam toplumu hakkında bilgi verilir.

“Bizim toplumumuzda sınıf farklılıkları yoktur. Matmazel! Şehirlisi de köylüsü de, esnafı da, işçisi de, yani idare edenle idare edilen aynıdır. Herkes, namus ve emeğinin karşılığında hürmet görür.

Sonya şaşırarak:

-Biz de ise, mujik adını verdiğimiz köylüler, üzerinde yaşadıkları çiftliklerle, topraklarla alınıp satılırlar. Bunların yaşadıkları ve ekip biçtikleri topraklar üzerinde hiçbir hakları yoktur. Toprağın kölesi durumundadırlar ve toprakları alanın da esirleri.

-Bu çok kötü biz Müslüman toplumlarında böyle bir şey görülmez”
(Boyunağa 2013: 60).

Şeyh Şamil toplumun askerî ve dinî lideri olduğu için toplumda adaleti tesis eder ve hukuki mevzularda söz sahibidir. Annesinin kendisine elçilerin söylediklerini söylemesi üzerine annesini cihada karşı çıkmakla yargılar.

“En korktuğum şey, Müslümanların kalplerindeki düşmanla mücadele azminin kaybedilmesi, imanlarının sarsılmasıdır. Halkın Ruslarla anlaşmaya meyletmeleri demek, esareti kabul edip, onların istediği gibi yaşamaktır. Din ve vatan için, bir değil binlerce ana, oğul feda edilir.

Şimdi toplayınız halkı, kararımı bildireceğim dedi.

Halk kısa zamanda toplandı. İmam, kararını bildirdi:

-Bu şekilde teklifte bulunan, muhterem Anam cezasını çekecektir!

İmam Şamil’in verdiği emirlerden dönmediğini bildiren naipler, Anayı, adalet divanının önüne getirdiler” (Boyunağa 2013: 170).

Bu eserde de diğer eserlerde olduğu gibi Şeyh Şamil’in hassas bir adalet anlayışı olduğu görülmektedir.

Okay Tiryakioğlu’nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde Şeyh Şamil’in diğer Şeyh Şamil romanlarında olduğu gibi İslam hukukunu takip ettiği adaletli olduğu aman dileyene kılış çekmediği görülür. Onun adalet anlayışı noktasında herkesi eşit tuttuğu görülür. Söz konusu kendi oğlu annesi dahi olsa şeriat kurallarına bağlı kalarak hareket eder.

Şeyh Şamil ve Timur’u ele alan eserlerde hukuk ve adalet konularının önemli bir yer edindiği görülmektedir. Şeyh Şamil dini lider olduğundan dolayı hukuki mevzularda kararı veren merci konumunda yer almaktadır Şeyh Şamil ele alındığı tüm eserlerde şeriat hükümlerini uygulayan bu hükümleri uygularken de kendi ailesi dahi olsa gözünü kırpmayan bir lider olduğu görülmektedir. Timur’u konu alan

eserlerde de hukuk konusu ön plana çıkmaktadır. Timur Devletini kurduktan sonra “Eski Cengiz Yasası”nın yerine şeriat kurallarını getirerek ülkesini yönetmiştir.

3.7. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Aile (Aile Bireyleri ve Eşler Arasındaki İlişki)

Şeyh Şamil ve Timur romanlarında ön plana çıkan temaların başında aile teması gelmektedir. Türklerde aile çok önemli bir kurum olmanın yanında devlet yöneticilerinin aileleri ile arasındaki ilişki bir ölçüde daha büyük bir dikkat gerektirmektedir.

Şeyh Şamil’i konu alan eserlerde olsun Timur’u konu alan eserlerde olsun Şeyh Şamil’in ve Timur’un aile ferleri ile olan ilişkileri dikkat çekmektedir. İslamiyet’i yaşayan bir toplum yaşantısının anlatıldığı eserlerde aile ile olan ilişkilerde eşlerin çok fazla ön plana çıkmadığı daha çok anne oğul, baba oğul ilişkilerinin ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Bu durum hem ele alınan bu iki önemli şahsın yaşam tarzlarından kaynaklanan bir durum hem de yazarların olayları ele alırken dikkat noktalarının ne olduğunu gösteren bir durumdur. Şeyh Şamil ve Timur’u ele alan eserlerde Timur’un ve Şeyh Şamil’in haremlerine çok değinilmemiş özellikle Şeyh Şamil anlatılırken İslam ve şeriat kavramları ön plana çıkarılarak Şeyh Şamil’in dinî kimliğine vurgu yapılmıştır. Şeyh Şamil ve Timur’u konu alan eserlerde aile temasına şu şekilde vurgu yapıldığı görülmektedir:

Dündar Alp’in *Şarkın Büyük Sultanı Timurlenk* isimli eserinde Timur’un tam bir aşk adamı olduğu görülür. Timur aile bireyelerine karşı çok düşkündür. Türkan Hatun’a kavuştuktan sonra Timur’un ifade ettiği şu sözler bu gerçeği gözler önüne serer:

“Bütün alem senin güzelliğinle güzelleşiyor da, ben mahrum olduğum için üzülür... ağlardım. Savaştan ve kavgadan yılmayan bu çetin kalbim senin sevdan karşısında çaresiz kalırdı..” (Dündar Alp 2005: 41).

Bu eserde Timur, kayın biraderi Hüseyin kendisine komplo kurmaya çalışmasına karşın onu bağışlar; ancak Timur taraftarları Hüseyin’in bu hareketini bağışlamaz ve onu öldürürler.

Timur bu eserde eşlerini sever ve onlara değer verir. Olcay Hatun da kendisi kadar devlet işlerinde söz sahibidir. Özetle Timur'un bu eserde aile fertlerine değer veren onlarla olan ilişkini önemseyen bir lider olduğu görülür.

Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli eserinde Timur'un aile bireylerine karşı çok hassas olmasına karşın söz konusu devletim çıkarları olduğunda evlatlarını feda etmekten çekinmediği görülür. Hintli kâhinin çocuklarının öleceğini söylemesine karşın Hindistan'ı fethetmekten vazgeçmez. Timur'un ailesine karşı duyduğu sevgi şu şekilde ifade edilir:

“Lakin sevdiklerinden birinin ölümü karşısında iradesi çabucak sarsılırdı. Büyük oğlu Cihangir'in ölümünü işittiği gün saltanatını bırakmak derecelerinde fütur göstermişti. Sevgili karısı Olcay'la kız kardeşi Türkan Hatun'un ölümleri üzerine de saraya kapanarak günlerce ağlamış, kimselere görünmemiş ve hiçbir işe bakmamıştı” (Tan 2012: 28).

Görüldüğü üzere bu eserde Timur'un çok güçlü bir karakterde olmasına karşın söz konusu ailesi olduğunda çok hassas olduğu görülmektedir. O bu eserde ailevi ilişkilere ve ailesindeki bireylere değer veren bir lider olmakla birlikte ülkesi için acısını kalbine gömüp düşmanlarını tarumar etmiş bir liderdir.

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Bozatlı* isimli eserinde Timur'un kız kardeşi Türkan ve oğlu Cihangir arasındaki ilişkinin ön plana çıktığı görülmektedir. Timur daha genç yaşta oğluna sorumluluk yüklemekten ve ordusunu onun hizmetine vermekten çekinmeyen bir babadır. Aynı zamanda oğluna karşı büyük bir sevgi beslemektedir. Oğlunun zehirlenerek öldürülmesi üzerine çok üzülür Semerkant'ta daha fazla kalmaz ve Keş şehrine geçer. Yemekten içmekten kesilir adeta çöker, hükümet işlerini tamamen bırakır ve bütün işlerle vezirlerin ilgilenmesi ister. Devletin bütün kaynaklarını sonuna kadar açar oğlunun hatırına köprüler camiler türbeler yaptırır, fakir halka sadaka dağıtır (Şakir 2011: 373). Görüldüğü üzere Timur, ailesine çok düşkündür. Buna karşın Timur, kısa sürede toparlanarak ülkesinin bekası için acısını içine gömer.

Timur'un kız kardeşi Türkan'ın da devlet içerisinde özel bir yeri olduğu yönetimde söz sahibi olduğu ve abisinin işlerine yardımcı olduğu görülür. Türkan Hatun, Kaşgar Prensesi Dilşadağa'yı Timur ile evlenmeye ikna ederek devletin menfaatine çalışır. Kendi sarayı ve otoritesi olan bir kadındır Türkan Hatun. Bu eserde özetle Timur'un akrabalık ilişkilerinin güçlü olduğu ailesine büyük bir değer verdiği görülmektedir. Düşmanları onun bu özelliğini bildiği için ailesine zarar verirlerse onu yok edebileceklerini düşünürler.

Samih Nafiz Tansu'nun *Çağlara Başegmeyen Türk Şeyh Şamil* romanında Şeyh Şamil'in ilk eşinin vefatından sonra Aminet, Zaidet ve Şanet isimli üç eşi olduğundan ve bu eşlerinin her birinin genç ve güzel olduğundan bahsedilir. Şamil'in kurduğu haremden yaşayan bu kadınlar haremlik selamlık anlayışıyla yaşamlarını sürdürmektedir. Bu eserde yazarın diğer Şamil eserlerinden farklı olarak Şamil'in eşlerinin güzelliğine ve harem kültürüne odaklandığı görülmektedir. Şamil'in ailevi ilişkilerini önemseyen bir baba ve eş olduğu görülür. Bununla birlikte Şamil için davası ailesinden önce gelmektedir. Şamil oğlu Cemaleddin'i rehin hayatından kurtardıktan sonra onunla Ruslar ve yürüttüğü dava konusunda anlaşamaz.

“Yoksa seni beyaz padişah (çarlar) para ile mi satın aldılar?..

Cemaleddin babasının hakaretinden son derece üzülmüştü. Hemen ve heyecanla haykırdı:

-Hayır baba, ben hiçbir zaman ne kendimi, ne de milletimi Çarlara satmadım. Benim maksadım lüzumsuz kan dökülmesine manî olmaktır.

-Oğlum, yoksa sen Hristiyan mı oldun?..

Cemaleddin daha heyecanlı, daha şiddetli haykırdı:

-Yemin ederim sana baba, ben atalarımın dinindeyim. Elhamdülillah Müslümanım!.. H. Muhammed daima kalbimdedir. Sana sorarım baba, hiçbir Müslüman Hristiyan olabilir mi?” (Tansu 1973: 160).

Bu konuşma üzerine Rusları yüzüne karşı öven oğluna iyice sinirlenen Şeyh Şamil, onun bir daha gözüne görünmemesini ister ve oğlunu sürgüne gönderir.

Cemaleddin'in hastalığı gittiği köyde iyileşmez ve Cemaleddin hayatını kaybeder. Bu olayda da görülmektedir ki Şamil tam bir dava adamıdır ve onun için önce davası sonra ailesi gelmektedir.

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil* isimli romanında Şeyh Şamil'in aile ilişkilerine değinilirken diğer eserlerde olmayan bir bilgiye rastlanılır. Bu eserde Şamil'in on beş yaşındayken babası Dengav Muhammed'e içki içtiği için kızdığı ve içkiyi bıraktırdığı anlatılır.

“-Peki oğlum! der. Şu andan itibaren içkiyi bırakıyorum. Artık ağzıma bir damla içki koymayacağım.

O zaman Şamil birden gevşer, gözyaşları içinde babasının ellerini kavrar ve onları öper.

Şamil'in babası bundan sonra hayatının sonuna kadar ağzına bir yudum içki koymaz” (Sertoğlu 1972: 72)

Şeyh Şamil'in eşleri ve çocukları da kendisi gibi savaşçıdır ve Şeyh Şamil'in davasında ona eşlik ederler. Rusların Ahılguh baskınında Şeyh Şamil'in eşi Cevheret kahramanca savaşarak küçük oğlu Sait ile birlikte şehit düşer. Bu savaşta Şeyh Şamil'in kız Kerdeli Mesedo'da düşmana yakalanmamak için kendisini uçurumdan aşağı atar. Müritlerinin ısrarıyla şehit olmak yerine mücadeleyi bir başka gün devam ettirmek için şamil oğulları ile birlikte kaçar.

Şeyh Şamil ailesini çok sevip değer verse de onun için vazifesi daha önemlidir.

“İmam Şamil annesine karşı olağanüstü saygı duyardı. Her halde onun sözlerini dinler, belki de merhamete gelirdi.

Koymuş olduğu alabildiğine sert hükümleri biricik ve çok sevdiği yaşlı annesine karşı da tatbik edecek değildi ya..

Bu kararlar iki kişi Dargo'ya geldiler. Doğruca imamın evine giderek yaşlı kadını ziyaret ettiler. Ellerini öptüler” (Sertoğlu 1972: 205).

Şeyh Şamil, annesini Dargo'dan gelen elçilerin savaşmaktan vazgeçmesi için söylediklerini kendisine iletince koyduğu hüküm gereği annesini de ölümlle cezalandırmayı uygun görür; ancak naipleri araya girer ve istişareye yatarak cezayı kırbaç cezasına çevirir ve bu cezayı kendisi üstlenir. Şeyh Şamil ve ailesi arasındaki ilişkiler samimi ve sıcak olmasına karşın Şamil davası ile arasına ailesinin dahi girmesine izin vermez. Şeyh Şamil'in annesi ile arasında geçen bu durumun bir benzeri de oğlu Cemaleddin ile gerçekleşir. Ruslar arasında on beş yıl kaldıktan sonra kardeşi Gazi Muhammed'in yardımıyla kurtulan Cemaleddin babasına Ruslarla yürüttüğü savaşın boşuna olduğunu söyleyince Şeyh Şamil oğlunun da infaz edilmesini ister bu sefer de araya Gazi Muhammed girerek cezayı sürgün cezasına çevirtirir. Şeyh Şamil için ailevi ilişkiler bu eserde de ikinci plandadır. Onun için önemli olan davasıdır ve ailesi bu davaya hizmet ettiği sürece onun için kıymetli ve değerlidir. Buna karşın yaptığı eylemler hangi gerekçe ile olursa olsun oğlunu sevmektedir.

“İmam Şamil o zaman telaş etti. Hatta oğluna bakmaları, onu iyileştirmeleri için Tiflis'ten, Temirhan Şura'dan Rus hekimler bile getirtti. Her şey boş oldu. Bunların yapabildikleri tek şey, belki ölümü biraz geciktirebilmek oldu ve Cemaleddin iki yıl sonra 31 yaşında bir genç iken hayata veda etti” (Sertoğlu 1972: 253).

Görüldüğü üzere Şamil koyduğu yasalar gereği sert bir mizaca sahip olsa da ailesini önemseyen şefkatli bir baba olarak da okurun karşısına çıkar.

Oğuz Özdeş'in *Şeyh Şamil* isimli eserinde Şeyh Şamil'in aile bireyleri ile arasındaki ilişkinin kendi davasından sonra geldiği görülür. Şamil davası için aile bireylerini ve çocuklarını kaybeder.

Şeyh Şamil'in ikinci eşi Cevheret Rusların Ahulgo baskının da çocukları ile birlikte şehit düşer. Şeyh Şamil bu savaşta Rusların daha fazla kan dökmemesi ve halkının zarar görmemesi için oğlu Cemalettin'i de Ruslara esir verir (Özdeş 1977: 62-63). Şamil'in kız kardeşi diğer Türk kadınları gibi Ruslara esir düşmemek için çocuğuyla birlikte uçurumdan atlar. Şamil'in ailevi ilişkileri konusunda ne kadar tavizsiz olduğunun görüldüğü kısımlardan birisi de oğlu Cemaleddin'in Rus

esaretinden döndükten sonra eski günleri özlediğini belirtmesi üzerine verdiği tepki olur.

“-Ne de olsa on beş yılı aşkın günlerim orada geçti. Tahsilimi orada yaptım. Subay oldum. Çar Nikola'nın yaverliğine kadar yükseldim...

-Yani şimdi burada, daha aşağı bir vazifede misin? Özgürlük savaşı yapmak daha kutsal bir şey değil midir?

-Ama sonu olmayan bir savaş!

Şeyh Şamil daha fazla tahammül edemeyerek, yanındakilere dönüp bağırdı:

-Vurun şunu!” (Özdeş 1977: 122).

Şeyh Şamil'in davası söz konusu olduğunda kendi öz oğlunu annesini dahi gözünün görmediği görülür. Şamil oğlu Cemaleddin'i diğer oğlunun ricasıyla vurmak yerine sürgüne gönderir. Hasta olan oğlunun sürgünde gelen ölüm haberi Şeyh Şamil'i yaralasa da Şeyh Şamil, son gücüne kadar davasına sahip çıkmıştır. Bu eserde de Şeyh Şamil tam bir dava adamı olarak anlatılmış ve davası uğrunda ailesini feda etmekten çekinmeyen bir lider olduğu gözler önüne serilmiştir.

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Şamil'in halkının kurtuluşu için General Grabe'e oğlunu rehin vermesi onun yürüttüğü mücadeleyi ailesinden daha fazla önemseydiğini bu mücadele için ailesini feda etmekten çekinmeyeceğini gösteren örneklerden birisidir.

“-Dur, dedi Şeyh Şamil. Ahverdili Muhammed'e döndü:

-Burada yalnız sen yoksun ki, herkesin reyi var.

-Aman Şeyhim, bahis konusu olan oğlunuz, canciğer evladınız. Böyle bir teklifi kim kabul edebilir?

-Ben...

Cevap kırbaç gibi şaklayarak ıslıkladı. Şamil doğruldu. Ahverdi’li Muhammed’in önüne kadar gitti.

-Senin oğlun istenseydi, densesydi ki ‘kalede bulunan bunca insan bedel oğlunun hayatı’ ne cevap verirdin?’ (Kuleli 1998: 12).

Şeyh Şamil’in Ahverdili Muhammed’e verdiği cevap ve Ruslara oğlunu teslim edişi gibi annesi şeriat kurallarına karşı gelince onun cezasını üstlenmesi onun hem ne kadar adaletli olduğunu hem de ailesini ne kadar çok sevdiğini gösteren örnekler arasındadır.

Murat Yeşil’in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli romanında Şeyh Şamil’in aile ilişkilerinin iyi olduğu görülür. İyi bir dinî eğitim alan Şeyh Şamil İmam seçildikten sonra ve öncesinde Kafkas halkının özgürlüğü için yürüttüğü mücadelede ailesi ile birlikte yer almıştır.

“Ahulgeh’taki çarpışmalar sırasında bir eşini ve kız kardeşini kaybeden Şamil, büyük oğlu Cemaleddin’i de Ruslar’a kaptırmış, bunun yanında binlerce arkadaşını da şehit vermiştir. Acısı büyüktür..

Bu acılar, yüreğini kavurdukça yolda kendi kendine verdiği sözü tekrarlamaktadır...

Bütün bu kayıpların hesabını bir bir Ruslara soracağım” (Yeşil 2012: 268)

Şeyh Şamil sürekli bir mücadelenin içerisinde olduğu için ailesi ile olan muhabbeti de bu doğrultuda gerçekleşir. Bu eserde Şeyh Şamil’in eşlerinden isim olarak bahsedilirken ev içi yaşantıları hakkında bir bilgi verilmez. Şeyh Şamil’in ailevi ilişkileri içerisinde bu eserde oğlu Cemaleddin ile arasında geçenler ön plana çıkar.

Şeyh Şamil oğlunun Rusya’da kaldığı süre içerisinde aldığı eğitimden dolayı milletine yabancılaştığını görür ve oğlunun Ruslara sempati duyan tavırlarından dolayı oğlunu sürgüne gönderir. (Yeşil 2012: 410).

“Babalık duygularını kalbinin derinlerine gömdü ve ‘Vurun!’ emrini verdi...

Şamil'in bu emrini duyan Dağistan âlimleri devreye girdi. Şamil'den rica ettiler" (Yeşil 2012: 410).

Görüldüğü üzere Şeyh Şamil için öncelik davasıdır. Oğlunun sürgünde iken ölümü "Şamil'in yüreğinde onarılmaz bir yara daha açmıştı" (Yeşil 2012: 410) ancak Şamil için bu yapacağı ne ilk ne de son fedakârlıktı. Şamil yürüttüğü mücadelede ailesinden birçok kişiyi feda etmiştir. Son olarak Hac ziyaretine giderken bir diğer oğlunu da Ruslara rehin bırakmak zorunda kalan Şeyh Şamil için ailevi ilişkiler her zaman yürütmesi zor bir mesele olarak okurun karşısına çıkmıştır.

Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* isimli romanında Şeyh Şamil'in aile ilişkilerine pek değinilmemekle birlikte Şeyh Şamil'in annesinin ricasını kırmayacağını düşünerek annesine haber getiren Çeçenlerin yanıldığı olayda Şeyh Şamil'in cihat hareketine karşı duran kişi annesi dahi olsa fark etmeyeceği gösterilmiştir. Bu eserde de diğer eserlerde olduğu gibi Şeyh Şamil için önce görev gelmektedir. Ancak Şeyh Şamil annesini çok sevdiğinden dolayı annesinin sadece merhametli olduğundan başkalarının sözlerini kendisine ulaştırdığını ve cezayı kendisinin çekeceğini söyler (Boyunağa 2013: 172).

Okay Tiryakioğlu'nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde Şamil'in oğlunu Ruslara rehin olarak verecek kadar davasına bağlı bir baba, annesinin düşmanla işbirliği yapılması gerektiği yönündeki haberi kendisine iletmesini de vatana ihanet sayacak ve onun yerine kendisini kırbaçlatacak kadar vefalı bir evlat olarak okurun karşısına çıktığı görülür. (Tiryakioğlu 2019: 324).

Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan eserlerde Şeyh Şamil ve Timur'un ailevi ilişkiler konusunda önceliği devlet konularına verdikleri; ancak ailelerini de bir o kadar önemsedikleri gözler önüne serilmiştir. Onlar için önce devlet sonra aile toplum ve son olarak kendileri gelmektedir. Şeyh Şamil aile fertleri ile beraber omuz omuza davası için savaştan ve davası uğruna oğlunu esir gönderme fedakârlığı gösteren bir baba yeri geldiğinde davası için annesi ceza çekmesin diye kendisini kırbaçlatan bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Timur ise ailesine çok değer veren aile fertlerinden birisi öldüğünde üzüntüsünü sonuna kadar yaşayan ve aile fertlerinin hatırası için camiler yaptıran bir baba olarak okurun karşısına çıkar. Şeyh Şamil ve

Timur ailelerine karşı bağılı olduklarından dolayı düşmanları zaman zaman onları aile fertleri aracılığı ile yaralamaya çalışır. Özetle Şeyh Şamil ve Timur romanlarında aile ilişkilerinde belirleyici unsurun ülke meseleleri konusunda yaşanan çatışmalar olduğu görülür.

3.8. Şeyh Şamil ve Timur’u Konu Alan Romanlarda Farklı Dinlere Yaklaşım

“Din, bir toplumun dünya görüşünü kapsayan kültürel sistemin üst yapısının bir kısmını oluşturur. Din, ruhani gerçeklik ya da doğaüstüyle ilgili görüşlerin yanı sıra birbirleriyle ilişkili inançlar ve törensel geleneklerin örgütlü bir sistemidir” (Haviland 2008: 642).

Dinlerin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İlk insanlardan günümüze kadar din olgusu insan hayatının merkezinde yer almıştır. İlahi dinlerin anlattıkları göz önünde bulundurulduğunda dinlerin ilk insanla birlikte var olduğu da görülmektedir. Benzer şekilde ilahi olmayan dinlerde de evrenin yaratılış sürecini açıklamaya çalışan insanoğlunun çabaları sonucu din kavramı varlık bulmuştur. Eski Yunan’da Eski Mısır’da, Proto Türklerde ve birçok kadim medeniyette mitolojiyle birlikte din olgusu da varlığını sürdürmüştür.

Farklı toplumlar farklı dinlere inandıkları gibi aynı toplum içerisinde de farklı dinler görülmektedir. Milletler zaman içerisinde farklı dinler benimsemiş farklı dinler ile etkileşime geçerek onları kabul etmiş ya da onlara karşı reaksiyon göstermişlerdir. Bu bakımdan belli bir dinin mensubu olan Şeyh Şamil ve Timur karakterinin savunucusu oldukları dinî bakış açıları doğrultusunda diğer dinlere yaklaşımlarının nasıl olduğu dikkate değer bir konudur.

Şeyh Şamil ve Timur’u konu alan eserlerde farklı dinlerden milletlerle karşılaşılır. Bu isimleri konu alan eserlerin tamamında İslami bir duruş sergileyen karakterler ön planda olduğu için onların diğer dinlere karşı olan yaklaşımları da yine bu pencereden olmaktadır. Timur’un Hindistan seferinde karşılaştığı Hindular, Şeyh Şamil’in mücadele ettiği Hristiyan Ruslar dinlerini yok etmek isteyen düşmanlar olarak ifade edilmiştir. Ancak buna karşın Şeyh Şamil ve Timur, ele alındıkları eserlerde genellikle diğer dinlere saygısızlık yapmamış veya onlarla haksız bir

mücadele içerisine girmemiştir. Özellikle Şeyh Şamil'in anlatıldığı eserlerde Şeyh Şamil dinini ve topraklarını korumaya çalışmaktan fazlasını yapmamıştır. Esir olarak aldığı Rus askerlerine kötü muamele etmemiştir. Ancak Şeyh Şamil ve Timur için de tek gerçek din İslam'dır ve onlar yürüttükleri mücadeleyi İslam bayrağını dalgalandırmak adına yapmışlardır. Şeyh Şamil ve Timur'u konu alan eserlerde diğer dinlere yaklaşımı şu şekilde gözler önüne serilmektedir.

Dündar Alp'in *Şarkın Büyük Sultanı Timurlenk* isimli eserinde İslamiyet dışında eski Moğol ve Türk inanışlarına vurgu yapıldığı görülür. Timur bu inanışları reddeder ve bu inanışlar yerine İslam inancını hâkim kılmaya çalışır. Buna karşın fethettiği bazı bölgelerde insanlar eski inanışlarını devam ettirir.

“Çağatay Türklerinden başka Cengiz sülalesi olan Türk hanedanları içinde en önce İslamiyet'i kabul eden Cevci hanedanı buralarda hüküm sürüyor; fakat İslamiyet adına bu taraflarda ne bir nüfuz ne de bir İslam âdeti vardı.

Bu hanedanın idaresi altında birçok değişik kavim vardı. İşte Cenciler de her şeyden, İslamiyet'ten önce yasak hükümlerine uymaya mecbur oldukları gibi muhtelif unsurların özel nizamlarını ve adetlerini muhafazaya mecbur idiler...” (Dündar Alp 2005: 118).

Bu eserde Timur İslam inancına bağlı olmakla birlikte halkını bir arada tutabilmek için diğer inançlara karşıda saygılıdır.

Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli eserinde Hintli kâhin Timur'a Hindistan'a saldırırsa çocuklarının öleceğini söyler ve ona görüntüler gösterir. Bu kısımda Hintli kendisine görüntüleri gösterenin Mahaya'na olduğunu söyler. Yazar bu kısımda Mahayana'nın ne olduğunu şu şekilde açıklar:

“Mahayana, Hindistan'daki sayısız dinlerin ve mezheplerin en mühimlerinden Mahayanizmin istinat ettiği temel demektir. Mahayanizme, bir nevi mistisizmdir. Mensuplarını hayal içinde yaşatır” (Tan 2012: 21).

Timur bu dine ve din adamına şüpheyle yaklaşır Hintlinin kehanetlerinin doğru çıkması üzerine Timur bir ara kendi dinini ve Tanrısını sorgular ancak daha

sonra sorgulamaktan vazgeçer ve tövbe eder. Daha sonra Hintlinin kehanetlerinin doğru çıkması üzerine onun Tanrısı Siva ile pazarlık yapıl yapamayacağını sorar. Hintli kâhin Timur'a yüz bin Hintliyi öldürmeseydin belki yapabilirdin der. Timur bunun üzerine Siva'nın kızını öldürdüğünü ödeştiklerini bundan sonra yapması gerektiğini söyler. Hintlinin geri dönersen olur demesi üzerine Timur geri dönmezse ne olacağını sorar. Kâhin Siva'nın döndüreceğini söyler. Bunun üzerine Timur sinirlenir senin kafanı ezmek lazımdır lakin Allah'ın büyüklüğünü ve kudretini göstermek Siva'nın sahte olduğunu ispatlamak için seni bırakacağım der (Tan 2012: 42). Bu eserde diğer dinlere yaklaşımda mistik bir tutum sergilendiği görülür.

Timur Hintlilerin Ganj Nehri'ni terk etmemesi üzerine kulübelerde kalan ve nehrin kutsiyetine inanan Hintlileri öldürtür. Timur'un samimi inanışına göre bu hareketinde hakikate hizmet amacı vardır. Timur'a göre Hintliler şuarsuzdu ve puta tapıyorlardı, ayrıca hakikati lekeliyorlardı bu yüzden Timur onları katletmenin hakikati yükselteceğine inanıyordu (Tan 2012: 77). Görüldüğü üzere bu eserde Timur'un diğer inançlara karşı saygılı olmadığı hakikati yaymak için Hintlilerin kutsallarını yok ettiği görülür.

Ziya Şakir'in *Timurlenk ve Üç Boz Atlı* isimli eserinde diğer dinlere vurgunun Abbas Mirza'nın Hindistan'a kaçtığında Lama May San'ın düşmanlarından intikam almak için bir araya geldikleri kısımda bahsedilir.

“Lama May-San eski müritlerine haber göndererek; onları, yeni açtığı mabede davet etti. Onun tarikatına saik olan Tibetliler takım takım geliyorlar, kendisini ziyaret ediyorlar ve Tibet'te tarikatın yayılmasına çalışıyorlardı” (Şakir 2011: 324).

Lama May San'ın Lahsa mabedindeki Büyük Lama-Dalay Lama'nın ölümünü bekler ve yeni Dalay-Lama mevkiine geçme planları yapar. Budizm inancına göre Tibet'in ruhani liderine verilen isim Dalay-Lama'dır. Bu inanca göre Budizmin ilk kurucusunun reenkarnasyon geçirerek tekrar hayat bulduğuna inanıldığı kişiye verilen isim Dalay-Lama'dır. Özetle bu eserde İslam inancı dışında Budizm inancına da vurgu yapıldığı görülmektedir.

Samih Nafiz Tansu'nun *Çağlara Başegmeyen Türk Şeyh Şamil* romanında diğer dinlere yaklaşımın yazar tarafından olumlu olduğu görülür. Yazar Hristiyan halkında kendi inançları doğrultusunda haklı olduklarını vurgular. Şeyh Şamil'in eşlerinden Zaidet on beş yaşındaki Gürcü kızı Tekla'yı Müslüman olmaya teşvik eder. Ancak Tekla kabul etmez.

“Hayır, hayır, ben hiçbir zaman Müslüman olmayacağım, benim Peygamberim İsa'dır. Ben ona ihanet edemem. Beni ateşe at! Ben imamın oğlu ile evlenemem. Zaidet bu sert, inatçı kıza laf anlatamayacağını anlamıştı” (Tansu 1973: 113).

Zaidet Tekla'ya köşkler, çiftlikler hediyeler vadeder; ancak Tekla Hristiyan kalacağını söyler. Eserin ilerleyen kısımlarında Mişa karakteri üzerinden de Hristiyanlık vurgusu yapılır.

“Rus teğmeni Mişa Zarubin'in idam edileceği sabah, pek güzel, güneşli bir sabah idi. Ezan sesleri uzak dağlarda akisler yaparken, ileride her halde Rus askerleriyle dolu olan köy ve kasabadaki kilise küllerinde çan sesleri de duyuluyordu. Sanki Müslüman, Hristiyan bütün Kafkasya, tek bir Allah'ın varlığını müştereken haykırmakta birbirleriyle yarış ediyorlar gibi idi. Mişa gözlerini göğze kaldırarak:

-Allah'ım beni kurtar, diye dua etmiş” (Tansu 1973: 124).

Yazarın Mişa karakteri üzerinden vurguladığı Hristiyanların da Müslümanlar gibi aynı yaratıcıya inandığı vurgusudur. Bununla birlikte bu eserde Müslüman Dağlılar için Hristiyan Ruslar gavur olarak ifade edilmektedirler. Yazar bu eserinde Tüm Rusların ve Hristiyanların kötü olmadığını onların da içerisinde iyi insanlar bulunduğunu ve dinlerin eşit olduğunu vurgulamaya çalıştığı görülür.

Murat Sertoğlu'nun *Şeyh Şamil* isimli eserinde Rusların Hristiyan oldukları ima edilir; ancak Hristiyanlık ile ilgili doğrudan bir bilgi verilmez. Eserde Şamil Rusların eline geçtikten sonra Çar'ın karısının doğumu için Şamil'den dua etmesini istediği kısımda Çarın ve ailesinin dinî inancı noktasında bilgi verilir.

“Çariçe hamile idi ve günü de dolduğu halde bir türlü kurtulamıyordu. Ruslar öteden beri her çeşit batıl itikatlara fazlasıyla düşkün idiler.

Ne papazlara yaptırılan dualar ve ayinler, ne büyücülere yaptırılan büyüler bir fayda vermemişti. Çariçe ise, Müslümanların aynı zamanda dinî lideri olan İmam Şamil'in de bir an önce kurtulması için dua etmesini istemişti” (Sertoğlu 1972: 298).

Özetle bu eserde Rus Çar'ı ve Çariçe'sinin dinî itikat bakımında batıl inanışları olduğu ve diğer dinlere karşı da esnek yaklaşıtları görülür.

Oğuz Özdeş'in *Şeyh Şamil* romanında diğer dinler ile ilgili doğrudan bir söylemde bulunulmasa da Rusların dinî inançları ile Kafkaslardaki Müslüman halkın dinî inançları arasındaki farklılık ifade edilerek bir bakıma Hristiyanlık dinine temas edilir.

“Gerçekten de Şamil'in dediği gibiydi. Birçok Rus karakollarının yakınlarında geçtikleri hâlde devriye gezen hiçbir Rus askerine rastlamamışlardı. Hatta bazı karakollardan kahkaha sesleri, şarkılar duymuşlardı. Pek belliydi ki, Rus askerleri tipiyi fırsat bilerek kafalarını çekiyorlardı.

Hâlbuki hiçbir Kafkasyalı içki içmezdi. Hepsi de Müslüman dinine son derece bağlıydılar. Eğrilenler kılıçla doğrultulur, harama uzanan eller koparılırdı” (Özdeş 1977: 16-17).

Bu kısımda da görüleceği üzere Rusların içki içmesinden yola çıkılarak Hristiyanlık ve İslamiyet arasındaki farklılıklardan birisi gözler önüne serilir.

Selçuk Kuleli'nin *Şeyh Şamil Kartal Yuvası* isimli eserinde Çar I. Nikola aracılığı ile Hristiyanlık dinine vurgu yapılır.

“Canı müthiş sikkindi. Başı da ağrıyordu. Son aylar içinde bu baş ağrılarından çok mustarıptı. Aptal saray doktorları bir çaresini bulamamışlardı. Gizlice papazlara okutmuştu kendini, lakin onun da bir faydasını bulamamıştı. Bu gidişle İsa'ya olan bütün muhabbetini kaybedecekti. Öyle ya!.. bir baş ağrısına çare bulamadığına göre...

Çar bu meseleye çok aptalca açılardan yaklaşıyordu. Koca bir Peygamberi sırf başının ağrısını geçirmek için gönderildi kabul ediyordu. Bu düşüncesini içine atmıştı tabii. Yoksa papazlar duysa başına gelecekleri biliyordu” (Kuleli 1998: 151-152).

Görüldüğü üzere Çar I. Nikola bir Hristiyan’dır ve sağlık problemi için din adamlarından ve peygamberinden medet ummaktadır. Bu kısımda yazar bir bakıma Çar’ın dini doğru anlayamamış olmasına yönelik eleştiri getirir.

Murat Yeşil’in *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı* isimli romanında Rusların Hristiyan oldukları görülür ve Şeyh Şamil aracılığı ile Hristiyan geleneklerine ve yaşantı biçimine şu şekilde bir eleştiri getirilir.

“Hayatı boyunca bu tür eğlencelerden uzak duran Şamil, yarı çıplak etrafında dolaşan ve ellerine sarılan, karşısında eğilip bükülen kadınları görünce kendini tutamamış ve gözlerini yere indirerek “La havle vela kuvvete” diyerek dudağını ısırmıştı.

Onun bu durumunu fark eden Çar Şamil’e, ‘Baloyu nasıl buldunuz, çok muhteşem bir olay değil mi?’ diye sorunca Şamil, çok anlamlı bir cevap vermişti:

‘Sayın Çar, bildiğiniz gibi Cenab-ı Hak, dünyayı size, ahireti biz Müslümanlara vereceğini vaad buyurmuştur. Cennete giremeyeceğinizi bildiğiniz için kendi aklınızca güya dünyanızı cennete çevirmişsiniz.’

Sabaha kadar devam eden balodan erken saatlerde ayrılan Şamil, dairesine çekilerek istirahat etmeyi tercih etmişti” (Yeşil 2012: 418-419).

Görüldüğü üzere bu eserde Şeyh Şamil açısından diğer dinlere yaklaşım açık ve net bir biçimde gözler önüne serilmiştir.

Ahmet Yılmaz Boyunağa’nın *Özgürlük Savaşçısı Şeyh Şamil* isimli eserinde İslam dini dışında okurun karşısına çıkan din Hristiyanlık inancıdır. Şeyh Şamil’in askerlerinden Kerim’in esir düştüğü Sonya ve ailesinin yanında geçirdiği süre içerisinde Hristiyanlık dinine vurgu yapılmaktadır.

“Petersburg’un büyük kilisesinin çanı, ağır ağır ve uğultularla çalarak, gece yarısını ilan ediyordu” (Boyunağa 2013: 5).

“-Şamil’i yok etmek bu durumda şart oldu demek. Onu öldürecek olursak, Müslümanları baskı altına alabiliriz. Hristiyan olmasalar bile, Müslümanlıktan uzaklaştırmış oluruz. Bu da bize yeter” (Boyunağa 2013: 100).

Çar Kafkas halkını dinlerinden uzaklaştırırsa istediklerini yapabileceğini düşünür. Bu sebepten dolayı onları Hristiyan yapamasak bile dinlerinden uzaklaştırmalıyız der.

Okay Tiryakioğlu’nun *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı* isimli eserinde Budizm, Şamanizm ve Hristiyanlık gibi dinlere değinildiği görülmektedir. Şeyh Şamil’in diğer dinlere karşı mesafeli olduğu görülür. Eserde İslamiyet dışında ilk olarak Şamil’in amcası Şirzat’ın Kazak fedailer ile karşılaştığı sahnede Şamanizm’e vurgu yapıldığı görülür. Şirzat Kazak askerlere dinleri ayrı olsa da aynı soydan geldiklerini söyler. (Tiryakioğlu 2019: 19).

Binbaşı Mihaylov’un yemek esnasında Şamil ve Gazi Muhammed’e Ruslarla baş edemeyeceklerini söylediği şu kısımda Kafkasların dinî, demografik yapısı hakkında bilgi verilir.

“Tüm Kafkasların nüfusu aşağı yukarı iki buçuk milyon kişidir!.. Bunların içinde yarım milyona yakını Ortodoks Hristiyan, Şaman ve Budist’tir” (Tiryakioğlu 2019: 84).

Eserin ilerleyen bölümlerinde Gazi Muhammedin yanında yer alan ve içki içmiş olan İrşan isimli Kalmuk Türkü Budist’tir. Şamil Müslüman olmayanların mücadelelerinde yer almasına pek sıcak bakmaz.

“Şamil, gözlerini kısıp sesini sertleştirerek, ‘Kalmuk Türklerindensiniz,’ dedi.

‘Doğru bildin, İtirazın mı var?’

‘Budist misiniz?’

‘Bırak bunları, mühim olan Ruslara karşı ortak bir mücadele veriyor olmamız!’

Şamil, Gazi Muhammed’e döndü, ‘Demek saflarımıza Müslüman olmayanlar girmeye başladı İmam.’” (Tiryakioğlu 2019: 131).

Çar Mareşal Volkov ile Şamil’in başına nasıl bir ödül koymaları gerektiğini tartışırken Hristiyanlık dinine vurgu yapıldığı görülür. Volkov, Çar’a Molla Sadettin adında bir adam bulduklarını ve bu adamın Şamil aleyhinde şu ifadeleri kullandığını söyler.

“Kafkas Müslümanlarının, bu türden adamlara itibar etmemeleri, görüldükleri yerde öldürülmeleri, fitne ve şirk yatağı dergâhlarının başlarına yıkılması farzdır! O yüzden, görüldükleri her yerde Rus makamlarına ihbar edilmeleri de her Müslüman’ın vazifesidir! Ruslar dinimizi yaşamamıza karışmadıkları gibi, bizi Hristiyan’la eşit tebaa olarak kabulleniyorlar!” (Tiryakioğlu 2012: 180).

Şamil ve Vorontsov arasında geçen şu konuşma da Şamil’in Hristiyanlık dinine nasıl bir bakış sergilediğini gösterir.

“İsa Aleyhisselam Allah’ın yüce bir peygamberidir. Biliyorsunuz ki bizim reddettiğimiz husus, sizin kendisine tanrılık atfetmenizdir. Bu ulu peygamberin ruhaniyetini incitecek çok büyük bir iftiradır. Bu yüzden ahirette sizden yüz çevirecek, kendisinden şefaath da bekleyemeyeceksiniz!” (Tiryakioğlu 2019: 312).

Bu eserde İslamiyet dışında diğer dinlere yaklaşım konusunda mesafeli olunmakla birlikte diğer eserlerde bulunmayan bir şekilde Kafkas ordusunun içerisinde diğer dinlerden Türk unsurların bulunduğu görülmektedir.

Şeyh Şamil ve Timur’u konu alan eserlerde diğer dinlere karşı yaklaşımda birkaç eser dışında mesafeli yaklaşıldığı görülmektedir. Şeyh Şamil romanlarında İslamiyet dışında karşıt güç olarak ortaya çıkan din Hristiyanlıktır. Hristiyanlık dini doğrudan Müslümanların hedefi konumunda olmasa da savaştıkları insanların Müslüman olmamaları belirleyici kriterdir ve verilen mücadele aslında Müslümanlar

ve Hristiyanlar arasında yaşanan bir m¼cadeledir. Buna karşın bu Şeyh Őamili ele alan eserlerde yapılan m¼cadelede T¼rkl¼k ve İslam kavramları sıklıkla vurgulanırken Rus ve Hristiyan kavramları birlikte vurgulanmamaktadır. Rusların Hristiyanlığından ziyade etnik kimlikleri eserlerde daha fazla ön planda tutulmaktadır. Timur'u konu alan romanlarda karşıt g¼ç olarak ortaya çıkan din Budizm, Hinduizm gibi dinlerdir. Timur için de Şeyh Şamil için de gerçek olan tek bir din vardır. O da İslam'dır ve bu iki isim de İslam'ın bayraktarlığı yapmaktadırlar. Diğer dinler ise İslamiyet karşısında birer karşıt g¼ç olarak bulunmaktadır. Timur ve Şeyh Şamil için hak din ve inanılması gereken din İslam olduğundan dolayı onlar İslamiyet'i yaymayı ve İslami gelenekleri muhafaza etmeyi sorumluluk olarak bilirler ve diğer dinlere karşı mesafeli yaklaşırlar.

SONUÇ

Türk romanında Türkçülük akımının görülmeye başlandığı II. Meşrutiyet yıllarından itibaren Türkçü fikirler doğrultusunda eserler üretilmeye ve yakın, uzak Türk tarihi az da olsa işlenmeye başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran fikir akımı Türkçülük, Cumhuriyet kurulduktan sonra da etkisini hissettirmiştir. Ulus devlet olma bilincinin yavaş yavaş pekişmeye başlamasıyla birlikte Türk tarihini bir bütün olarak ele alan ve işleyen bir bakış açısı gelişmiştir. Bu durum Türk romancılarının bakış açısına da bir nebze olsun sirayet etmiş ve Türk romancıları tarihî romanların konusunu seçerken Orta Asya yani Türkistan Türklüğünü konu alan eserler de üretmeye başlamıştır. Bunlardan ilki olma özelliğini gösteren eser Dündar Alp'in yazmış olduğu *Şarkın En Büyük Hükümdarı Timurlenk* isimli eserdir. Türkçü bir çizgide kaleme alınmış bu eserde Timur Türk olarak ve dürüstlüğü ve olumlu liderlik vasıflarıyla ön plana çıkarılmıştır. Dündar Alp'ten sonra uzun bir süre Timur ya da Şeyh Şamil ile ilgili eser yazılmamış; ancak 1935 yılına gelindiğinde Turhan Tan'ın *Timurlenk* isimli eseriyle Türk edebiyatında Timur'un hayatı ikinci defa romanlaştırılmıştır. Bu romandan sekiz yıl sonra Ziya Şakir'in yazdığı *Timurlenk ve Üç Bozathlı* romanı ile Timur farklı bir perspektifle yeniden ele alınmıştır. Bir suikast silsilesinin içerisinde kalan ve ailesinden yakınlarını kaybeden Timur'un her türlü engele rağmen sarsılmaz bir iradeye sahip olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Timur'u konu alan eserlerin tamamında onun aile bağları ön plana çıkarılmış ve ailesindeki bireyleri çok seviyor olmasına rağmen devletin bekası için onların kaybından dolayı duyduğu üzüntüyü içine attığı görülmüştür. Ayrıca tüm eserlerde Timur askeri dehasıyla ve uyguladığı stratejiler ile düşmanlarını her zaman mağlup etmeyi başaran bir lider olarak ifade edilmiştir. Timur ele alındığı eserlerde acımasız bir lider olmaktan ziyade merhametli bir lider olarak anlatılmıştır. Timur'u anlatan romanların tamamını Timur rakiplerinin küstahlıklarına ve hilelerine ustaca cevap veren kurnaz ve kıvrak zekâlı bir lider olarak ele alınmış, bilime ve sanata verdiği önem gözler önüne serilmiştir.

Sonuç itibarıyla Türk romanında Timur başarılı bir asker ve devlet adamı olmanın yanında Türk birliğini sağlamaya çalışan ve İslamiyet için mücadele eden gerektiğinde bu mücadelesi için diğer Türk ve İslam devletleri ile savaşmaktan

çekinmeyen bir lider hüviyetinde ele alınmıştır. Bu tespitler de göstermektedir ki Türk romancıları Timur'u eserlerinde işlerken kendi tabirleriyle bir bakıma ona atfedilen bir takım iftiraları savuşturma gayreti içerisinde bulunmaktadırlar.

Timur gibi Türk tarihini yakından ilgilendiren bir diğer isim olan Şeyh Şamil de Türk romancıları tarafından roman türüne hayat hikâyesiyle malzeme olmuştur ve Şeyh Şamil'in hayat hikâyesi de Türk romancıları tarafından Türklük fikir akımını ve İslamcılık fikir akımlarının etkisiyle romanlaştırılmıştır. Türk romancılarının büyük bir çoğunluğu Şeyh Şamil'in hayatını konu alırken ideolojik bir yaklaşımla konu almış ve Şeyh Şamil'in Türklüğüne vurgu yapmışlardır. Ancak Şeyh Şamil romanlarında Türklük vurgusundan ziyade İslam vurgusu daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Şeyh Şamil'in Ruslara karşı yirmi beş yıla yakın bir süre yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi ve sınırlı imkânlarla yaptığı başarılı mücadeleler Rusların dahi ona saygı duymasını sağlamıştır. Şeyh Şamil ele alınan romanların tamamında yürüttüğü zorlu mücadelede ailesini dahi feda etmekten çekinmemiştir. O, ele alınan romanların tamamında ailesinden önce davasına bağlı olan bir lider olarak ön plana çıkarılmıştır. Şeyh Şamil'in oğlunu Ruslara rehine olarak vermesi, kendisini yürüttüğü mücadeleden geri çevirmek isteyen annesinin yerine kırbaçlatması onun nasıl bir lider olduğunu gözler önüne sermek bakımından dikkate değerdir. Aldığı kararları derin bir istişare sonucunda alan ve attığı adımları sağlam bir şekilde basan Şeyh Şamil ele alındığı tüm romanlarda askeri dehası liderlik vasıfları ve fiziksel özellikleri ile ön plana çıkarılmıştır. Tüm eserlerde düşmanlarına korku salan yetenekli bir kılıç ustası ve hem zeki hem de güçlü bir savaşçı olarak betimlenmiştir.

Özetle denilebilir ki Türk edebiyatının engin muhtevası içerisinde tarihte yaptıkları unutulmaz işler ile iz bırakan Şeyh Şamil ve Timur, Türk romanına özellikle iki ana eksen: "Türklük ve İslam" vurgusu çerçevesinde konu olmuştur.

KAYNAKÇA³

- Argunşah, Hülya (1990). *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akalın vd., Şükrü Haluk (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Berber, Oktay (2018). “Türklerin İslamlaşma Sürecine Dair Türk Tarih Yazımındaki Bazı İfadeler Üzerine”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2(1): 1-24.
- Bıçer, Bekir (2018). “Türklerin Müslüman Olması Meselesine Yeni Bir Bakış Denemesi”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi*. 99-135.
- Bozdoğan, Ahmet (2008). *Romanda Türkiye Dışındaki Türk Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bozkuş, Metin (1998). “Türklerin İslamiyeti Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2: 409-418
- *Boyunağa, Ahmet Yılmaz (2013). *Özgürlük Savaşçısı*. İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- Çandarlıoğlu, Gülçin (2003). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Çetin, Nurullah (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Cin, Halil, (1984). “Türk Tarihi ve Hukuk”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2): 3-16.
- Coşkun, Özlem (2016). “Türk Yönetim Sistemi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*. 2(2): 126-135.

---

³ Çalışmada malzeme olarak kullanılan romanların başına * işareti konulmuştur.

- Doğan, Abide (2018). *Tarih ve Mekân Odağında Türk Romanı İncelemeleri*, Ankara: Hece Yayınları.
- Doğan, Şahin (2015). “Şeyh Şamil ve Aile Fertlerinin Knez A. İ. Baryatinskiy’e Yazdıkları Bazı Mektuplar”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, IV/1: 121-145.
- *Dünder Alp (2005). *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*. İstanbul: Evreca Publishing.
- Erbay, Hürol (2018). “Eski Hukuk Sisteminden Yeni Hukuk Sistemine Geçiş Süreci Nedenleri ve Türk Hukuk Devrimi”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 211-238.
- Gülgen, Jale (2003). *Reşat Ekrem Koçunun Tarihi Romanları*. Afyon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, Erol (1999). *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Havilland, William A. vd. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1999). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karabulut, Ramis (2017). *Dünder Alp’in Hayatı ve Eserleri Üzerine*. TÜBAR, XLI: 109-126.
- Karaca Behset ve Göçer Güngör (2017). “Gönüllü Bir İttihatçı Olarak Balkan Harbi’ne Katılan Ziya Şakir’in Harp Hatıraları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29: 527-552
- Kukul, M. Halistin (2002). *Şeyh Şamil ve Çeçenistan*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- *Kuleli, Selçuk (1998). *Şeyh Şamil Kartal Yuvası*. İstanbul: TÜRDAV A.Ş.
- Namık Kemal (2005). *Celeddin Harzemşah*. (Yay. Haz. : Oğuz Öcal). Ankara: Akçağ Yayınları.

- NEVRUZ, Yılmaz (2017). “İmam Şamil’in Naibi Hunzaklı Hacı Murat”,
Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi Kafkasya Özel Sayısı, 2: 343-378.
- Özden, Hilmi (2014). Şeyh Şamil ve Hacı Murat Üzerine. *Bizim Ahıska*, 40-45.
- *Özdeş, Oğuz (1977). *Şeyh Şamil*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Roux, Jean-Paul (2007). *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz’e 2000 Yıl*. (Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil / Lale Arslan-Özcan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- *Sertoğlu, Murat (1972). *Şeyh Şamil*, İstanbul: Sağlam Kitabevi
- *Şakir, Ziya (2011). *Timurlenk ve Üç Boz Atlı. İstanbul*: Akıl Fikir Yayınları.
- Şencan, Yusuf Cem (2007). *İslamiyet Öncesi Türk Devlet Geleneği*. Malatya: İnönü Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- *Tansu, Samih Nafiz (1973). *Çarlara Başegmeyen Türk Şeyh Şamil*, Ankara: Oğul Yayınları.
- Taşkıran, Hasan (2016). “Emir Timur’un Savaş Stratejileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9/43: 946-954.
- Tekin, Mehmet (2008). *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tekin, Nergishan (2017). *Gücün Adı Emirhan Timur*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- *Tiryakioğlu, Okay (2019). *Şeyh Şamil Kafkas Kartalı*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Togan, Ahmet Zeki Velidi (1972). “Emir Timur’un Soyuna Dair Bir Araştırma”,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, s.26.
- Tural, Sadık Kemal (1982). *Zamanın Elinden Tutmak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Uygun, İsmail (2014). *Cumhuriyet Dönemi Tarihî Romanları 1923-1946: “Eski” Kahramanların Yeni Söylemleri*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent

Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi.

Yalçın, Alemdar (2006). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*. Ankara: Akçağ Yayınları.

*Yeşil, Murat (2012). *Kafkas Kartalı İmam Şamil Destanı*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Yeşil, Murat (2017). “Batılı Kaynakların Penceresinden 19. Yüzyılda Kuzey Kafkasyalıların Ruslara Karşı Verdiği Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6/5: 2670-2690

Yılmaz, Durali (2002). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Ozan Yay.

Yüan-Ch'ao Pi-Shi (1986). *Moğolların Gizli Tarihi* (Yazılışı:1240) I Tercüme. (Çev: Ahmet Temir) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

<http://www.eskisehirturkocagi.org/seyh-samil-in-ve-haci-murat-in-seceresi-soy-kutugu-hilmi-ozden/>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-samil>

<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1712>

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Dursun YILDIRIM
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri: 10.11.1971
e-posta : dursun.yildirim@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1994
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
1994-2013	MEB	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
2013-2015	MEB	Okul İdareciliği
2015-2017	Balıkesir Belediyesi	Bel. Başkan Yrd.
2017-	MEB	İl Milli Eğitim Müdür Yrd.

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı: